

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Diplomová práce

2011

Silvie Vltavská

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Silvie Vltavská

**Finanční vzdělávání jako prevence proti
předlužení českých domácností**

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: **Silvie Vltavská**

Vedoucí práce: **Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2011**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

VLTAVSKÁ, Silvie. *Finanční vzdělávání jako prevence proti předlužení českých domácností*. Praha, 2011. 128 s. včetně příloh. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce „Finanční vzdělávání jako prevence proti předlužení českých domácností“ se zabývá problémem zvyšující se zadluženosti domácností. V České republice v posledních letech přibývá lidí, kteří se ocitají ve finanční tísní v důsledku předlužení. Ve srovnání s vyspělými členskými státy Evropské unie není zadluženost tak vysoká, ale alarmující je dynamika, kterou v posledních letech dosahuje. Tyto údaje potvrzují i statistická čísla. Fenomén spotřebitelských úvěrů se začal rozvíjet na konci devadesátých let, kdy se začaly projevovat první neblahé, do té doby neznámé důsledky zadluženosti, jako například sociální i psychologické dopady a exekuce. Za relativně zdravé je považováno zadlužení domácností formou úvěrů na bydlení, jejichž splácení není tak problematické jako u spotřebitelských půjček. Investice do bydlení je považována za dlouhodobou. Existuje řada možností, jak se s problematikou zadlužení vyrovnávat. Jednou z možností řešení a prevence je finanční vzdělávání, jehož aplikací se zabývá tato práce. Finančním vzděláváním jako nástrojem pro orientaci v tržním prostředí, součástí sociální práce a především jako samotnou prevencí zadlužení. Samozřejmou součástí jsou vzdělávací aktivity a projekty zvyšující finanční gramotnost. Předlužení se stává aktuálním problémem dnešní doby a snaha o jeho řešení, či alespoň účinnou prevenci, výzvou pro celou společnost.

Abstract

The diploma work 'Financial education as prevention against over-indebtedness of Czech households' deals with the issue of constantly rising over-indebtedness. In the Czech Republic the number of people who find themselves in financial shortcoming due to over-indebtedness has recently raised. When we compare the Czech Republic with the advanced countries in the European Union, we find out the over-indebtedness is not so high. What is, however, alarming is its dynamics in the recent years. These figures are confirmed with statistic data. The phenomenon of consumer loans started to develop in the late 1990's when the first negative consequences, i.e. social and psychological impact, and distrains, which had not been known so far, appeared for the first time. Mortgages are seen as relatively healthy form of debt because their reimbursement is not as problematic as it is with the consumer loans. Investment into living is considered as long-lasting. There are several possibilities how to cope with debts. One possibility and prevention is financial education the application of which is in the centre of this work, i.e. financial education as the tool for orientation in market environment, part of social work and especially as the prevention itself. The essential part is educational activities and projects which raise financial literacy. The over-indebtedness is becoming topical nowadays and effort to solve it and prevent it is the important challenge for the whole society.

Klíčová slova

dluhy, dluhová problematika, zadlužování, spotřebitel, spotřebitelské úvěry, finanční gramotnost, finanční vzdělávání, vymáhání dluhů, osobní bankrot, poradny pro předlužené domácnosti

Keywords

debt, debt problems, run to debts, consumer, consumer loan, financial education, financial learning, insolvency, financial insolvency, counseling for indebted households

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací na téma „Finanční vzdělávání jako prevence proti předlužení českých domácností“ zpracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. 5. 2011

Silvie Vltavská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Miriam Kotrusové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky. Dále své rodině a přátelům za trpělivost, podporu a pomoc při řešení této diplomové práce.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE:

Finanční vzdělávání jako prevence proti předlužení českých domácností

DIPLOMANT: Bc. Silvie Vltavská

KONZULTANT: Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.

1. Vymezení předmětu zkoumání a struktura výzkumného tématu

V posledních letech dochází ke stále rychlejšímu tempu zadlužování českých domácností. Ve srovnání s vyspělými členskými státy EU není zadluženost tak vysoká, ale alarmující je dynamika, kterou v posledních letech dosahuje. Půjčování peněz samo o sobě není problémem. Podporuje spotřebu a tím také růst ekonomiky. Avšak ve fázi, kdy dlužníci přestávají být schopni své závazky splácet, a to dokládá např. dle údajů Exekutorské komory ČR stále se zvyšující počet nařízených exekucí či žádostí o oddlužení, stává se půjčování peněz rizikovým společenským jevem. Předlužení (tedy situace, ve které domácnost dlouhodobě, více než tři měsíce, není schopna splácet podstatnou část svých závazků), se tak stalo aktuálním problémem dnešní doby a snaha o jeho řešení, či alespoň účinnou prevenci, výzvou pro celou společnost.

Fenomén spotřebitelských úvěrů je poměrně mladý fenomén, který se v České republice začal rozvíjet v 90. letech minulého století. Tím, že byl v několika posledních letech rychlejší růst reálných mezd a také relativně nízké úrokové sazby, mohly české domácnosti více utrácet. V naší zemi můžeme na epidemii spotřebních půjček nahlížet z různých pohledů. Sociologického, který by zkoumal důvody, proč lidé v masovém měřítku přestali ctít po generace předávané pravidlo nepůjčovat si více, než jsem schopen splatit, či umět si odřící okamžité uspokojení potřeb na úkor budoucnosti. A nebo psychologického, který by probádal podprahové a klamavé účinky reklamy, jejíž pomocí se snaží poskytovatelé půjček bagatelizováním možných dopadů vhnět do náručí pastí spotřebitelských úvěrů více klientů. Pozornost bychom však měli věnovat sociálnímu dopadu této „epidemie“ na stále vzrůstající počet obyvatel naší země. Pro mnohé z nich může mít totiž setkání s realitou spotřebitelského úvěru dopad doslova likvidační.

Organizace zabývající se dluhovou problematikou již delší dobu upozorňují na to, že na trhu se v současné době pohybují nepoučení (finančně negramotní) spotřebitelé, kteří nejsou právním systémem dostatečně chráněni před silnými podnikatelskými praktikami a svými vlastními neuváženými rozhodnutími. Ve chvíli, kdy se tímto

způsobem chová významná část společnosti, stává se individuální neschopnost problémem, který destabilizuje sociální systém.

Řada rodin, především nízkopříjmových, rodin pouze s jedním živitelem, se může z různých důvodů octnout v situaci, kdy není schopna dluhy splácet. Především spotřebitelské úvěry využívají více rodiny s nízkými příjmy, pro které splátky často představují velkou zátěž. Dlužníci se dostávají do sociálních problémů často kvůli neznalosti právních předpisů a také z vlastní nedbalosti, například tím, že si neprostudují smlouvu, či si neověří pojmy, kterým nerozumí. Sociálně slabší skupiny se tak dostávají do konfliktu s věřitelem a musí čelit nepříjemnému vymáhání peněz, exekucím či soudním tahanicím. Veškeré sociální dávky jsou vynakládány na splácení dluhů. Dopadem předlužení na tyto skupiny obyvatel může být vznik sociálně patologických jevů – nízká motivace hledat si práci, vystěhování rodiny dlužníka, odebrání dětí do ústavní péče, atd. Na dlužníky je vyvíjen obrovský psychický nátlak. Chudoba vyvolaná zadlužením pak může způsobit i zvýšenou trestnou činnost. Předluženými se stávají sociální skupiny s nejnižšími příjmy, komunity, které propadly alkoholu či drogám, nevzdělání, dlouhodobě nezaměstnaní či lidé žijící v neúplných a patologických rodinách. Důsledky předlužení mohou být i psychické, a to hromadění agrese, frustrace, deprese, únikové strategie, jako je závislost na alkoholu či gamblerství.

Zadlužování a v konečném důsledku i předluženost českých domácností roste geometrickou řadou. Nejedná se o pouhý planý poplach, ale o reálnou hrozbu. Občané si stále neuvědomují zdaleka všechna rizika, která jsou s předlužením spojená. Pokud přijmeme fakt, že zadluženost stimuluje rozvoj ekonomiky, pak předluženost stimuluje růst sociálně patologických jevů a nutných výdajů na jejich řešení. Vše nasvědčuje tomu, že epidemie předluženosti českých domácností se stává vážným celospolečenským problémem. Značné sociální a společenské důsledky této epidemie pak nese stát, aniž by mu plynul zásadní zisk z prováděné činnosti úvěrových společností. Zdravotní, sociální a bezpečnostní náklady, které musí stát sanovat v důsledku manipulativních komerčních aktivit finančních společností, jsou nejspíše značné, nemluvě o rozkladném celospolečenském působení patologických následků, které sebou smutné konce neschopnosti splácet spotřebitelské úvěry přinášejí a které se finančně vyjádřit nedají.

S ohledem na finanční zdraví domácnosti by občané měli být schopni zodpovědně posuzovat své možnosti a zaměřovat se buď na takové dluhy, které mají z dlouhodobého hlediska charakter investice (např. hypotéky), či v případě, že jde o spotřebitelské půjčky, aby měli pod kontrolou dluhovou službu. K tomu by jim mělo pomoci finanční vzdělávání. Finanční vzdělávání v rychle se rozvíjející oblasti finančních produktů a služeb podporuje aktivní roli občana jako spotřebitele a vede k pochopení a přijetí osobní odpovědnosti za finanční zajištění sebe i své rodiny. V širším kontextu rovněž vede k uvědomění si důsledků socioekonomického vývoje společnosti, zejména s ohledem na prevenci předlužení. V konečném důsledku přispívá finanční vzdělávání k rozvoji české ekonomiky, společnosti jako takové a k udržitelnému rozvoji. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen na finančním trhu. Zároveň je schopen odpovědně spravovat svůj osobní či rodinný rozpočet a také své finanční závazky s ohledem na měnící se životní situace.

2. Teoretická východiska

Základními teoretickými přístupy, kterými se budu v mé práci zabývat, jsou teorie sociálního vyloučení a teorie finančního vzdělávání. Chudoba a následné sociální vyloučení vyvolané předlužením je jedním z hlavních problémů sociální politiky. Cílem mé práce je vyhodnotit problematiku v kontextu sociální politiky, a to souvislosti mezi dluhovou pastí či situací českých domácností s nízkými příjmy a fenoménem sociálního vyloučení. Důraz bude kladen na současnou situaci v oblasti finančního vzdělávání a rozvoje finanční gramotnosti v naší republice.

3. Cíle diplomové práce

Hlavním cílem mé diplomové práce je analyzovat dosavadní vývoj a příčiny rostoucího předlužování, proč v současné době dochází k předlužení českých domácností, dále analyzovat sociální a psychologické dopady, které mohou plynout z tzv. dluhové pasti, a taktéž důsledky neplacení dluhů. Také se budu snažit formulovat možnosti řešení předlužení a možnosti prevence proti nezdravému

předlužování domácností. Hlavní důraz bude položen na analýzu finančního vzdělávání jako jednoho ze způsobů prevence tohoto problému.

4. Výzkumné otázky

K dosažení výzkumného cíle budou položeny následující otázky:

- Jaké jsou příčiny zadluženosti českých domácností?
- Jaké jsou důsledky zadluženosti českých domácností?
- Jaké jsou možnosti řešení snížení zadluženosti českých domácností?
- Jaké jsou možnosti prevence zadluženosti českých domácností?
- Jaká je role finanční gramotnosti obyvatel při prevenci zadlužení?
- Jakým způsobem se v ČR přistupuje ke zvyšování finanční gramotnosti a do jaké míry jsou tyto způsoby účinné?
- Je zaveden předmět na zvýšení finanční gramotnosti do osnov českých škol?

5. Metody a prameny

K vypracování své diplomové práce použiji metodu analýzy dokumentů zabývajících se danou problematikou a poté metodu syntézy. Analyzovanému tématu se věnuje v posledních letech značná pozornost, avšak chybí dostatek odborných zdrojů. Z dostupné odborné literatury je možné čerpat informace o problematice exekucí, oddlužení, osvětlení klamavé reklamy vzhledem k propagaci půjček v médiích atd. Publikace, které se dotýkají problematiky spotřebitelských úvěrů, zadlužování, poradenství nebo finančního vzdělávání, jsem získala návštěvou poraden zabývajících se dluhovým poradenstvím. Dále budu čerpat z koncepcí bank a ministerstev, využiji též statistická data Českého statistického úřadu a Exekutorské komory ČR. Důležité pro mou práci budou také odborné časopisy zabývající se ochranou spotřebitele a zákony. Nejvíce budu využívat odborných internetových zdrojů, které mnohdy jediné poskytují velké množství informací o dané tematice. Dalším zdrojem dat v mé práci budou polostandardizované rozhovory, neboť touto kvalitativní metodou sběru dat zjistím detailní informace o zkoumané problematice. Rozhovory budu vést s pracovníky Občanských poraden a také se zadluženými klienty těchto poraden či bank. Pro rozhovory jsem si předem připravila otázky,

především otevřené, které mohou měnit či rozšířit v závislosti na aktuálním průběhu rozhovoru. Získané odpovědi zpracuji do jednotlivých kapitol mé diplomové práce.

6. Předpokládaná struktura diplomové práce

- 1) **Úvod** – předlužení českých domácností
- 2) **Teoretická východiska** – teorie sociálního vyloučení, teorie finančního vzdělávání
- 3) **Metody** – metoda analýzy dokumentů, metoda syntézy, metoda strom problémů, polostandardizované rozhovory
- 4) **Deskriptivní část** – historie a vývoj zadluženosti českých domácností v období let 1997-2010, příčiny a důsledky zadlužování, dluhová past a možnosti jejího řešení, prevence před nezdravým zadlužováním domácností
- 5) **Analytická část** - finanční vzdělávání jako jeden z nástrojů prevence předlužení českých domácností, analýza subjektů zabývajících se zvyšováním finanční gramotnosti, rozhovory s aktéry
- 6) **Závěry**

7. Základní literatura k tématu

- 1) Český statistický úřad. *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?* [online]. Praha: 2009. Dostupné na: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/95003FC025/\\$File/115108k01.doc](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/95003FC025/$File/115108k01.doc)>.
- 2) Člověk v tísní – společnost při ČT. *Dluhová problematika*. Praha: Člověk v tísní – společnost při ČT, 2007, 69 s. ISBN: 978-80-86961-28-6.
- 3) DUPAL, L. a kol. *Umíme si půjčovat?: podepsat můžeš, přečíst musíš*. 2. vyd. Praha: Sdružení českých spotřebitelů, 2006. 32 s. ISBN 80-239-8484-5.
- 4) J.-KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál s.r.o., 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7.
- 5) MFČR. *Strategie finančního vzdělávání*. [online] Praha: 2007. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.
- 6) MPaO ČR. *Zákon 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb.* [online]. Dostupné na: <<http://www.mpo.cz/dokument23234.html>>.

- 7) Občanská poradna Jižní Město, o. s. Společnou cestou. *Spotřebitelské úvěry a neschopnost splácet dluhy – vybrané otázky*. Praha: 2006, 97 s. ISBN neuvedeno.
- 8) PETERKOVÁ, J.–JIRÁNEK, R. *Prevence zadlužování českých domácností s důrazem na sociálně slabé a vyloučené skupiny obyvatel*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor prevence kriminality, 2007. 51 s. ISBN 80-7290-359-7.
- 9) ZBOJEK, J. *Šlabikár finančnej gramotnosti*. Bratislava: Vydavateľstvo Ján Zbojek, 2007. 135 s. ISBN 8096975907.
- 10) COOK, G. *Moneymanual for dealing with debt*. London: Credit Action, 2007.

V Praze dne 10. 6. 2010

Konzultant: Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.

Diplomant: Bc. Silvie Vltavská

Podpis:

Podpis:

Obsah

ÚVOD	1
1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	6
2 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	10
2.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	10
3 METODOLOGIE A ZDROJE DAT	11
4 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH POJMŮ	16
4.1 DEFINICE KLÍČOVÉHO POJMU – FINANČNÍ GRAMOTNOST	16
4.2 TEORIE SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ – VZTAH MEZI SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM A CHUDOBOU	18
4.3 TEORIE FINANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	22
5 VÝVOJ ZADLUŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ V LETECH 1997 - 2010	28
5.1 HISTORIE A VÝVOJ FENOMÉNU SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚŘŮ	28
5.2 ZADLUŽENOST ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ V POROVNÁNÍ SE ZEMĚMI EUROZÓNY	31
6 ŽIVOT NA DLUH – FENOMÉN SOUČASNÉ DOBY	36
6.1 PŘÍČINY DLUHOVÉ PASTI	36
6.2 DŮSLEDKY DLUHOVÉ PASTI	39
6.2.2. <i>Exekuce na dlužníkův majetek jako důsledek neplacení dluhů</i>	41
7 DLUHOVÁ PAST A MOŽNOSTI JEJÍHO ŘEŠENÍ A PREVENCE	46
7.1 ODDLUŽENÍ – TZV. OSOBNÍ BANKROT	46
7.2 PORADNY PRO PŘEDLUŽENÉ DOMÁCNOSTI	50
7.3 LEGISLATIVA A INFORMOVANOST	55
7.3.1 <i>Ochrana spotřebitele</i>	55
7.3.2 <i>Regulace reklamy</i>	60
7.3.3 <i>Potírání lichvy</i>	62
7.3.4 <i>Sociální ochrana dlužníka</i>	65
7.4 EVROPSKÝ ROK BOJE PROTI CHUDOBE A SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ	67
8 FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO JEDEN ZE ZPŮSOBŮ PREVENCE	73
8.1 FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V RÁMCI PROCESU CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	73
8.2 FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO NÁSTROJ PRO ORIENTACI V TRŽNÍM PROSTŘEDÍ	77
8.3 FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO SOUČÁST SOCIÁLNÍ PRÁCE	79
8.4 FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO PREVENCE ZADLUŽENÍ	81
8.5 VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY A PROJEKTY SUBJEKTŮ VĚNUJÍCÍCH SE ZVYŠOVÁNÍ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	83
9 ZÁVĚR	92
10 RESUMÉ	96
11 SUMMARY	97
12 POUŽITÁ LITERATURA	98
13 SEZNAM ZKRATEK	110
14 SEZNAM POUŽITÝCH TABULEK, SCHÉMAT A GRAFŮ	111
15 SEZNAM PŘÍLOH	112
16 PŘÍLOHY	113

ÚVOD

„Pravidla se změnila. Již i děti musí rozumět penězům a jejich funkci.“

Robert Kiyosaki¹

Ve své diplomové práci se budu zabývat předlužováním českých domácností a následně jednou z možností prevence proti nezdravému zadlužování, a to je finanční vzdělávání. Problematika zadlužování je chápána jako jeden z velmi aktuálních sociálních problémů. Dokonce i Evropský rok 2010 zaměřený na chudobu se v České republice (dále ČR) pod záštitou European Antipoverty Network (Evropská síť proti chudobě a sociálnímu vyloučení v ČR, dále EAPN) zaměřil právě na předluženost nízkopříjmových skupin. Jelikož se zadlužování českých domácností stává vážným problémem, je ve veřejném zájmu² nutné tento stav řešit.

Zadlužování českých domácností v posledních deseti letech roste geometrickou řadou. Nejedná se o pouhý planý poplach, ale o reálnou hrozbu. Když porovnáme zadluženost u nás a ve vyspělých členských státech Evropské unie (dále EU), tak není tak vysoká, ale alarmující je dynamika, kterou v posledním období vykazuje.³ *„České domácnosti dlužily koncem roku 2009 bankám téměř bilion korun (973,5 mld. korun). Mimoto měly od ostatních poskytovatelů aktiv napůjčováno podle statistik leasingových společností a ostatních finančních zprostředkovatelů (společnosti splátkového prodeje) dalších 104,1 mld. korun,“*⁴ tvrdí ve své zprávě Český statistický úřad. Bankovní úvěry domácnostem tak za 10 let vzrostly téměř devítinásobně.

¹ Arnošt, nadační fond na podporu finančního vzdělávání. *Úvodní stránka* [online]. [Cit. 2010-11-03]. Dostupné na: <<http://www.sysel-arnost.cz>>.

² Veřejný zájem je definován jako zájem týkající se kvality života občanů a nebo jiných hodnot, které občané považují za důležité, přičemž může být vztažen ke kvalitě nebo efektům fungování společnosti jako celku, je historicky podmíněn fází civilizačního vývoje, vstupuje na pole, kde se střetává s rozdílnými individuálními, skupinovými nebo institucionálními zájmy a kde je zároveň identifikován, formulován, uznáván a realizován. Veřejný zájem se týká aktuálních sociálních problémů nebo možné budoucnosti, realizace veřejného zájmu obvykle přesahuje kompetenční rámec jedné instituce nebo resortu (Potůček 2005).

³ MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-finančního-vzdelavani>>.

⁴ Český statistický úřad. *České domácnosti dluží bilion* [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>>.

Půjčování peněz samo o sobě není problémem. Podporuje spotřebu a tím také růst ekonomiky. Avšak ve fázi, kdy dlužníci přestávají být schopni své závazky splácet, a to dokládá např. dle údajů Exekutorské komory ČR stále se zvyšující počet nařízených exekucí či žádostí o oddlužení, stává se půjčování peněz rizikovým společenským jevem.⁵ Předlužení (tedy situace, ve které domácnost dlouhodobě, více než tři měsíce, není schopna splácet podstatnou část svých závazků),⁶ se tak stalo aktuálním problémem dnešní doby a snaha o jeho řešení, či alespoň účinnou prevenci, výzvou pro celou společnost. Pokud přijmeme fakt, že zadluženost stimuluje rozvoj ekonomiky, pak předluženost stimuluje růst sociálně patologických jevů a nutných výdajů na jejich řešení.

Fenomén spotřebitelských úvěrů⁷ je poměrně mladý jev, který se v ČR začal objevovat v 90. letech minulého století. Ze statistických výzkumů a analýz České národní banky (dále ČNB) za období let 2005 - 2008 je zřejmé, že problémy se splácením má asi 8 % českých domácností (Peterková – Jiránek 2007: 3). Počet hypotečních úvěrů sice vzhledem k finanční krizi, která propukla v roce 2007, nyní stagnuje, ale počet spotřebitelských úvěrů stále roste. A jedním z následků nesplácení dluhů je exekuce na majetek dlužníka. V roce 2006 na více než 300 tisíc dveří českých domácností zaklepal exekutor. Přitom v roce 2001 jich bylo pouze 4 302. Tato alarmující čísla Exekutorské komory ČR zveřejnil v listopadu 2006 časopis Týden. (Mašek – Vlková 2006: 16-19) O stále se zvyšujícím počtu exekucí se budu zmiňovat v samostatné kapitole mé práce.

V naší zemi můžeme na „epidemii“ spotřebitelských půjček nahlížet z různých pohledů. Sociologického, který by zkoumal důvody, proč lidé v masovém měřítku

⁵ IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.

⁶ Pojem předlužení byl zmíněn již v § 486 trestního zákoníku z roku 1852: „Dlužník několika věřitelů, který si přivodí z nedbalosti platební neschopnost zejména tím, že činí přílišná vydání lehkomyšlně nebo nepřiměřeně užívá úvěru nebo jej poskytuje, promarní část majetku nebo sjedná odvážný obchod, který nenáleží k řádnému vedení jeho obchodu, nebo je s jeho majetkovými poměry v nápadném odporu a tak dále bude potrestán pro přečin tuhým vězením. Od tří měsíců do jednoho roku.“

⁷ Spotřebitelský úvěr je poskytnutí finančních prostředků nebo odložené placení formou půjčky nebo leasingu, za něž je spotřebitel povinen zaplatit (Občanská poradna Jižní Město, o. s. Společnou cestou 2006: 32).

přestali ctít po generace předávané pravidlo nepůjčovat si více, než jsou schopni splatit, či umět si odříci okamžité uspokojení potřeb na úkor budoucnosti. A nebo psychologického, který by probádal podprahové a klamavé účinky reklamy, jejíž pomocí se snaží poskytovatelé půjček bagatelizováním možných dopadů přimět k zadlužení se prostřednictvím spotřebitelských úvěrů více klientů. Pozornost bychom však měli věnovat sociálnímu dopadu této „epidemie“ na stále vzrůstající počet obyvatel naší země. Pro mnohé z nich má totiž setkání s realitou spotřebitelského úvěru dopad doslova likvidační. Značné sociální a společenské důsledky této epidemie pak nese i stát, aniž by mu plynul zásadní zisk z prováděné činnosti úvěrových společností. Zdravotní a sociální náklady, které musí stát sanovat v důsledku manipulativních komerčních aktivit finančních společností, jsou nejspíše značné, nemluvě o rozkladném celospolečenském působení patologických následků, které sebou smutné konce neschopnosti splácet spotřebitelské úvěry přinášejí a které se finančně vyjádřit nedají. (Vltavská 2009: 23-24)

Organizace zabývající se dluhovou problematikou již delší dobu upozorňují na to, že na trhu se v současné době pohybují nepoučení - finančně negramotní spotřebitelé, kteří nejsou právním systémem dostatečně chráněni před silnými podnikatelskými praktikami a svými vlastními neuváženými rozhodnutími. Ve chvíli, kdy se tímto způsobem chová větší část společnosti, stává se individuální neschopnost problémem, který, dle mého mínění, může destabilizovat sociální systém. S ohledem na finanční zdraví své domácnosti by měli lidé umět posoudit, jaké jsou jejich finanční možnosti a pokud se již chtějí zadlužit, tak spíše formou dlouhodobé investice, což jsou například hypotéky a v případě, že je nutné si vzít spotřebitelský úvěr, tak mít pod kontrolou dluhovou službu.⁸ K tomu by jim mělo pomoci finanční vzdělávání. *„Finanční vzdělávání v rychle se rozvíjející oblasti finančních produktů a služeb podporuje aktivní roli občana jako spotřebitele a vede k pochopení a přijetí osobní odpovědnosti za finanční zajištění sebe i své rodiny. V širším kontextu rovněž vede k uvědomění si důsledků socioekonomického vývoje společnosti, zejména s ohledem na prevenci předlužení. V konečném důsledku přispívá finanční vzdělávání k*

⁸ MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>.

*rozvoji české ekonomiky, společnosti jako takové a k udržitelnému rozvoji,*⁹ formuluje Ministerstvo financí České republiky (dále MF) pojem finančního vzdělávání, které je považováno za jeden ze způsobů prevence proti předlužení domácností.

První část mé diplomové práce budu věnovat vymezení výzkumného problému, jež je předluženost českých domácností, výzkumným cílům a otázkám. Hlavním cílem mé práce je analýza dosavadního vývoje zadluženosti českých domácností, jejích příčin a důsledků. Budu se zabývat i možnostmi řešení a prevence proti nezdravému zadlužování domácností. Hlavní důraz chci klást na jeden ze způsobů prevence tohoto problému, což je finanční vzdělávání. V další části popíšu zvolenou metodologii, vymezím zdroje dat a teoretická východiska. Jako základní teoretické přístupy jsem si zvolila teorii sociálního vyloučení a teorii finančního vzdělávání.

Ve druhé části mé práce budu analyzovat historii a dosavadní vývoj zadluženosti českých domácností a srovnávat tento stav se zeměmi EU. Poté budu zjišťovat, jaké jsou příčiny a důsledky života na dluh včetně jeho sociálních a psychologických dopadů. V této kapitole se zaměřím i na problematiku vzrůstajících exekucí. Následující kapitola nastíní možná řešení a způsoby prevence před nezdravým zadlužováním. Jedná se o možnost osobního bankrotu neboli oddlužení, pomoc prostřednictvím poraden pro předlužené domácnosti, změna legislativy a zvýšení informovanosti. Část této kapitoly bych věnovala Evropskému roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, který byl vyhlášen v roce 2010. Opatření, jež vzešla z jednání zainteresovaných institucí u kulatých stolů, znamenají velký krok k možnosti snížení či alespoň zastavení růstu zadluženosti.

Poslední kapitolu bych ráda věnovala finančnímu vzdělávání a jeho jednotlivým součástem, které mohou pomoci v problematice předlužování. Součástí této kapitoly bude průzkum aktivit a projektů, které učinily některé ze subjektů věnujících se zvyšování finanční gramotnosti v ČR. Do jednotlivých kapitol také zapracuji názory klíčových aktérů, jež jsem zjišťovala prostřednictvím rozhovorů. V závěru bych

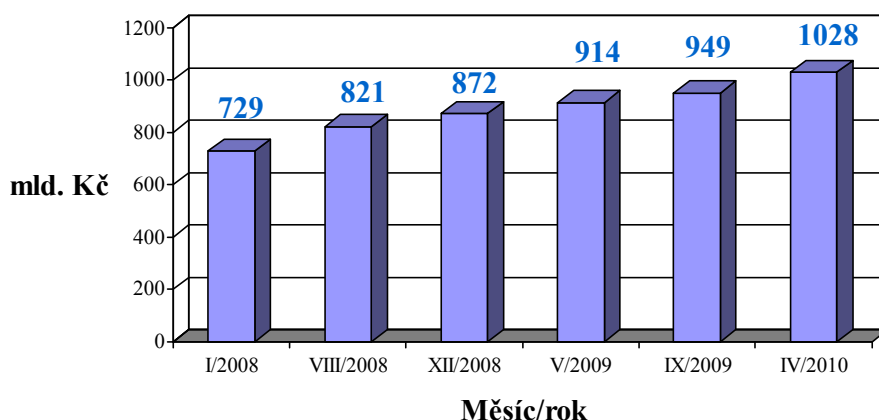
⁹ Ministerstvo financí ČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2010-05-04]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

chtěla odpovědět na stanovené výzkumné otázky. V příloze mj. uvádím kazuistiky lidí, kteří se dostali do finanční tísně.

1 Vymezení výzkumného problému

V ČR přibývá domácností, které se ocitají ve finanční tísní v důsledku předlužení. Předluženost českých domácností se tak stává vážným veřejně politickým problémem¹⁰. Hlavním důvodem, proč v současné době dosahuje zadluženost vysokých hodnot, je mj. snížení příjmů domácností vzhledem k hospodářské krizi a také rostoucí nezaměstnanost. V dubnu roku 2007 uskutečnila firma Factum Invenio s. r. o. průzkum názorů občanů na zadluženost. Většina dotázaných považovala úvěry a půjčky za běžnou součást života. Výzkum ukázal, že spotřebitelskou půjčku či úvěr splácí více než třetina Čechů a „na dluh“ žije více než polovina občanů starších 15 let. (Člověk v tísní 2007: 8-9) Tyto údaje potvrzují i statistická čísla. Jak se vyvíjely celkové dluhy domácností v letech 2008 až 2010 je znázorněno v níže uvedeném grafu.

Graf č. 1: Celkové dluhy domácností (v miliardách korun)

Zdroj: Česká národní banka, vlastní propočty. Praha: ČNB, 2010.

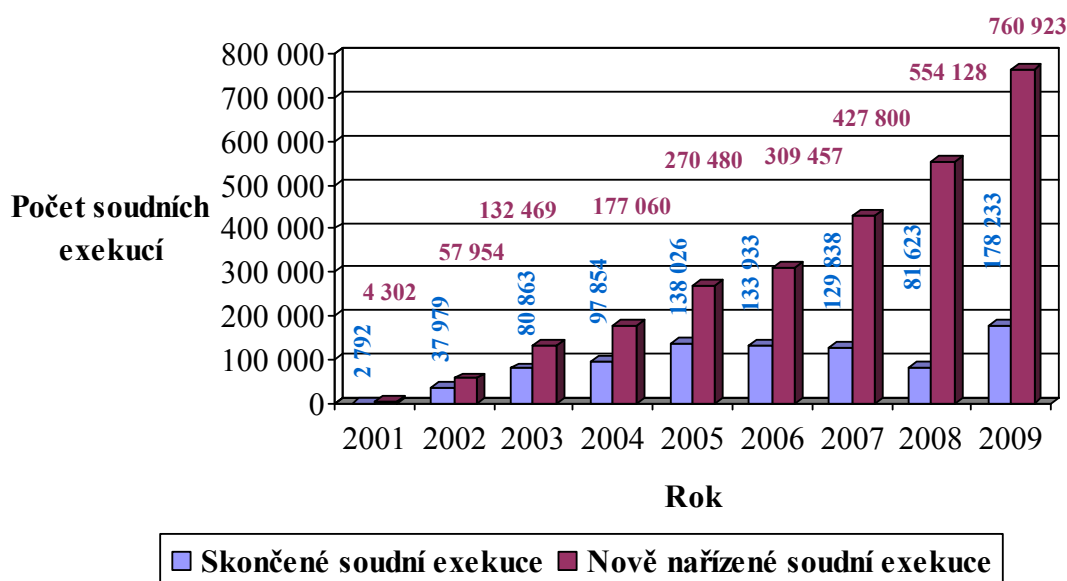
Poslední údaje Českého statistického úřadu ukazují na to, že zadlužení českých domácností ve IV. čtvrtletí roku 2010 stoupl na 1,028 biliónů korun, a tak průměrná výše problémového dluhu u fyzických osob vystoupala na 30 tisíc korun.¹¹ Většina

¹⁰ Veřejně politické problémy jsou nerealizované potřeby, hodnoty či příležitosti pro zlepšení, které lze vyřešit prostřednictvím státních nebo veřejných institucí (Veselý 2005: 12).

¹¹ EAPN ČR. *Zpráva z kulatých stolů – diskusních fór k otázkám předlužení – pořádaných EAPN ČR*, o. s. [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.eapn.org/view.php?cisloclanku=2010120001>>.

vypůjčených prostředků směřuje na pořízení nového bydlení, což je zadlužení pozitivní. Platební disciplína u hypotečních úvěrů je prozatím dobrá, problematická je pouze u spotřebitelských úvěrů. Dle každoročních zpráv vydávaných ČNB¹² se zvyšování dluhů českých domácností projevuje také v makroekonomickém hledisku. I když z tohoto hlediska nepatříme mezi země s vysokou mírou zadlužení občanů, z hlediska individuálních „osudů“ desítek tisíc českých dlužníků jde o rozsáhlý problém, který je patrný například zvyšujícím se počtem provedených exekucí.

Graf č. 2: Vývoj soudních exekucí v ČR

Zdroj: Exekutorská komora ČR. Praha: EK ČR, 2011.

Podle údajů Exekutorské komory ČR – viz graf č. 2 – dosáhl v letech 2001 až 2009 celkový počet nařízených exekucí čísla 2 694 573 a celkový počet skončených soudních exekucí čísla 881 141.¹³ Nejčastěji se zadlužují lidé ve věku od 20 do 35 let a lidé v důchodovém věku, často také lidé s nižším sociálním postavením a základním vzděláním.¹⁴ Tito lidé pak ve velké míře hledají pomoc v poradnách pro předlužené domácnosti, jejichž síť se v současné době v naší republice úspěšně

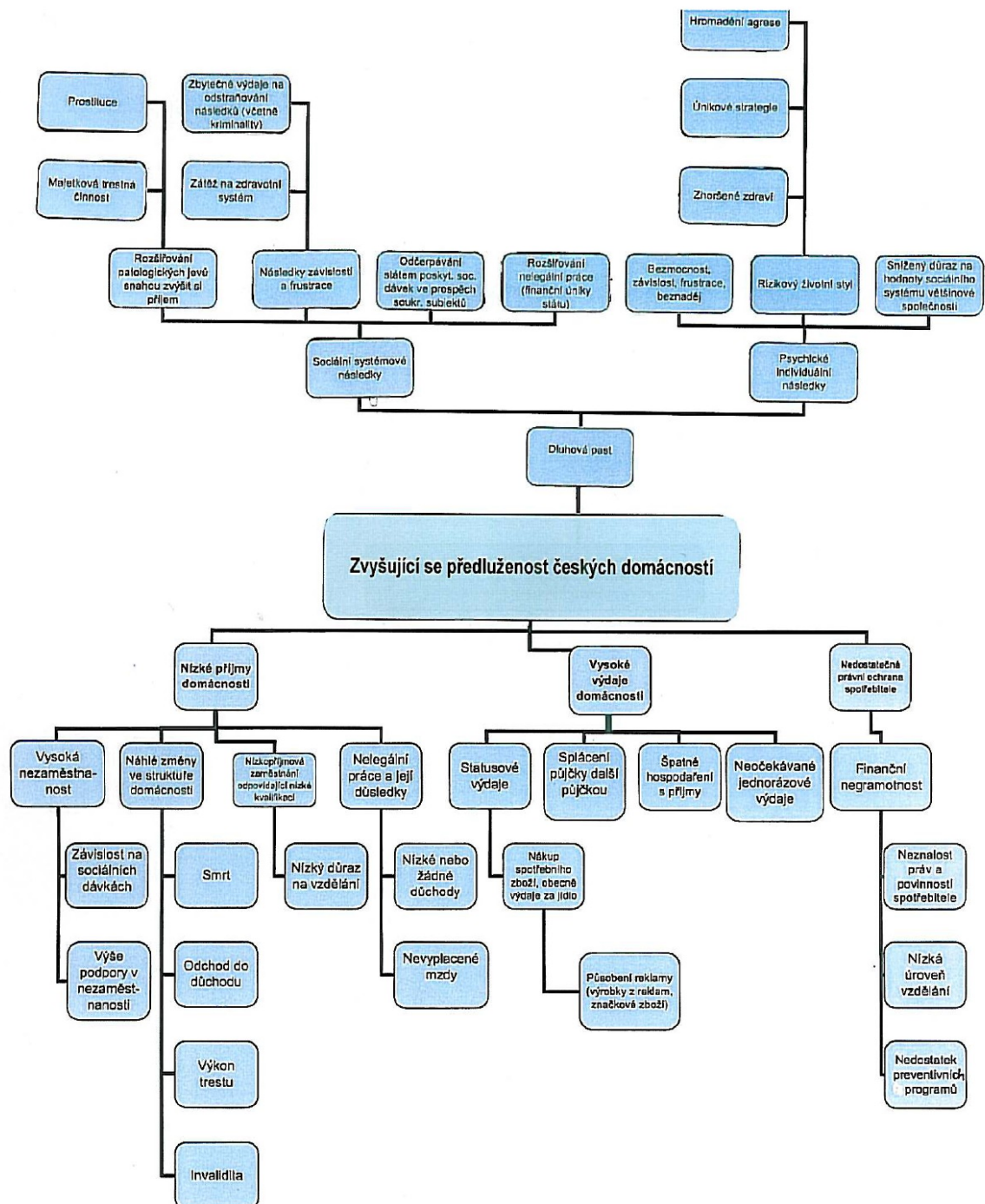
¹² Česká národní banka. *Zpráva o finanční stabilitě 2007* [online]. [Cit. 2010-03-29]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/finaneni_stabilita/zpravy_fs/fs_2007/FS_2007_2_realna_ekonomika.pdf>.

¹³ Exekutorská komora ČR. *Statistiky exekucí* [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.ekcr.cz/1/statistiky/87-statistiky?w=>>>.

¹⁴ EAPN ČR. *Zpráva z kulatých stolů – diskusních fór k otázkám předlužení – pořádaných EAPN ČR, o. s.* [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.eapn.cz/view.php?cisloclanku=2010120001>>.

rozvíjí. Základní příčiny a sociální i psychologické důsledky zvyšující se předluženosti domácností v ČR jsou znázorněny na **stromu problémů** (Veselý 2005: 38-39).

Graf č. 3: Strom problémů

Zdroj: vlastní

Komentář ke stromu problémů: (Vltavská 2011, 8-9)

Příčiny: Nízké příjmy domácností mohou být způsobeny vysokou nezaměstnaností nebo náhlými změnami ve struktuře domácností, a to například onemocněním, smrtí živitele rodiny atp. K dalším příčinám patří nízkopříjmová zaměstnání odpovídajícím nízké kvalifikaci nebo nelegální práce a její důsledky (nevypáčené mzdy, nízké nebo žádné důchody). Naopak vysoké výdaje domácností jsou většinou způsobeny tím, že domácnosti špatně hospodaří s příjmy. Pořizují si věci, které ke svému životu vůbec nepotřebují, poté se dostávají do dluhové spirály a splácejí jednu půjčku další půjčkou. V ČR se pohybuje stále více finančně negramotných lidí, kteří nedomyšlejí důsledky nesplacení dluhů. Často neznají svá práva a povinnosti spotřebitele, což může být spojeno jak s jejich nízkým vzděláním, tak s nedostatkem preventivních programů, které jim mohou pomoci, například finanční vzdělávání.

Důsledky: Hlavním důsledkem je dluhová past – tedy situace, kdy spotřebitel už nevládá splácet půjčky. Od toho se odvíjí jak sociálně celospolečenské následky, tak psychické individuální následky neplatičů. V prvním případě se rozšiřuje nelegální práce, neplatiči se snaží zvýšit si svůj příjem i například formou majetkové trestné činnosti, dochází k odčerpávání státem poskytovaných sociálních dávek ve prospěch soukromých subjektů. Psychické individuální následky se projevují rizikovým životním stylem, závislostmi, frustrací, či sníženým důrazem na hodnoty sociálního systému většinové společnosti. Ovšem hlavními důsledky, které mohou přijít v situaci, kdy dlužník svůj dluh dlouhodobě nesplácí, je exekuce. Exekuční řízení se nejvíce dotýká domácností, které přecenily své finanční možnosti a půjčily si více peněz, než jsou později schopny splácet.

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Výzkumný cíl

Hlavním cílem této diplomové práce je:

- ❖ **analyzovat dosavadní vývoj a příčiny rostoucího předlužování**, proč v současné době dochází k předlužení českých domácností;
- ❖ **analyzovat sociální a psychologické dopady**, které mohou plynout z tzv. dluhové pasti (viz kapitola 1, graf č. 3: Strom problémů), a taktéž **důsledky neplacení dluhů**, např. exekuce na dlužníkův majetek;
- ❖ **formulovat možnosti řešení předlužení**, např. oddlužení a **možnosti prevence proti nezdravém předlužování domácností**. Hlavní důraz bude položen na analýzu finančního vzdělávání jako jednoho ze způsobů prevence tohoto problému.

2.2 Výzkumné otázky

Za účelem dosažení výzkumného cíle budou položeny následující otázky:

- ❖ Jaké jsou příčiny zadluženosti českých domácností?
- ❖ Jaké jsou důsledky zadluženosti českých domácností?
- ❖ Jaké jsou možnosti řešení snížení zadluženosti českých domácností?
- ❖ Jaké jsou možnosti prevence zadluženosti českých domácností?
- ❖ Jaká je role finanční gramotnosti obyvatel při prevenci zadlužení?
- ❖ Jakým způsobem se v ČR přistupuje ke zvyšování finanční gramotnosti a do jaké míry jsou tyto způsoby účinné?
- ❖ Je zaveden předmět na zvýšení finanční gramotnosti do osnov českých škol?

3 Metodologie a zdroje dat

Při zpracování daného tématu prvotně využiji **studium a analýzu dokumentů a poté metodu syntézy** – tedy vyhodnocení analyzovaného materiálu, jeho posouzení z hlediska příčin a důsledků, včetně návrhů na řešení či další postup. Analyzovanému problému se v posledních letech věnuje zvýšená pozornost, avšak chybí dostatek odborné literatury na dané téma. Z dostupné **odborné literatury** je možné čerpat informace o problematice exekucí, oddlužení, osvětlení klamavé reklamy vzhledem k propagaci půjček v médiích atd. Publikace, které se dotýkají problematiky spotřebitelských úvěrů, zadlužování, poradenství nebo finančního vzdělávání, jsem získala návštěvou poraden zabývajících se dluhovým poradenstvím.

Kromě odborné literatury budu čerpat z **koncepcí ČNB** a ministerstev. Využiji taktéž **statistická data** Českého statistického úřadu, jež se zabývají i možnými prognózami vývoje zadluženosti. Z údajů Exekutorské komory ČR využiji **statistik** nařízených exekucí či žádostí o oddlužení. Možnosti řešení dluhové situace a informace o základních právech spotřebitele jsem našla jak **v odborných časopisech**, tak **v zákonech** na internetových stránkách příslušných ministerstev. Využívám i dostupné **odborné internetové zdroje**, které, mnohdy jako jediné, poskytují velké množství informací o dané tematice. Všechna použitá literatura je seřazena v kapitole 12.

Dalším zdrojem dat v této práci budou **polostandardizované rozhovory**, neboť touto kvalitativní metodou sběru dat zjistím detailní informace o zkoumané problematice. Pro rozhovory jsem si předem připravila otázky, především otevřené, které jsem se snažila formulovat tak, aby respondentů podněcovaly k vyjadřování a podrobnějšímu vysvětlování vlastních názorů a postojů. Za výhodu polostandardizovaného rozhovoru považuji možnost změny předem připravené struktury otázek v závislosti na aktuálním průběhu rozhovoru. Získané odpovědi z rozhovorů jsou zpracovány v jednotlivých kapitolách mé diplomové práce.

Rozhovory byly uskutečněny v průběhu měsíce března a dubna 2011 **se dvěma druhy aktérů**¹⁵. První z nich jsou **dlužníci**, tzn. ti, kteří se dostali do dluhové spirály. Jelikož Moravskoslezský kraj patří mezi kraje s největší mírou zadluženosti domácností, oslovila jsem klienty Občanské poradny Charity Opava. Ze cca 23 klientů jich na mé otázky **odpovědělo 10**. S prvními dvěma klienty jsem provedla rozhovory přímo v této poradně a vytvořila na ně i kazuistiky – viz příloha č. 1. S dalšími klienty jsem uskutečnila rozhovory mimo poradnu a nebo po domluvě na jimi uvedeném místě. Někteří klienti byli sdílní, jiní nechtěli o svém problému hovořit. Na přání klientů neuvádím jejich příjmení. Harmonogram rozhovorů s klienty Občanské poradny Opava uvádím v tabulce č. 1 a položené otázky v tabulce č. 2.

Tabulka č. 1: Harmonogram rozhovorů s klienty Občanské poradny Opava

Petr R.	Rozhovor byl veden dne 21. března 2011 v Občanské poradně Opava
Kamil V.	Rozhovor byl veden dne 21. března 2011 v Občanské poradně Opava.
Jan S.	Rozhovor byl veden dne 24. března 2011 v Opavě.
Pavel V.	Rozhovor byl veden dne 24. března 2011 v Opavě.
Marie J.	Rozhovor byl veden dne 31. března 2011 v Opavě.
Vlasta T.	Rozhovor byl veden dne 1. dubna 2011 v Opavě.
Olga S.	Rozhovor byl veden dne 1. dubna 2011 v Opavě.
Milan M.	Rozhovor byl veden dne 4. dubna 2011 v Opavě.
Martin M.	Rozhovor byl veden dne 5. dubna 2011 v Opavě.
Vladimír P.	Rozhovor byl veden dne 5. dubna 2011 v Opavě.

¹⁵ Rozhovory s klíčovými aktéry jsou velmi často používanou metodou policy analysis vyžadující spíše investigativní než tradiční výzkumný přístup (Nekola – Veselý 2007: 171-176).

Tabulka č. 2: Okruhy otázek pro rozhovory s klienty Občanské poradny Opava

Č.	Znění otázky
1.	Z jakého důvodu jste si půjčil peníze a jakou společnost jste požádal o zprostředkování úvěru?
2.	Jak vysoká byla vaše měsíční splátka a jak dlouho jste měl úvěr splácet?
3.	Jak se z úvěru stal finanční problém?
4.	Projevila se Váš problém do vztahů s okolím? Jak moc se zhoršily vaše rodinné či pracovní vztahy?
5.	Jaké byly dopady Vašeho dluhového zatížení?
6.	Jak se váš problém podařilo vyřešit a kdo vám pomohl?
7.	Přemýšlel jste o tom, že se obrátíte na poradnu pro předlužené domácnosti? A víte, kde se ve vašem městě nachází?
8.	Pokud jste se již na poradnu obrátil, v čem Vám pomohla.
9.	Stát, banky a neziskové organizace připravují vzdělávací programy ke zvýšení finanční gramotnosti obyvatelstva. Chtějí zavádět předměty na zvýšení finanční gramotnosti do osnov škol. Co o tom soudíte?
10.	Máte nějakou univerzální radu pro ostatní občany, aby se nedostali do stejných finančních problémů jako Vy?

V dubnu roku 2011 jsem učinila rozhovory s dalšími klíčovými aktéry, jimiž jsou **pracovníci poraden zabývající se dluhovým poradenstvím v ČR**. Na mou žádost o rozhovor reagovalo pouze **8 poraden**. S pracovníky poraden jsem vedla buď osobní rozhovory, nebo jim předem e-mailem zaslala otázky, na které se budu následně dotazovat. Poté jsme si telefonicky upřesnili a zkonzultovali odpovědi. V příloze č. 2 uvádím ukázkou rozhovoru s expertem na dluhovou problematiku, kterým je Bc. Lucie Vehovská, sociální pracovníce Občanské poradny Opava. Občanská poradna Opava je jedním ze středisek Charity Opava, jedné z největších charitních organizací v ČR. Poskytuje sociální službu odborného sociálního poradenství v 18 oblastech práva dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Usiluje o to, aby občané netrpěli neznalostí svých práv a povinností, neznalostí dostupných služeb nebo neschopností vyjádřit své potřeby či hájit své oprávněné zájmy. Je od roku 2000 členem Asociace občanských poraden a v letech 2003 a 2006 získala od Asociace občanských poraden Certifikát kvality poskytovaných služeb. Slečna Vehovská pracuje v Občanské poradně Opava 3 roky jako dobrovolník a nyní 2 roky jako zaměstnanec. Má na starosti přednášky týkající se dluhové problematiky, které provádí v různých zařízeních (např. Věznice Opava, Psychiatrická léčebna Opava, Azylový dům Samaritán, Azylový dům pro matky s dětmi) a také preventivní

přednášky na středních školách. V současné době odpovídá za realizaci projektu s názvem Dluhová gramotnost, který je určen osobám ve výkonu trestu. Tento projekt organizuje poradna spolu s Věznicí Opava. Harmonogram rozhovorů s pracovníky poraden uvádím v tabulce č. 3 a položené otázky v tabulce č. 4.

Tabulka č. 3: Harmonogram rozhovorů s pracovníky poraden pro předlužené domácnosti

Bc. Lucie Vehovská sociální pracovnice Občanská poradna Opava (Charita Opava)	Rozhovor byl veden dne 6. dubna 2011 v Občanské poradně Opava. Délka rozhovoru byla 1 hodinu čistého času.
Bc. Ludmila Žánová výkonná ředitelka "D" občanského sdružení, vedoucí Občanská poradna Liberec	Otázky k rozhovoru byly zaslány elektronicky dne 6. dubna 2011 a následně bylo doplnění otázek vedeno telefonicky. Délka rozhovoru byla 15 minut.
Bc. Petr Neumann ředitel střediska Diakonie ČCE – středisko v Rokycanech	Otázky k rozhovoru byly zaslány elektronicky dne 6. dubna 2011 a následně bylo doplnění otázek vedeno telefonicky dne 7. dubna 2011. Délka rozhovoru byla 15 minut.
Ondřej Načeradský Občanská poradna o.s. Společnou cestou, Praha	Otázky k rozhovoru byly zaslány elektronicky dne 6. dubna 2011 a následně bylo doplnění otázek vedeno telefonicky dne 7. dubna 2011. Délka rozhovoru byla 25 minut.
Bc. Marie Vysloužilová sociální pracovnice Poradenské centrum, Frýdlant	Otázky k rozhovoru byly zaslány elektronicky dne 6. dubna 2011 a následně bylo doplnění otázek vedeno telefonicky dne 8. dubna 2011. Délka rozhovoru byla 15 minut.
Veronika Bílá vedoucí Občanská poradna Společně – Jekhetane, Ostrava	Rozhovor byl veden dne 8. dubna 2011 v Občanské poradně Ostrava. Délka rozhovoru byla 45 minut čistého času.
Andrea Běhálková sociální pracovnice Sdružení SPES, Olomouc	Rozhovor byl veden dne 11. dubna 2011 v Občanské poradně Olomouc. Délka rozhovoru byla 35 minut čistého času.
Adéla Kramná sociální pracovnice Poradna sv. Alexandra, Ostrava-Vítkovice	Rozhovor byl veden dne 12. dubna 2011 v Poradně sv. Alexandra v Ostravě. Délka rozhovoru byla 40 minut čistého času.

Tabulka č. 4: Okruhy otázek pro rozhovory s pracovníky poraden pro předlužené domácnosti

Č.	Znění otázky
1.	Za co lidé nejvíce dluží? Jedná se spíše o spotřebitelské úvěry či jiné závazky?
2.	Které skupiny obyvatel se podle Vás nejvíce zadlužují? Jsou mezi nimi i výjimky?
3.	Jaké jsou podle Vás nejčastější příčiny toho, že se lidé dostávají do platební neschopnosti?
4.	Jakým způsobem může vaše poradna pomoci dlužníkovi?
5.	Kolik dotazů v rámci dluhového poradenství řešíte za měsíc? A jaké jsou nejčastější dotazy?
6.	Obrací se na vaši poradnu dlužníci s dotazy na soudní a exekuční řízení. Jak mu jste schopni pomoci?
7.	V poslední době se často hovoří o nutnosti novely insolvenčního zákona a zákona o reklamě. Uvítali byste tento počín a proč?
8.	Domníváte se, že novela zákona o spotřebitelském úvěru sníží míru zadluženosti domácností v příštích letech?
9.	Jaká je podle Vás role finanční gramotnosti při prevenci předlužení?
10.	Jak byste celkově zhodnotili programy, které jsou státem a neziskovými organizacemi organizovány v rámci zvýšení finanční gramotnosti obyvatel?
11.	Jak by měl podle Vás stát reagovat na problematiku předlužování českých domácností?
12.	Měli byste nějakou univerzální radu pro občany, aby se nedostali do finanční tísně?

4 Teoretická východiska a vymezení klíčových pojmů

V první části této kapitoly bych ráda vyjasnila klíčový pojem finanční gramotnosti. V dalších dvou částech se budu zabývat mými základními teoretickými přístupy, kterými jsou teorie sociálního vyloučení a teorie finančního vzdělávání.

4.1 Definice klíčového pojmu – finanční gramotnost

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“¹⁶

V definici jsou popsány nejdůležitější kompetence, které by měl mít každý občan v současné společnosti. Když se na definici finanční gramotnosti podíváme z hlediska správy osobních či rodinných financí, tak ji můžeme rozdělit na **tři složky**:¹⁷

- ❖ **Gramotnost peněžní** – zahrnuje osobní možnosti a schopnosti občana, které jsou důležité pro správu finančního oběživa (hotovostní a bezhotovostní operace) a nástrojů, jež jsou určené k těmto transakcím, např. platební nástroje, spořicí účty atd.
 - ❖ **Gramotnost cenová** – zahrnuje osobní možnosti a schopnosti občana, které jsou nutné pro pochopení principu ceny peněz, finančních nástrojů a služeb, tzn. poplatků a úrokových sazeb.
 - ❖ **Gramotnost rozpočtová** – zahrnuje osobní možnosti a schopnosti občana, aby dokázal spravovat svá aktiva, například svůj rozpočet, vklady, investice, pojištění, ale také finanční závazky, což mohou být úvěry či finanční leasing.
- V tomto případě je nutná dobrá orientace na finančním trhu a schopnost si

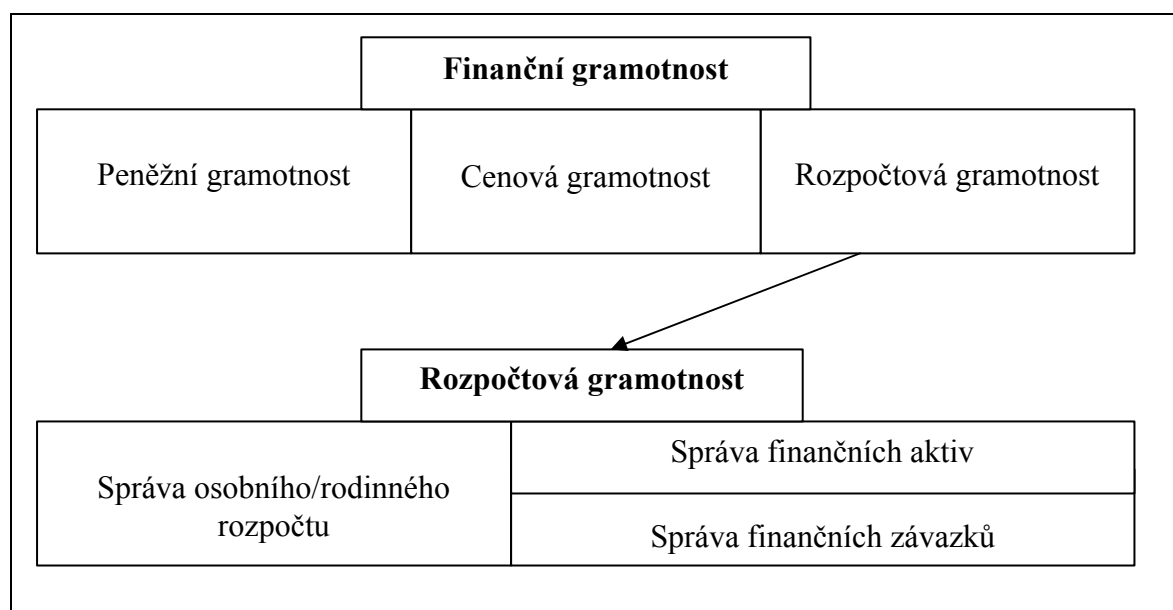
¹⁶ MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-finančního-vzdelavani>>.

¹⁷ Ministerstvo financí ČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2010-05-04]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_finančního_vzdelavani.html>.

zvolit produkt, který bude vhodnější s ohledem na svou momentální životní situaci či situaci své domácnosti.

Finanční gramotnost lze zařadit jako dílčí součást **ekonomické gramotnosti** (schopnost rozhodovat o výdajích domácnosti, zajistit si příjem pro svou domácnost, zvážit důsledky svých rozhodnutí), což představuje znalosti, schopnosti a dovednosti občana pro uplatnění se ve společnosti. Nesmíme opomíjet i **gramotnost právní** (orientace v právním prostředí, znalost svých práv a povinností), **gramotnost numerickou** a **gramotnost informační** (vyhledávání a využití informací, které se váží na finanční gramotnost). Stejně tak **oblast daňová** či **makroekonomické aspekty** (inflace, úroková míra atd.) jsou důležité složky finanční gramotnosti.¹⁸

Schéma č. 1: Složky finanční gramotnosti

Zdroj: Ministerstvo financí ČR. Praha: MF ČR, 2010.

¹⁸ Ministerstvo financí ČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2010-05-04]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

4.2 Teorie sociálního vyloučení – vztah mezi sociálním vyloučením a chudobou

Problematice sociálního vyloučení je v posledních letech věnována značná pozornost jak v ČR, tak i v zemích EU. Pokud se jedinec dostane do krizové životní situace, tak se snaží využít všech dostupných prostředků, aby svou situaci vyřešil. Pokud však delší dobu nenalézá řešení, může být ze společnosti vyloučen. A takto může vzniknout **sociální exkluze neboli vyloučení**. „*Na počátku devadesátých let se začal používat pojem sociální vyloučení (social exclusion), který je vztahován k chudobě jako výsledek nerovných příležitostí, dostupnosti vzdělání, přístupu k bohatství a participaci na společenském životě. Není to zatím ustálený koncept a vznikl účelově pro studium příčin a souvislostí chudoby v evropské společnosti,*“ vysvětluje pojem Igor Tomeš ve své knize Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost (Tomeš 2001: 158).

Sociolog Jan Keller popisuje charakteristiky sociálně vyloučených takto: „...*jsou vyloučeny z přístupu k práci, ke vzdělání, ke kultuře, tedy k podmínkám důstojného života.*“ (Keller 1994: 158) Varuje před paušalizací příčin, které způsobují sociální vyloučení osob. Jedním dechem dodává, že „*pokud ještě něco spojuje všechny ty, kdo z nejrůznějších důvodů upadli do sociální exkluze, je to právě svrchovaný nezájem zbytku prosperující společnosti o jejich přítomnost a budoucnost.*“ (tamtéž) Vyloučení postihuje osoby na poli ekonomického i politického života, na trhu práce jsou obtížně uplatnitelné, protože mají jen málo co nabídnout. Kellerovo postmoderní pojednání o sociálně vyloučených graduje tímto konstatováním: „...*jsou ze společnosti do té míry vyloučeni, že jsou vyloučeni dokonce i z debat o své vyloučenosti.*“ (tamtéž)

Důsledky sociálního vyloučení mohou působit nejen na jedince samotného a jeho rodinu, ale také mohou znamenat významný problém pro dosahování sociálních, ekonomických, politických a také kulturních cílů. „*Ekonomické vyloučení je zdrojem chudoby a vyloučení ze životního standardu a životních šancí obvyklých ve společnosti či v dané kolektivitě (zejména marginalizací na trhu práce a nezaměstnanosti). Sociální vyloučení v užším slova smyslu brání sdílet určité*

sociální statusy či sociální instituce. Politické vyloučení je upřením občanských, politických ale i základních lidských práv a vyloučením z vlivu na společnost i vlastní osud. Kulturní vyloučení je odeprání práva jedince či kolektivity participovat na kultuře, společnosti a sdílet její kulturní kapitál, vzdělanost i hodnoty.“ (Mareš 2000: 287)

Sociální vyloučení v problematice zadlužování je primárně důsledkem chudoby a nízkých příjmů, které mohou být způsobeny nízkým vzděláním, špatnými životními podmínkami, dlouhodobou nezaměstnaností, závislostí na sociálních dávkách atd. Obecně platí, že čím déle se člověk ocitá v sociálním vyloučení, tím těžší je se z něj vymanit. Problémy se tak mohou uzavírat do bludného kruhu, v případě zadluženosti do tzv. dluhové pasti. Na první pohled se může zdát, že sociální vyloučení je jen jiným pojmenováním **chudoby**. Není to však pravda. Sociální exkluze a chudoba spolu úzce souvisí, ale ne všichni, kdož jsou chudí, musí být sociálně vyloučeními a sociálně vyloučení chudými. (Mareš 2000: 289) Chudoba však může být příčinou sociálního vyloučení nebo sociální vyloučení může vést k chudobě. (Mareš 2006: 1)

V odborné literatuře můžeme nalézt velké množství definic chudoby. Krebs označuje chudobou stav, který: „...je důsledkem nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti, k jejím materiálním zdrojům, kdy životní podmínky a uspokojení základních potřeb není v potřebné míře zabezpečeno dostatečnými zdroji (příjmy, statky) a kdy tyto příjmy nelze z nějakých objektivních příčin zvýšit (stáří, invalidita, péče o dítě aj.) a kdy občan nedisponuje ani jinými zdroji či majetkem, který by mu umožnil získat prostředky ve výši uznanou společností jako minimální. Chudoba je tedy spojována s hmotnou nouzí, deprivací, s vyloučením jedinců či určitých sociálních skupin od materiálních zdrojů.“ (Krebs 2005: 107)

Na otázku proč jsou lidé chudí existuje několik variant odpovědí. Sociolog Petr Mareš uvádí **tři možnosti původu chudoby**: (Mareš 1999: 61-62)

- ❖ **Chudoba jako důsledek uspořádání sociálního a ekonomického systému společnosti.** Buď nás bude stimulovat k tomu, že chceme být bohatí, neboť

se nám bude žít lépe nebo bude nežádoucím důsledkem, jehož je nutné odstranit.

- ❖ **Chudoba jako výsledek lenosti, nestřídmosti člověka.**
- ❖ **Chudoba jako výsledek životních situací** (životní nehoda, kulturní bída atd.).

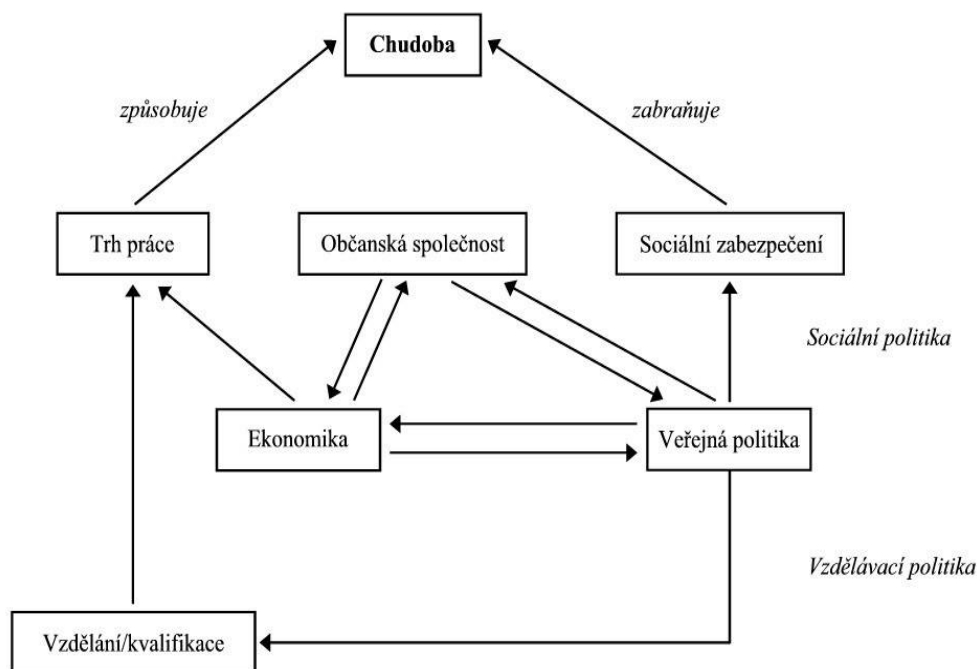
Chudoba se dělí na subjektivní a objektivní. Objektivní se poté rozděluje na absolutní a relativní. Každý člověk jinak cítí, zda je chudý či nikoliv. Subjektivní pojetí chudoby je tedy o pocitu člověka, zda skutečně žije v chudobě tak, že nemá dostatek finančních prostředků a žije na pokraji bídy. A nebo pouze cítí, že žije v chudobě a přitom jeho příjem to nenaznačuje. Naopak někteří chudí lidé nemusí pociťovat, že život, který žijí, je chudobný. Dá se tedy říci, že subjektivní pojetí chudoby se nedá pojmut jako oficiální stanovení hranice chudoby. Hranici mezi bohatými a chudými mohou určovat instituce (stát) na základě sociálněekonomických údajů. Takovému pojetí říkáme objektivní pojetí chudoby. **Absolutní chudoba**¹⁹, která je jednou částí objektivní chudoby je daleko horší než relativní, jelikož znamená stav, kdy člověk není schopen uspokojit své základní potřeby (jídlo, šatstvo atd.). **Relativní chudoba** srovnává běžnou životní úroveň chudých se životní úrovní ostatních a to podle míry průměrné běžné úrovně celé společnosti, v níž žijeme. (Krebs 2005: 108-110)

Nejčastější **příčinou** chudoby se udávají nízké příjmy a mnohdy s tím spojená nezaměstnanost. Vznikají z nedostatečné kvalifikace, která je spojena s nízkým vzděláním a také s vrozenou inteligencí. Pokud si člověk nezvýší kvalifikaci a nezíská vyšší příjem, do budoucna může i nadále žít v chudobě. Chudoba se tak může přenést i do vyššího věku člověka. **Řešení** chudoby je dosti složitý proces. Stát může působit na prevenci chudoby stejně tak, jako svými sociálně ekonomickými opatřeními může působit na její zmírnění či řešení následků. Mezi preventivní opatření patří politika zaměstnanosti, vzdělávací politika a politika sociálního zabezpečení. Vzdělaný člověk bude téměř vždy lépe zaplacen, než člověk s nízkým vzděláním a snadněji nalezne pracovní uplatnění zvláště v době, kdy je nedostatek pracovních míst. Člověk s nízkým vzděláním se bude vždy muset

¹⁹ Častěji se o pojmu absolutní chudoba hovoří jako o bídě.

poohlédnout po hůře placené práci a nebo je zde vyšší pravděpodobnost, že jinou práci vůbec nenajde. (Krebs 2005: 116) Jelikož každý stát bojuje s nedostatkem finančních prostředků, není možné řešit chudobu například zvýšením minimální mzdy, a tím zvýšením dávek státní sociální podpory a zvýšení životního minima. V dnešní době ekonomické krize není možné ani pomýšlet na snížení daní či snížení odvodů zaměstnavatelů na sociálním či zdravotním pojištění. Následující schéma ukazuje faktory a jevy, které chudobu vyvolávají, jako i možnosti, jak jí předcházet či ji omezit.

Schéma č. 2: Chudoba v ČR ve společenských souvislostech

Zdroj: Schmolling P. *Armut in Deutschland: Sozialräumliche Analyse und Entwicklung seit 1945*, s. 220. Upraveno.

V říjnu roku 2009 vydala Evropská komise eurobarometr²⁰ na téma chudoba a sociální exkluze. V Evropě se 73 % obyvatel domnívá, že chudoba je v jejich zemi rozšířená a většina z nich pokládá za nejdůležitější prioritu tento stav řešit, zatímco v ČR si to myslí pouze 59 % obyvatel. Jako nejčastější příčinu chudoby uvádějí lidé nezaměstnanost (52 %), nedostatečné platy (49 %), důchody a sociální dávky, které jsou velmi nízké (29 %), vysoké náklady na bydlení (26 %), nízké vzdělání (37 %) a

závislosti (23 %).²¹ Chudobou bývají nejvíce ohroženi nezaměstnaní, rodiny s více dětmi a neúplné rodiny. Přesto se ČR řadí mezi země s nejnižší mírou chudoby (viz příloha č. 3) – podle posledních dostupných údajů Eurostatu a Českého statistického úřadu z roku 2007 dosáhla 10 %, v EU – 27 zemí je to 16 %.²²

4.3 Teorie finančního vzdělávání

V současné době existuje velké množství různých teorií vzdělávání, např. celoživotní, ekonomické, vzdělávání dospělých, inkluzivní vzdělávání, firemní, občanské, environmentální vzdělávání atd. Vzhledem k problému předluženosti českých domácností se stále více hovoří o pojmu finanční vzdělávání. „*Finanční vzdělávání je nástrojem ke zvýšení úrovně finanční gramotnosti, umožňující občanům ČR jako „spotřebitelům“²³ adekvátně pracovat s informacemi na finančním trhu k zajištění svých potřeb a potřeb své rodiny s ohledem na měnící se životní situace,*“²⁴ popisuje definici finančního vzdělávání Národní strategie finančního vzdělávání z roku 2010, jejíž cílem je vytvoření uceleného systému finančního vzdělávání tak, aby došlo ke zvýšení finanční gramotnosti obyvatel ČR.

Trh s finančními produkty a službami se zdá být velmi nepřehledný. Pro běžného občana, který se v něm neorientuje, může znamenat krok k dluhové propasti. Jedinec se musí orientovat v tom, jak funguje půjčování peněz, ve spravování svého osobního či rodinného rozpočtu, v nákladech, které souvisejí s půjčkou. Měl by tudíž být finančně gramotný. Od roku 2005 se v naší republice ve spojitosti s finanční gramotností začíná hovořit o finančním vzdělávání. Finanční vzdělávání je však obsahově definováno a vnímáno velmi rozmanitě. Setkáváme se s termíny jako například ekonomické vzdělávání univerzitního či neuniverzitního typu, umění

²⁰ Eurobarometr = reprezentativní výzkum veřejného mínění v EU.

²¹ EAPN ČR. *Sociální inkluze a boj s chudobou* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://eapncr.org/view.php?cisloclanku=2010090011>>.

²² MPSV.CZ. *Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyločení* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/7455>>.

²³ Spotřebitel je jedinec, jež při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci výkonu svého povolání nebo v rámci své podnikatelské činnosti.

²⁴ MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>.

osobního a rodinného rozpočtování, zdokonalování v oblasti spotřebitelských práv atd.

V komparaci vzdělávacích aktivit z této oblasti se u nás můžeme setkat s několika **variantami finančního vzdělání** podle toho, pro které cílové skupiny může být určeno. Jeho oficiální členění neexistuje, ale nejčastěji bývá uváděno rozdělení finančního vzdělávání na finanční vzdělávání jako systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách a systém dalšího vzdělávání spotřebitelů.²⁵ Po důsledném zkoumání by se dalo, dle mého názoru, ovšem rozdělit takto:

- ❖ **Finanční vzdělávání v rámci procesu celoživotního vzdělávání** je spojeno s potřebou rozvoje finanční gramotnosti ve školství, výukou učitelů, vzdělávání dospělých, seniorů, zaměstnanců veřejné správy a samosprávy a pracovníků v sociálních službách. Pro oblast školního finančního vzdělávání již byl v roce 2007 vytvořen dokument Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, který je postupně zařazován do vzdělávacích programů na středních školách.²⁶ Tento typ finančního vzdělávání je většinou realizován subjekty veřejné správy (ministerstva, obce), bankami (ČNB, GE Money bank), odbory a zaměstnavateli.
- ❖ **Finanční vzdělávání jako nástroj pro orientaci v tržním prostředí** – zde je důraz kladen pouze na témata ochrany a práv spotřebitele, orientace v základních úvěrových produktech a službách, domácího rozpočtování. Zde se domnívám, že jde spíše o pasivní předávání informací především prostřednictvím informačních kampaní, publikování vzdělávacích příruček a publikací s danou tematikou. Tento typ finančního vzdělávání je realizován nestátními neziskovými organizacemi (spotřebitelská sdružení, organizace působící v sociální oblasti), profesními sdruženími, bankami, pojišťovnami, asociacemi atd.
- ❖ **Finanční vzdělávání jako součást sociální práce** – jde spíše o pomoc s předlužením konkrétních klientů, facilitací a mediací v krizových situacích,

²⁵ Ministerstvo financí ČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2010-05-04]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

²⁶ MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>.

s prvky preventivního působení. Je určeno pro sociálně slabé, etnické menšiny, nepřizpůsobivé občany, ale i cizince. Terénní sociální práce klade vysoké nároky na terénní pracovníky ve všech rovinách jejich odbornosti. Tento typ finančního vzdělávání je realizován především organizacemi poskytujícími sociální služby, tj. terénní sociální pracovníci Charity nebo konkrétním příkladem může být projekt Vesničky soužití realizované pod Diecézní charitou ostravsko-opavskou.

- ❖ **Finanční vzdělávání jako prevence zadlužení** – jedná se o pomoc pro zadlužené jednotlivce či předlužené domácnosti. Specializuje se na osobní rozpočtování, osvojení základních finančních dovedností a návyků, finanční poradenství. Tento typ finančního vzdělávání je realizován poradnami, které se zabývají dluhovým poradenstvím, například občanské sdružení SPES²⁷.

Pokud bychom se na finanční vzdělávání podívali z jiného úhlu pohledu, určitě bychom našli i další možnosti členění. Vzhledem k aktivitám státu i různých institucí v ČR však předpokládám, že jsem postihla ty nejdůležitější varianty. Všem variantám finančního vzdělání a konkrétním opatřením, aktivitám či projektům v jeho oblasti, které již byly uskutečněny či čekají na svou realizaci, se budu podrobněji věnovat v kapitole 8 Finanční vzdělávání jako jeden ze způsobů prevence.

Ve finančním vzdělávání hraje roli mnoho klíčových aktérů, kteří spolu efektivně spolupracují. Pro zajištění efektivní spolupráce všech těchto aktérů je nutné vytvoření dlouhodobé nezávislé platformy, jež by umožnila společné schůzky těchto subjektů za účelem výměny informací, zkušeností a koordinaci připravovaných aktivit. Pracovní skupina pro finanční vzdělávání v současnosti tuto platformu představuje. Její členové jsou zástupci MF, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále MŠMT), Ministerstva průmyslu a obchodu ČR (dále MPaO), ČNB, spotřebitelských sdružení, profesních asociací, subjektů poskytujících vzdělávací projekty a také odborníci. **Klíčové aktéry je možno rozdělit podle jejich**

²⁷ SPES je sdružením založeným na pomoc lidem v obtížné majetkové situaci, do které se dostali v důsledku předlužení. Toto hlavní poslání jde v ruku v ruce s finančním vzděláváním vymezeným jako prevence předlužení.

role ve finančním vzdělávání na subjekty veřejné správy, profesní sdružení, sociální partnery, spotřebitelská sdružení, vzdělávací instituce, média a další subjekty.²⁸

❖ **Role subjektů veřejné správy**

- **Role MŠMT** spočívá v odpovědnosti za současný stav, koncepci a rozvoj vzdělávání. Zabezpečuje implementaci Standardů finanční gramotnosti do rámcových vzdělávacích programů základních a středních škol, tak aby už i od základního školství docházelo ke zvyšování finanční gramotnosti. Vydává rámcové vzdělávací programy, které jsou důležité pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Pomocí Národního institutu pro další vzdělávání zajišťuje vzdělávání pedagogů. Je stejně jako další níže uvedená ministerstva a ČNB je členem Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání a jejího Výkonného výboru.
- **Role MF** spočívá v podpoře procesu implementace finančního vzdělávání do výuky jak na základních, tak i středních školách. Tato již byla zahájena v roce 2006, ovšem až nyní byl schválen program na vzdělávání pedagogů, kteří mají finanční vzdělávání vyučovat. V oblasti dalšího vzdělávání působí ministerstvo jako garant pracovní skupiny, jež se zabývá konzultacemi a koordinací aktivit v oblasti zvyšování finanční gramotnosti. V neposlední řadě působí jako odborný konzultant projektů státních či nestátních organizací věnujících se finančnímu vzdělávání dospělých. Ministerstvo je orgánem státní správy, který je zodpovědný za oblast ochrany spotřebitele a zaštiťuje finanční vzdělávání jako prevenci ochrany spotřebitele.
- **Role MPaO** spočívá ve spolupráci se sdruženími spotřebitelů. Spotřebitelským organizacím poskytuje finanční dotace na projekty, které podporují rozvoj finanční gramotnosti obyvatelstva. Jako prevenci ochrany spotřebitele považuje taktéž vzdělávání spotřebitelů, které podporuje, stejně tak jako poradenskou činnost spotřebitelských organizací.

²⁸ Ministerstvo financí ČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2010-05-04]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

- **Role dalších ministerstev.** Problematikou zadlužování a zvyšování finanční gramotnosti se zabývá i Ministerstvo spravedlnosti ČR vzhledem k oddlužení. Ministerstvo vnitra ČR je zodpovědné za vzdělávání ve státní správě, tedy pracovníků státní správy a samosprávy. Důležitá je také oblast prevence kriminality. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále MPSV) má také pravomoc financovat preventivní programy a programy následné péče neziskových organizací a sdružení, které jsou pomocníkem při boji se zvyšujícím se zadlužováním obyvatelstva. Dále se věnuje práci se skupinami osob v tíživé životní situaci. V této oblasti realizuje vzdělávání pro pracovníky úřadů práce i sociální pracovníky a taktéž dohlíží na sociální poradenství.
- **Role ČNB** spočívá v dohledu nad celým finančním trhem. ČNB s MŠMT reagují na nepříznivou situaci v oblasti finančního vzdělávání vydáváním učebnic finanční a ekonomické gramotnosti pro vyšší ročníky základních škol a nižší ročníky víceletých gymnázií. Podporují projekty univerzit a realizuje i své vlastní aktivity. Taktéž se zabývají metodickou přípravou učitelů pro výuku finančního vzdělávání na školách.
- **Role obecních a krajských úřadů** spočívá v podpoře rozvoje finanční gramotnosti na školách zřizovaných obcemi či kraji. Důležitou roli hrají úřady v podpoře poraden zabývajících se dluhovým poradenstvím.

❖ **Role profesních sdružení**

- Profesní sdružení jsou organizace, jež zastupují zájmy finančních zprostředkovatelů, bank či pojišťoven působících na finančním trhu. Jejich role spočívá v poskytování informací spotřebitelům. Rozvoj finančního vzdělávání je v jejich zájmu, neboť pouze ekonomicky gramotný spotřebitel, který má představu o tom, kolik finančních prostředků má k dispozici, sestavuje si svůj vlastní rozpočet a plánuje si své výdaje alespoň měsíc dopředu, je přínosem pro finanční trh.

❖ **Role spotřebitelských sdružení**

- Spotřebitelská sdružení mají velkou roli v oblasti zvyšování finanční gramotnosti spotřebitelů a v jejich vzdělávání, a to prostřednictvím projektů finančního vzdělávání. Jejich hlavní rolí jsou také poradenské služby a ochrana práv spotřebitele.

❖ **Role sociálních partnerů**

- Role sociálních partnerů, které představují zaměstnavatelé a odbory, v oblasti finančního vzdělávání spočívá v rámci pracovněprávních vztahů. Zaměstnavatelé mohou svými aktivitami (školení atd.) působit na zvyšování znalostí a dovedností.

❖ **Role vzdělávacích institucí**

- Pokud hovoříme o vzdělávacích institucích, máme na mysli jak školy se státem garantovanými rámcovými vzdělávacími programy pro studenty, tak i soukromé vzdělávací instituce a taktéž subjekty nabízející projekty pro určité cílové skupiny. Významným subjektem jsou i vysoké školy, a to jak posílením finanční gramotnosti u studentů, tak i výchovou budoucích pedagogů.

❖ **Role médií**

- Média, ať už veřejnoprávní či soukromá mají velkou moc. Prostřednictvím médií se na problém nízké finanční gramotnosti dá upozornit. Média také mají velký vliv na veřejnost, politické strany a parlament. Prostřednictvím televizních vzdělávacích pořadů, ve kterých finanční poradci radí zadluženým, jak vyřešit svůj dluhový problém, pomáhají ke zvyšování ochrany spotřebitele. Jejich role také spočívá v poskytování informací z finanční oblasti.

❖ **Role dalších subjektů**

- Je třeba zmínit i roli dalších institucí nebo organizací, které mohou hrát významnou roli na poli finančního vzdělávání. Tyto subjekty je nutné podpořit formou grantů na jejich veřejně prospěšné projekty například z řad významných podnikatelů nebo zaměstnavatelů. Jedná se o nestátní neziskové organizace, které nabízejí poradenství občanům a ochranu spotřebitele.

5 Vývoj zadluženosti domácností v letech 1997 - 2010

5.1 Historie a vývoj fenoménu spotřebitelských úvěrů

Zadlužování českých obyvatel se každým rokem zvyšuje zhruba o třetinu. Počet lidí, kteří mají problémy se splácením svých úvěrů trvale roste. Rychlost zadlužování domácností je však dlouhodobým jevem, který **započal v polovině roku 2000**, kdy lze poprvé vypočítat výrazné zlomy v přírůstcích nových úvěrů domácnostem – viz graf č. 4. **Hlavním důvodem byl pokles úrokových sazeb. Další příčiny** rychle rostoucího zadlužení **spočívaly:**²⁹ (Člověk v tísni 2007: 8)

- ❖ **v demografických změnách** – potřeba vlastního bydlení pro novou generaci;
- ❖ **v růstu životní úrovně a ve větších spotřebních možnostech** – změna životního stylu a potřeba mít to, co mají ostatní;
- ❖ **ve změně přístupu bank k drobným klientům a dostupnosti peněžních prostředků** – klienti přestali být tvrdě posuzováni a banky i nebankovní společnosti k nim měly vstřícnější postoj;
- ❖ **v silné marketingové politice těchto společností;**
- ❖ **ve změně názorů obyvatelstva na zadluženost;**
- ❖ **v nízké srovnávací základně** - v 90. letech zadlužení českých domácností spíše klesalo, vzhledem k ostatním státům bylo téměř poloviční.

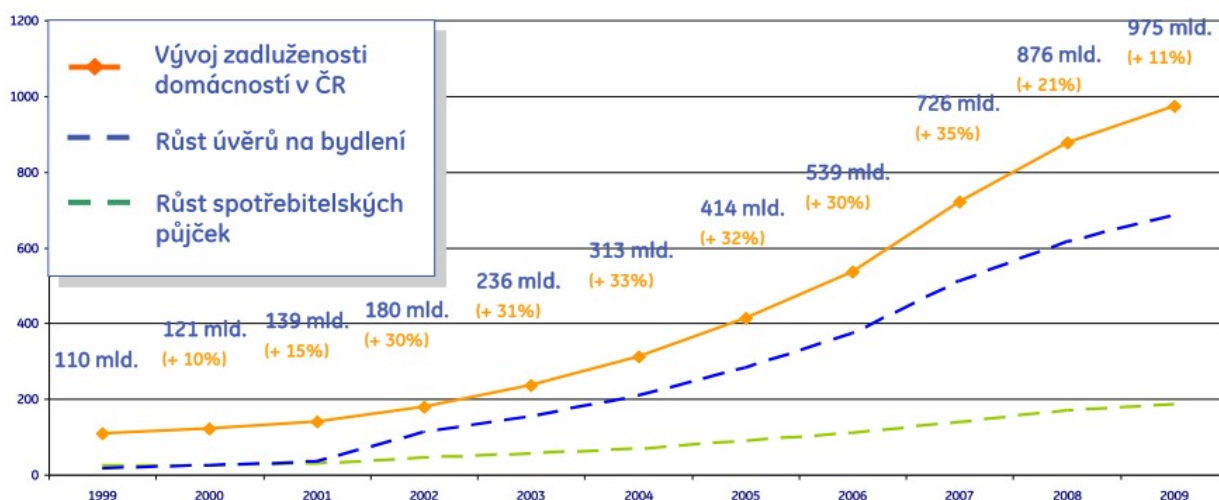
Ještě **začátkem roku 1997** se půjčky domácnostem pohybovaly pod hranicí 40 mld. Kč, přičemž do tohoto posuzování byly zahrnuty i úvěry sloužící k podnikání (Peterková – Jiránek 2007: 17). Jak je patrné z grafu č. 4, o tři roky později, **v roce 2000**, již dluh domácností vyšplhal na 121 mld. Kč. Velký nárůst byl zaznamenán během **roku 2001**, kdy došlo ke zvýšení ze 139 na 180 mld. Kč (tedy o 30 %). Od té doby každým rokem dluh narůstal (asi o 30 – 34 %) až do roku 2008. Největší a taktéž poslední zvýšení nastalo před vypuknutím hospodářské krize **v roce 2007**, kdy dluh vzrostl z 539 mld. Kč z roku 2006 na 726 mld. Kč v roce 2007. Poté se již zadlužování domácností **v letech 2008 a 2009** razantně nezvyšovalo (cca 100 mld. ročně), ale i přesto byla **v roce 2010** překročena hranice 1 biliónu korun. Největší

²⁹ Měšec.cz. *Analýza zadluženosti českých domácností* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.mesec.cz>>.

objem úvěrů tvoří hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření nazvané úvěry na bydlení, za nimi následují spotřebitelské úvěry.³⁰

Největší podíl na zadluženosti mají úvěry od bankovních institucí. Jedná se o hypoteční úvěry, úvěry ze stavebního spoření a spotřebitelské úvěry. Od konce 90. let se začaly na finančním trhu stále více prosazovat i nebankovní instituce. Společně s bankovními ústavy poskytovaly další formy úvěrů. Kromě spotřebitelských úvěrů to byl finanční leasing, prodej na splátky, nákupní karty, hotovostní neúčelový úvěr a také kontokorent. Výhodou těchto společností byla rychlost a dostupnost úvěru. Také nemusel být spotřebitel tvrdě posuzován, jako v případě banky. Za to však zaplatil dvojnásobnou úrokovou sazbu, a to 22-30 % ročně. V roce 2003 se na trh dostalo několik velkých subjektů, mezi nimiž byly tři největší nebankovní společnosti – Cetelem, Home Credit, GE Capital Multiservis. Když v letech 2000 až 2007 porovnáme zadlužení domácností u bankovního a nebankovního sektoru, tak nám jednoznačně vyplyne, že se české domácnosti výrazně zadlužily právě u nebankovního sektoru.³¹

Graf č. 4: Vývoj zadluženosti domácností v ČR

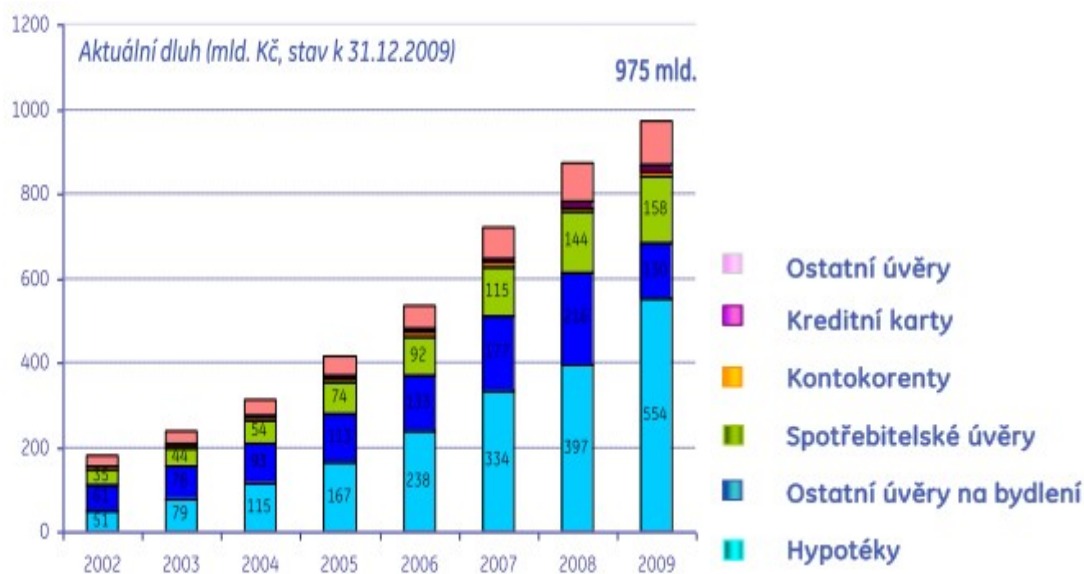
Zdroj: Česká národní banka, vlastní výpočty. Praha: ČNB, 2010.

³⁰ Český statistický úřad. *České domácnosti dluží bilion* [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>>.

³¹ TOMAN L. *Analýza vývoje v oblasti zadlužení domácností v ČR* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <<http://ww2.cmkos.cz/dokumenty/040405analyzazadluzeni.doc>>.

Za relativně zdravé můžeme považovat zadlužení domácností formou hypoték. Jsou to totiž dlouhodobé investice. Podíl těchto úvěrů postupně mírně roste a ke konci roku 2009 podle grafu č. 5 výrazně převyšoval zadlužení domácností spotřebitelskými úvěry. Přesto i v roce 2009 vzrostl počet spotřebitelských úvěrů. Ty jsou z hlediska úroku nejdražší a banky na nich také dosahují nejvyšších marží. Kromě spotřebitelských úvěrů od bankovních společností je však možné se zadlužit i půjčkami od nebankovních poskytovatelů, což jsou splátkové a leasingové společnosti. V rozhovorech potvrdily shodně všechny poradny zabývající se dluhovou problematikou, že lidé, kteří je se svou tíživou situací navštěvují, nejvíce využívají nabídku spotřebitelských úvěrů nebankovních společností, následují kreditní karty a kontokorenty. Klientů, kteří jsou zadluženi formou hypotéky či úvěrů na bydlení, je minimum, nebo spíše poradny nenavštěvují. Přesto téměř všechny poradny uvádí, že největší dluhy lidí v ČR představují právě úvěry na bydlení.

Graf č. 5: Trh bankovních úvěrů domácnostem v ČR

Zdroj: Česká národní banka, vlastní výpočty. Praha: ČNB, 2010.

Většina klientů poraden na otázku, z jakého důvodu si půjčili peníze, odpověděla, že na spotřební zboží k dovybavení bytu (televize, pračka, lednice), tedy prostřednictvím spotřebitelského úvěru. Pouze dva klienti potřebovali hotovost, a to z důvodu své závislosti na automatech, dva na podnikání. O půjčku dva klienti požádali u bankovní instituce, osm klientů u nebankovní společnosti. Dokonce čtyři

z nich požádali i o druhou půjčku, a to u společnosti Cofidis nebo Provident, které patří mezi společnosti s nejvyšší roční procentní sazbou nákladů (dále RPSN). Čtyři klienti uvedli, že spotřební zboží vůbec nepotřebovali, ale byli ovlivněni reklamou. Na otázku ohledně výše měsíční splátky a doby trvání úvěru odpovídal každý klient různě. Nejčastěji si klienti půjčili částku do výše 50 – 100 tis. Kč nebo zakoupili zboží ve výši do 50 tis. Kč. Jsou však i tři výjimky, jejichž dluh činí několik set tisíc korun. Rozhovor jsem učinila i s jedním klientem, který dluží 1,5 milionu korun. Měsíční splátka klientů byla převážně nízká a to v rozmezí 800 – 1500 Kč a u nižších částek hodlali úvěr splatit nejpozději do 10 let. Mnoho z nich poukazuje na praktiky finančních subjektů, které je zmátly. Čtyři z nich chtěli půjčku co nejrychleji splatit a zjistili, že při krátké době trvání úvěru je vysoká RPSN. A tak se rozhodli pro nižší splátky na delší dobu. V tu chvíli si neuvědomili, že je může postihnout neočekávaná životní situace a nebudou schopni úvěr splatit.

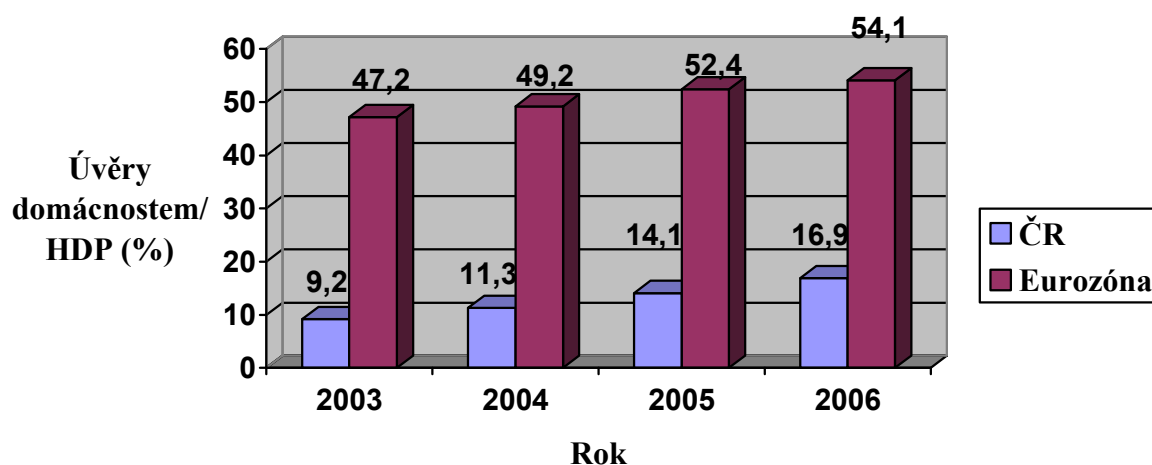
Odborníkům z poraden pro předlužené domácnosti jsem položila také jednu otázku týkající se jejich názorů na reakce státu na problematiku předlužování. Stát by podle nich měl dávat velkou váhu na prevenci a následnou péči, dále na tvorbu zákonů a podporu nestátních neziskových organizací, které se touto problematikou zabývají. Pracovnice olomoucké poradny pracovala ve stejné poradně v Německu a tvrdí, že v demokracii nelze zadlužení omezit. Pražská poradna uvádí, že je na vině společenská atmosféra. Lidé si budou stále půjčovat i u lichvářských společností, neboť jsou motivováni k co nejvyšší spotřebě i za cenu zadlužení. „*Ostatně ani stát přece nemá problém s tím, že si stále půjčuje, těžko pak lze očekávat drastické změny bez drastických omezení,*“ dodává Ondřej Načeradský.

5.2 Zadluženost českých domácností v porovnání se zeměmi Eurozóny

Zadlužení českých domácností je v porovnání s ostatními zeměmi EU nízké, ale odborníci tvrdí, že pokud poroste stejným tempem, je možné že se postupně začne blížit zemím Eurozóny. Dodávají, že domácnosti nelze jako celek pokládat za předlužené, jelikož údaje České národní banky uvádí, že jsou majetkově silné a objem přijatých úvěrů nepřesahuje jejich úspory. Problémem tedy zůstává prudká

dynamika růstu zadluženosti, finanční a ekonomická negramotnost a také neschopnost žít životem na dluh. Dokládá to i následující graf č. 6, kde je uveden podíl úvěrů poskytnutý domácnostem na hrubém domácím produktu (dále HDP). Toto srovnání je pouze za léta 2003 až 2006. (Člověk v tísní 2007: 10-12) Z grafu č. 6 je patrné, že například v roce 2006 dosahoval tento poměr 16,9 % v ČR, v Eurozóně 54,1 %.

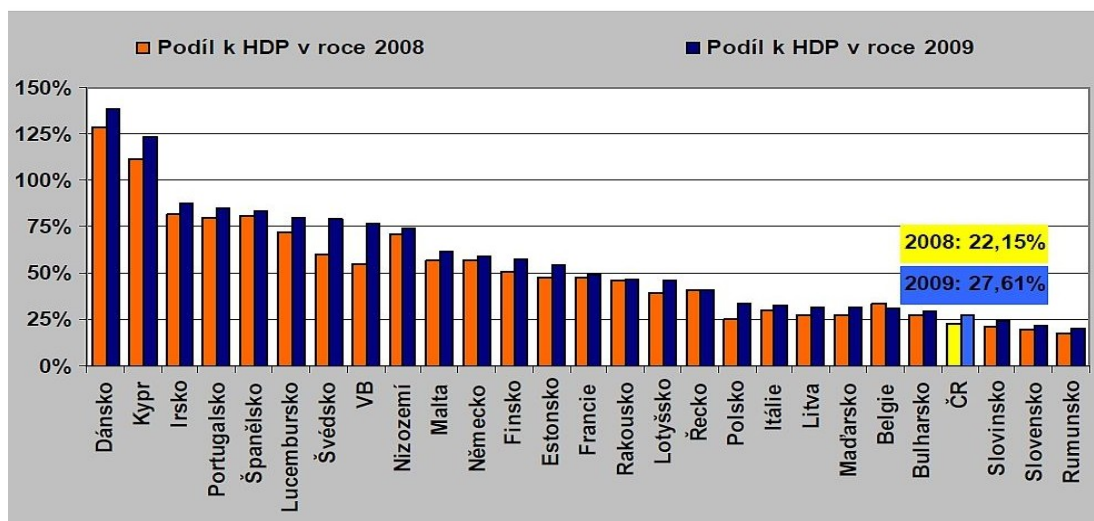
Graf č. 6: Podíl úvěrů poskytnutých domácnostem na HDP v ČR a Eurozóně

Zdroj: M. Singer: Zadluženost domácností v ČR podle poznatků ČNB, prezentace v rámci Euro setkání „Život na dluh“. Praha: 2007.

Pokud se podíváme na graf č. 7, který srovnává výši stejného ukazatele v jednotlivých zemích, ale až do roku 2009, tak zjistíme, že úroveň zadlužení domácností vztažená k výkonnosti ekonomiky v ČR byla v roce 2008 ve srovnání s jinými zeměmi poměrně nízká (22,15 % HDP) a v roce 2009 to bylo asi 27,6 % HDP, a to vzhledem k porovnání s jinými zeměmi Eurozóny. Lze tedy říci, že české domácnosti zatím nelze považovat za předlužené. Podkladové údaje však nemusí být úplné, jelikož povinnost oznámit tyto údaje mají ze zákona pouze banky. Ty je ukládají do Centrálního registru úvěrů, z kterého je možné zjistit, kdo si půjčuje, jaká je bonita či jak klient splácí. Nebankovní společnosti nejsou povinny tyto údaje poskytovat. V údajích také nejsou zahrnuty dluhy na nájemních bytech a na poplatcích s bydlením spojených. Lze tedy říci, že zadluženost českých domácností je určitě daleko vyšší, než uvádí údaje. (Člověk v tísní 2007: 12)

Graf č. 7: Srovnání zadlužení domácností v EU

Zdroj: Evropská centrální banka, Eurostat. Praha: MF, vlastní výpočty na základě dat Evropské centrální banky a Eurostatu, 2009.

Graf č. 7 dále ukazuje, že nízkou úroveň zadlužení vykazují také Bulharsko, Slovinsko, Slovensko a Rumunsko, tedy nové členské státy EU. Tím, že u těchto států docházelo k transformaci ekonomik na tržní hospodářství, nemusely země stačit nakumulovat relativní objemy úvěrů, které jsou zcela běžné v západní Evropě. Když srovnáme země střední Evropy na trhu spotřebitelských úvěrů, tak zjistíme, že je jejich situace rozdílná. Podle interní statistiky společností ze skupiny GE Money ve střední Evropě například v Polsku a u nás zájem o tyto úvěry stále mírně roste, v Maďarsku poptávka po spotřebitelských úvěrech klesá. Půjčky si lidé ve střední Evropě sjednávají na poměrně stejný typ nebo účel nákupu, a tím je renovace bydlení, nákup automobilu a vybavení domácnosti. Celkové zadlužení na jednoho obyvatele například v České republice činí 3846 euro, v Maďarsku 3650 euro a nejméně v Polsku 2805 euro. Celkem se zatím dluhy Čechů v roce 2008 vyšplhaly na úroveň 47 procent jejich disponibilního příjmu, neboli příjmu, který mohou utratit. V Belgii se tento ukazatel pohybuje kolem osmdesáti procent. Absolutními přeborníky v půjčkách jsou v Evropě Nizozemci. Jejich dluhy vůči bankám a nebankovním institucím se v průměru blíží 250 procentům ročního disponibilního příjmu.³²

³² GE Money Bank. *Rozdílná situace na trzích spotřebitelských úvěrů ve střední Evropě* [online]. [Cit. 2011-04-07]. Dostupné na: <<http://www.skvara.cz/skvara-financi-poradenstvi/uvery/GErozdilnostuveru1~.html>>.

S důsledky předlužení se nepotýkáme pouze u nás, ale i v jiných zemích EU. Každá země však řeší tuto problematiku jiným způsobem. Kolébkou dluhového poradenství je Velká Británie, neboť zde se dluhům a problémům s nimi spojených věnují jednotlivé organizace již od 90. let minulého století. Různé organizace mají důkladně propracovaný systém dluhového poradenství, které je bezplatné a částečně na něj přispívají bankovní instituce, které jim doporučují asi polovinu klientů. Ve Spojených státech amerických se toto poradenství začalo rozvíjet od roku 1991 poté, co byla zrušena horní hranice úrokové sazby. (Člověk v tísní 2007: 14-15)

Německo k roku 2007 udává 8 % zadlužených domácností. Také tam existuje síť organizací zabývajících se dluhovým poradenstvím a většinou ji vykonávají svobodné spolky jako je Charita nebo německý Červený kříž. Sociální služby katolických žen jsou odbornou organizací v rámci německé katolické charity a v oblasti pomoci pro dlužníky pracují již 20 let. Při hledání nejlepšího řešení jejich situace poskytují konzultace osobně nebo telefonicky. Stejně tak jako poradny u nás pomáhají klientům vypracovat rozpočet jejich domácnosti, plán věřitelů a strategii vyjednávání s nimi a také radí v oblasti zákona o insolventnosti, který v Německu platí déle než 10 let. Ve Velké Británii působí například dobročinná organizace Credit Action, která vytvořila příručky, jak se vymanit z dluhů a jak se zachovat při nečekaných finančních situacích (nemoc, ztráta zaměstnání atd.). Organizace pořádá kurzy pro veřejnost, vyvíjí činnost ve věznicích, připravila jednoduché počítačové hry pro děti, kde se mohou naučit, jak hospodařit s penězi. Na svých webových stránkách (www.creditaction.org.uk) uvádí také statistiky zadluženosti. (Peterková – Jiránek 2007: 39-40)

Většina zemí EU má také upraven způsob úpadku, který je poslední možností, jak se zbavit dluhů. V případě, že se v Anglii, Walesu a Severním Irsku dostane dlužník do situace, že není schopen splatit své dluhy, může požádat o tzv. Individual Voluntary Arrangements, což je dohoda mezi ním a věřitelem prostřednictvím správce konkurzní podstaty. Dlužník si tak může zachovat určitou životní úroveň. Ve Skotsku je tzv. Trust Deeds, tedy dohoda mezi dlužníkem a věřitelem o měsíčních splátkách na dobu pěti let. Dlužník vypracuje návrh, který může obsahovat i odpuštění části dluhu. Následně je svolána schůze věřitelů. Ti mohou návrh přijmout, odmítnout nebo upravit. K přijmutí je potřeba souhlas věřitelů

s pohledávkami ve výši 75 % hodnoty dluhu. Ve Francii se může dlužník obrátit na Komisi pro předlužení jednotlivců. Dlužník předloží návrh a komise poté zhodnotí jeho situaci a navrhne plán splacení. Může se jednat o nové určení termínů splacení, prominutí dluhu atd. Plán může být stanoven až na 10 let a hlavní podmínkou je již se ne zadlužit.³³

³³ IQ Roma. *Together and Across – bulletin o sociálním vyloučení na evropské úrovni* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.iqrs.cz>>.

6 Život na dluh – fenomén současné doby

6.1 Příčiny dluhové pasti

Rychlost zadlužování českých domácností má několik příčin. První z nich je preference spotřeby, jež směřovala ke zvýšenému nárůstu spotřebních výdajů, které domácnosti uskutečňovaly také z vypůjčených peněz. Další příčinou je růst životního standardu a úsilí o něj a taktéž zvyšování reálné mzdy. Zlepšení v příjmech vedlo domácnosti k domněnce, že s rostoucím platem si mohou stavět domy a pořizovat jejich vybavení. A tak se dalším stimulem stala potřeba mít své vlastní bydlení. Snadná dostupnost peněz u hypotečních úvěrů napomohla tento stimul naplnit. Úrokové míry hypoték byly na nízké úrovni a díky vysoké konkurenci ostatních bank na ní i zůstaly.³⁴ Z grafů v minulé kapitole bylo patrné, že počet hypotečních úvěrů od roku 2007 stoupal a v roce 2009 dokonce dosáhl svého maxima. Poslední příčinou, proč docházelo k tak rychle rostoucímu zadlužování obyvatelstva, je dobrá strategie zprostředkovatelů úvěrů. Výborně zpracovaná reklama v televizi či v novinách nebo výhodná nabídka v supermarketu zajistila rychlý přísun klientů, kteří neodolali pokušení levných úvěrů. Mnoho rodin si pořídilo auta, elektrospotřebiče, dovolené a věci, které vůbec nepotřebovaly.

Nejčastější příčiny vzniku předlužení můžeme zařadit do tří skupin – viz graf č. 1 Strom problémů. **Jsou to nedostačující příjmy, vysoké výdaje a nedostatečná právní ochrana spotřebitele. Všechny tři příčiny spolu souvisí. V okamžiku, kdy máme nízké příjmy a vysoké výdaje v souvislosti se splácením úroků a zároveň zajištěním svých základních potřeb vzniká předlužení. Vysoké výdaje však vznikají převážně z nedostatečné ochrany spotřebitele.** Pokud nedojde ke zvýšení příjmů a ke snížení výdajů, dostáváme se do dluhové spirály. Nízké příjmy souvisí se současnou ekonomickou situací naší země a nedostatkem pracovních příležitostí obecně a zejména dobře placených pracovních příležitostí. Pokud jsou lidé dlouhodobě nezaměstnaní, mohou se uchýlovat k nelegálním pracím, které mají za

³⁴ Český statistický úřad. *České domácnosti dluží bilion* [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>>.

následek nízké nebo žádné důchody a nevyplacené mzdy. Lidé s nižším vzděláním často obtížně hledají zaměstnání.³⁵

Existence **nezaměstnanosti** je neoddelitelná od trhu práce a je zároveň produktem i důsledkem různých faktorů, které působí na utváření nabídky a poptávky. Ještě před rokem 1989 bylo pro naši zemi slovo nezaměstnanost pouhým pojmem, který jsme znali z tzv. kapitalistických států. Od roku 1990 se stala doprovodným prvkem tržní ekonomiky a rok od roku se u nás zvyšuje. (Mareš 1998: 61) Nedobrovolná nezaměstnanost může způsobovat nejen potíže ekonomické, ale lidem, kteří se s ní nemohou dostatečně vyrovnat, také problémy psychické a sociální. (Brožová 2003: 86) „*Životní styl dlouhodobě nezaměstnaných lidí se mění v důsledku ekonomického omezení, sociální izolace i pod vlivem ztráty stabilní struktury denního programu.*“ (Vágnerová 2004: 741) Příčinou ztráty zaměstnání je i neschopnost pružně reagovat na potřeby trhu (flexibilita) a nedostatečné pracovní návyky u některých osob nebo jejich nespolehlivost (Sirovátka – Mareš 2003: 118-127).

Dlouhodobá nezaměstnanost je ekonomickým, sociálním i politickým problémem všech zemí v EU. Pokud se podíváme na vývoj dlouhodobé nezaměstnanosti v ČR zjistíme, že pokles počtu dlouhodobě nezaměstnaných je pomalejší než pokles celkové nezaměstnanosti. Koncem roku 2008 se podíl dlouhodobě nezaměstnaných v Moravskoslezském kraji pohyboval okolo 30 %. Od ledna roku 2009 se podíl dlouhodobě nezaměstnaných snižuje, a to příchodem většího množství nově evidovaných na úřady práce.³⁶ Finanční tíseň, jež je spojená s dlouhodobou nezaměstnaností, má velký vliv na vznik exekucí. Pokud nám totiž chybí peníze na prostředky denní potřeby, není nic jednoduššího, než si půjčit.

Druhou příčinou zvyšující se předluženosti jsou **vysoké výdaje domácnosti**. Lidé se často nechávají nalákat na laciná hesla reklam v televizi a pořizují si věci, na které v konečném důsledku nemají. A protože chtějí elektroniku, značkové oblečení a dovolenou v zahraničí jako ostatní, tak si musí půjčit peníze. Pokud jim banky nepůjčí, zadluží se u nebankovních společností či lichvářů. Jelikož jsou úroky

³⁵ IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.

³⁶ Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Opava za rok 2008, 2009, s. 95.

vysoké, mohou si sjednat další půjčku a tak může vzniknout tzv. lavina, tedy splácení půjčky další půjčkou.

Třetí příčinou je **nedostatečná právní ochrana spotřebitele**. Lidé jsou všeobecně finančně a ekonomicky negramotní a z toho vyplývají problémy s tím spojené. Stávají se snadnou kořistí poskytovatelů výhodných půjček a lichvářů. Ti často žijí pouze z provizí ze smlouvy, takže se snaží uzavřít co nejvíce smluv bez ohledu na bonitu klienta. Málokterý dlužník rozumí právní řeči smluv. Smlouvy a všeobecné obchodní podmínky jsou napsány velmi malým písmem, pečlivě rozpracované tak, aby byly nejvýhodnější pro věřitele. V roce 2006 provedla společnost Factum Invenio výzkum, ze kterého vyplynulo, že 51 % dotázaných se domnívá, že banka mluví nesrozumitelným jazykem pro běžného člověka a 24 % lidí si myslí, že jim banka nic pořádně nevysvětlí a sami nevědí, co mají ve smlouvě.³⁷

Klienti poraden při rozhovorech udávají, že do dluhové pasti se dostali nejčastěji ze tří důvodů, a to dlouhodobá nemoc, ztráta zaměstnání či nemožnost dále podnikat a také rozvod. Nejčastější příčiny platební neschopnosti jsou podle poraden na prvním místě nezaměstnanost, nemoc, úmrtí partnera, rozchody partnerů. Poté poradny uvádí i finanční negramotnost, neznalost rozpočtu, neschopnost domýšlet důsledky a nezodpovědnost. Poslední skupinou jsou závislí na automatech a alkoholu. Jedna z ostravských poraden také uvedla, že je časté půjčování peněz na své jméno, avšak půjčené peníze jsou poskytnuty blízké osobě, která nezvládá své dluhy splácet. Do problémů se nejvíce dostávají osoby sociálně slabší, jejichž průměrný příjem je do 15 tis. Kč, jelikož pro ně je i malá dlužná částka problémem. Další skupinou jsou matky na mateřské dovolené, nezaměstnaní a senioři. Vzácnou výjimkou jsou rodiny s dětmi, které nezvládají splácet hypotéku. Věkově se nejvíce zadlužují lidé od 26 do 40 let, kteří zakládají rodiny a poté starší lidé.

Klienti si hlavně musí dávat pozor od koho si úvěr pořizují, kolik budou splácet, na jak dlouho, jaká je měsíční splátka a s jakou úrokovou mírou. Také by je mělo zajímat, jaké jsou sankce při nedodržení podmínek smlouvy a při předčasném

³⁷ Factum Invenio. *Finanční vzdělanost*. Prezentace výsledků výzkumu z 13. 3. 2006 [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <<http://www.czech-ba.cz/file.php?id=70>>.

splacení úvěru. Nesmí však zapomenout přečíst si celou smlouvu včetně obchodních podmínek, do kterých bývají často zakomponovány rozhodčí doložky. Dlužníci si nejčastěji stěžují, že chybí dostatečná informovanost o rizicích zadlužení. Pokud se již zadluží, tak nemají informace o tom, jak narostla výše jejich dluhu a zda jim hrozí exekuce. Věřitel by tedy měl mít povinnost informovat dlužníka včas. V oblasti poskytování informací by se mělo vydat více brožur a informativních materiálů. Dlužníci mají možnost vyhledat pomoc organizací, které se touto problematikou zabývají. Tyto jim mohou pomoci nejenom psychickou podporou, ale i analýzou jejich finanční situace a zprostředkováním splátkových kalendářů.

6.2 Důsledky dluhové pasti

6.2.1 Sociální a psychologické dopady života na dluh

Sociální vyloučení má nejsilnější dopad na sociální vazby a psychiku člověka. Zadlužení může vést k neschopnosti uspokojit své základní životní potřeby. Může mít dopady na život nejen jednotlivce, ale i celé rodiny. V konečném důsledku může dojít i k rozpadu rodiny a ztrátě domova. Použijí definici rodiny podle Ivana Možného, ve které je uvedeno, že rodina je chápána jako nukleární rodina ve smyslu soužití manželského páru a jejich dětí. V případě soužití dalších členů rodiny (prarodiče, tety, strýcové) hovoří zmíněný autor o širší rodině, jejíž výhodou je snadnější obrana před nepříznivými životními situacemi, jako úmrtí, nemoc či ztráta zaměstnání. (Možný 1999: 5) Z této definice vyplývá, že čím větší rodinu člověk má, tím je větší předpoklad že se může na její členy spolehnout a problémy mohou řešit společně.

Důsledkem předlužení bývají únikové strategie z bezvýhodné situace například závislosti jako alkoholismus, gamblerství, drogy, ale také psychologické problémy, jako je hromadění agrese, bezmocnost, frustrace, úzkosti, deprese, které mohou vyústit sebevraždou. Petr Mareš ve své knize *Nezaměstnanost jako sociální problém* popisuje důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti. Podle něj se ke stresu mohou často přidávat doprovodné zesilující faktory, například požívání alkoholu, drog nebo léků. (Mareš 1998: 72) Mezi další psychologické následky patří například negativní postoj ke

vzdělání, jelikož zadlužené rodiny nemají zájem, aby jejich dítě dále studovalo. Je nutné, aby ihned nastoupilo po základní škole do práce nebo na úřad práce, aby dostávalo příspěvek v nezaměstnanosti a dávky státní sociální podpory. V neposlední řadě může předlužení vést k rizikovému životnímu stylu, což znamená zhoršené zdraví v důsledku nekvalitního bydlení a hygieny.³⁸ Při rozhovorech udalo odpovědělo šest klientů shodně, že se jejich dluhový problém projevil jak v rodinných, tak v pracovních vztazích. Partneři jim jejich dluhy vyčítali, nastaly zbytečné hádky, dva klienti se rozvedli. Ostatní odpovídali, že nic takového nezaznamenali, a to především z toho důvodu, že jsou sami a nebo svůj problém neřešili.

Podle ředitele Psychiatrické léčebny v Opavě MUDr. Ivana Drábka³⁹ je v tuto chvíli celá pětina hospitalizovaných pacientů v tomto zařízení právě z důvodu nemožnosti splácení dluhů. Většina z nich si za úvěr, který jim v krátké době přerostl přes hlavu, pořídila věci, které vlastně vůbec nepotřebovala. Jak zase uvedl ve svém článku Dlužníci končí na psychiatrii primář českobudějovické psychiatrie MUDr. Jan Tuček, řada lidí vinou faktu, že půjčky nedokáží splácet, trpí psychickým traumatem. Z celkem 1200 ročně hospitalizovaných pacientů tohoto zařízení jich přitom podle Tučka 400 onemocnělo právě z důvodu neschopnosti splácet své dluhy. Nejlepší terapie je podle Tučka za nemocné zaplatit, většinu z nich to zcela zbaví psychických traumat a prakticky ihned mohou být propuštěni. (Tuček 2006: 4) To však není v silách psychiatrických léčeben, proto zde postupují tak, že různými typy terapií řeší aktuální stav nemocných, načež pro ně hledají alternativní způsob, jak se mohou s touto situací vyrovnat.

Psychické následky jsou individuální, zatímco sociální následky mohou ovlivňovat celý systém. Část sociálních dávek je vynakládána na splacení dluhů a stát tak přichází o nemalé finanční prostředky. Lichvářské firmy jsou takto často napojeny na peníze od státu. Další finanční úniky státu způsobuje rozšiřování nelegální práce. Také díky závislostem dochází ke zvýšeným výdajům ve

³⁸ IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.

³⁹ DRÁBEK, I. Osobní sdělení ředitele Psychiatrické léčebny v Opavě MUDr. Ivana Drábka, Opava, Olomoucká ul. 88, 25. 3. 2011.

zdravotnictví a rozšiřování patologických jevů, které jsou motivovány snahou zvýšit si příjem. Vzniká majetková trestná činnost spojená s nárůstem kriminality, rozšiřuje se prostituce. Začínají vznikat lokality s nepřizpůsobivými či sociálně vyloučenými občany, které jsou charakteristické špatným stavem staveb, vysokou zadlužeností nájemců bytů a vysokou mírou kriminality.⁴⁰

Sociální vyloučení bychom neměli spojovat s nemožností si nakoupit zboží, které je dražší. V dnešní době nalezneme spoustu rodin, které mají sotva na nájem a základní potřeby, ale mají domácí kino, mobily či značkové oblečení. Rodiče vědí, že když jejich dítě nebude mít mobil, nebo nebude správně oblečeno, bude z kolektivu ostatních dětí vyloučeno. A nemusí se to týkat pouze dětí, ale i rodičů, kteří si vzhledem k okolí chtějí vybudovat svou sociální pozici. To, že důsledkem neplacení dluhů může být exekuce, je pro ně menší hrozbou než pocit ponížení. V konzumní společnosti je spotřebitelská volba vnímána jako jedna z forem svobody (Mareš 2000: 289).

6.2.2. Exekuce na dlužníkův majetek jako důsledek neplacení dluhů

„Nedobrovolné, vynucené splacení závazků vůči věřiteli (bance) z majetku dlužníka (prodej zastavené nemovitosti, obstavení platu či účtu apod.). Jde o krajní možnost, jak řešit nesplácený úvěr, pokud odmítnete splácet závazky ze smlouvy a nepokusíte se s bankou hledat řešení.“⁴¹

Cílem exekuce je uspokojit přiznaná práva věřitelů proti povinným. Stát je garantem toho, že zajistí věřiteli splnění jeho práva vůči povinným. Z exekučního řízení vyplývají určitá procesní práva a povinnosti všech subjektů, které se jej účastní, popřípadě i některých třetích osob. Proto je exekuce prováděna pouze zákonem dovolenými a stanovenými způsoby. (Tripes 2006: 6) Exekuci upravuje občanský soudní řád, tedy zákon č. 99/1963, který po několika novelách stále platí a zahrnuje i výkon rozhodnutí. **V současné době platí zákon č. 120/2001 Sb., o**

⁴⁰ IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.

⁴¹ Česká spořitelna. *Vysvětlení vybraných pojmů* [online]. [Cit. 2011-04-19]. Dostupné na: <<http://www.csas.cz/banka/nav/vysvetleni-vybranych-pojmu-d00007592>>.

soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a novela exekučního řádu z 1. 11. 2009. Zde je popsán průběh a způsob výkonu exekuce. (Schelleová 2008: 13-14) Exekuční řízení a výkon rozhodnutí **dále upravují tyto předpisy:**⁴²

- ❖ Vyhláška č. 329/2008 Sb., o centrální evidenci exekucí;
- ❖ Vyhláška č. 330/2001 Sb., o odměně a náhradách soudního exekutora;
- ❖ Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro krajské a okresní soudy;
- ❖ Vyhláška č. 418/2001 Sb., o postupech při výkonu exekutorské činnosti;
- ❖ Zákon č. 119/2001 Sb., kterým se stanoví pravidla pro případy souběžně probíhajících výkonu rozhodnutí.

Předpokladem provedení exekuce je existence **exekučního titulu**, na jehož základě se podává návrh k soudu a z něhož vyplývá, kdo je věřitelem a kdo dlužníkem. Také udává předmět povinnosti k němuž se exekuce vztahuje. Exekučním titulem **může být například:**

- ❖ **rozhodnutí soudu nebo rozhodčí nález;**
- ❖ **exekutorský zápis nebo notářský zápis**, který svoluje k vykonatelnosti;
- ❖ **rozhodnutí orgánů státní správy a samosprávy;**
- ❖ **rozhodnutí a výkaz nedoplatků** buď na sociálním zabezpečení nebo nemocenském pojištění. (Člověk v tísni 2007: 40)

Exekuci provádí **exekutor**, což je fyzická osoba, kterou výkonem této činnosti pověřil stát a jemuž za výkon této činnosti náleží odměna. Mezi jeho pravomoci patří získávat informace o dlužnících, jejich finanční a majetkové situaci. Může si tedy zjistit bankovní čísla účtů, jaký dlužník vlastní majetek, může se dokonce obracet i na dlužníkovu zaměstnavatele. Nesmí však podle občanského soudního řádu zabavit věci, jejich prodej by byl v rozporu s morálkou (snubní prsteny, zdravotnické potřeby atd.) a také ty, které dlužník potřebuje k uspokojování hmotných potřeb a k podnikání. (Člověk v tísni 2007: 42-44) Například pokud je dlužníkem taxikář, nesmí mu zabavit automobil, který používá k podnikání. Exekuci dále nepodléhají

⁴² Exekutorská komora České republiky. *Předpisy upravující exekuční řízení* [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <http://www.exekutorskakomora.cz/predpisy_exekucni.php>.

peněžité dávky sociální péče, dávky pomoci v hmotné nouzi, příspěvek na bydlení a dávky jako například porodné.⁴³

Exekuci lze provést zaplacením peněžní částky, prodejem zástavy nebo uložením jiné povinnosti. Zaplacení peněžní částky je možné srážkami ze mzdy a jiných příjmů dlužníka, přikázáním pohledávky nebo prodejem movitých věcí a nemovitostí či prodejem podniku. **Srážky ze mzdy** se vykonávají od plátce dlužníkovy mzdy, která se vyplácí přímo věřiteli. Dlužníkovi však musí zůstat tzv. základní nepostižitelná částka, což znamená částka na zabezpečení základních životních potřeb. Zákonem je také vymezena částka, nad níž je možné stahovat mzdu bez omezení. Nepostižitelná částka se počítá jako 2/3 součtu životního minima, které činí 3126 Kč a částky normativních nákladů na bydlení pro jednu osobu podle toho, v jak velké obci žije. Na vyživovanou osobu je tedy tato částka asi 1155 Kč. Nepostižitelné částky se používají i u sociálních dávek, důchodu, podpory v nezaměstnanosti atd. (Člověk v tísni 2007: 44-46)

Další příjmy dlužníka jsou takové, které mu nahrazují odměnu za práci, což jsou dávky sociální podpory, vyjma těch, které exekutor nesmí zabavit a důchody, nemocenské, peněžité pomoci v mateřství atd. V případě **exekuce přikázáním pohledávky** mohou být z účtu dlužníka staženy veškeré finanční prostředky, které si naspořil. **Exekuce prodejem zástavy** se může provést prodejem zastavených věcí a **exekuce ukládající jinou povinnost** lze vykonat vyklizením nebo odebráním věci atd. O nařízení této exekuce se dlužník zpočátku nedozví, neboť by mohl zabavované věci například ukrýt. Usnesení o nařízení exekuce je mu zpravidla doručeno s příchodem exekutora. Ten může zabavit téměř všechny věci, které jsou prokazatelně dlužníkovy. Podle novely exekučního řádu je nyní možné vyškrtnout ze soupisu dlužníkovy majetku věci, které patří třetím osobám, viz další odstavec na této straně. Exekuce trvá tak dlouho, dokud není vymoženo vše, co vymoženo být mělo, soud ji nezruší nebo dlužník nezemře či neskončí v konkurzním řízení. (Člověk v tísni 2007: 44-49)

⁴³ Měšec.cz. *Co vám nesmí při exekuci zabavit?* [online]. [Cit. 2011-04-15]. Dostupné na: <www.mesec.cz/clanky/co-vam-nesmi-pri-exekuci-zabavit/>.

Prvním listopadem roku 1999 nabyla účinnosti **novela exekučního řádu**, jež se týká nejenom exekutorů a dlužníků, ale také třetích osob. Exekutoři se shodují v názoru, že sice přináší pozitivní změny pro věřitele, ale hlavně posiluje postavení dlužníka. Pro exekutory z ní vyplývají nové pravomoci: mohou odložit nebo zastavit exekuci, ze soupisu dlužníkovy majetku vyškrtnout majetek třetích osob⁴⁴ atd. Dlužníci jsou ve výhodě zvláště těmito opatřeními: novela upřednostňuje nejdříve získat dluh příkázáním pohledávky, poté srázkou ze mzdy a naposledy obstavením majetku. Nebude tak zabaven majetek vyšší hodnoty, než je vymáhaná částka. K výzvě ke splnění povinnosti musí exekutor zaslat dlužníkovi poučení, že pokud do 15 dnů splní vymáhaný dluh a uhradí zálohu, tak exekuce skončí. Mimo jiné také novela uvádí závaznou lhůtu 30 dnů, ve které musí exekutor věřiteli vrátit vymoženou pohledávku a to v částce nad 1000 Kč. Nová úprava spíše zatěžuje exekutory, neboť na ně přenáší to, co doposud činily soudy.⁴⁵

Počet exekucí rok od roku stoupá. Zatímco v roce 2005 jich bylo nově nařízeno 270 tisíc, tak se v roce 2010 jejich počet zvýšil na 700 tisíc s tím, že ukončeno jich bylo pouze 202 036.⁴⁶ Vývoj soudních exekucí v letech 2001 až 2009 je znázorněn v grafu č. 2 v kapitole 1. Tři klienti poradny již také navštívil exekutor. Nedošlo však k zabavení konkrétních věcí, sepsal s dlužníky zápis, v němž se museli zavázat k pravidelným měsíčním splátkám. Jedna klientka se dokonce upsala k měsíčnímu splácení 4 tisíc Kč, což je polovina jejího příjmu. Tři dotázaní se zmínili, že požádali o vypůjčení peněz známé či rodinu, neboť jim exekuce již hrozí. Dva klienti řeší svůj problém oddlužením. Někteří z nich se již obrátili na poradny zabývající se problematikou předlužení, aby jim pomohly při řešení jejich situace s exekutory či osobním bankrotem. Pracovníci jsou schopni připravit kompletní žádost o odkladu exekuce, jednat s věřiteli o novém splátkovém kalendáři, popřípadě umožňují konzultaci s právníkem. Jelikož mnohdy klienti přicházejí po zákonné lhůtě, podávají pracovníci i příslušná odvolání k soudu či rozhodci.

⁴⁴ Dosud se museli svého majetku domáhat u soudu tzv. vylučovací žalobou.

⁴⁵ BOHUTÍNSKÁ, M. *Novela exekučního řádu nahrává dlužníkům na úkor věřitele* [online]. [Cit. 2011-04-15]. Dostupné na: <www.podnikatel.cz/clanky/novela-exekucniho-radu-nahrava-dluznikum/>.

⁴⁶ Exekutorská komora ČR. *Statistiky exekucí* [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.ekcr.cz/1/statistiky/87-statistiky?w=>>>.

Reklama nás nabádá k tomu, že vzít si úvěr může každý bez ohledu na výši svých příjmů. Poskytovatelé úvěrů půjčují peníze lidem, kteří nemají dostatečný příjem. A nemyslím si, že je zastaví nový zákon o spotřebitelském úvěru, který přikazuje prověřování klientů v registru dlužníků. Tak proč je půjčování člověku, který není schopen zaplatit půjčku tak výhodné? Nejvýnosnějšími klienty jsou totiž důchodci a rodič na rodičovské dovolené, jelikož z důchodů a dávek státní sociální podpory, které platí stát, plyne při exekuci několik set až tisíc korun měsíčně.⁴⁷ Povinnému tak zůstane jen základní částka odvozená ze životního minima a poskytovatel úvěru získá každý měsíc stabilní příjem. Jednoduše řečeno poskytovatelé úvěru tzv. vysávají státní rozpočet a finanční úniky zaplatíme vlastně my všichni⁴⁸.

⁴⁷ IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.

⁴⁸ Člověk v tísní organizoval informační kampaň k tomuto tématu s názvem „Víte, že novodobí lichváři nestahují z kůže jenom dlužníky, ale taky Vás?“ Více ke kampani na www.spotřebitelskyudel.cz.

7 Dluhová past a možnosti jejího řešení a prevence

7.1 Oddlužení – tzv. osobní bankrot

Prvním lednovým dnem roku 2008 vstoupil v platnost **insolvenční zákon**⁴⁹, který nahradil dosud platný zákon o konkurzu a vyrovnání. Zákon řeší situace, kdy dlužník není schopen splácet své dluhy podle původních dohod. Upravuje **osobní bankrot**, který na sebe může fyzická osoba (ne podnikatel) vyhlásit při neschopnosti splácet své závazky. A to tím způsobem, že požádá soud, aby byl jeho úpadek řešen **oddlužením**. Nově byl také zaveden **insolvenční rejstřík**⁵⁰. (Člověk v tísni 2007: 51) Osoba žádající o oddlužení musí splňovat všechny znaky úpadku, a to: více věřitelů; peněžité závazky musí být po lhůtě splatnosti delší než 30 dnů; tyto závazky není dlužník schopen splatit. (Člověk v tísni 2007: 53) Dlužník se musí před sepsáním žádosti o oddlužení rozhodnout, zda je schopen během 5 let splatit minimálně 30 % svých dluhů. Návrh o oddlužení se podává u krajského soudu (podle místa trvalého pobytu dlužníka) a společně s ním musí být podán i návrh na zahájení insolvenčního řízení. Zpravidla do 10 dnů soud zahájí řízení a do 15 dnů může být rozhodnuto. Pokud soud žádosti vyhoví, tak je dlužník zapsán do insolvenčního rejstříku. Tímto krokem dochází k zastavení exekucí, které byly na jeho dluh vypsány. Na druhé straně se však omezují i práva dlužníka na nakládání se svým majetkem.⁵¹

Oddlužení se může realizovat buď plněním splátkového kalendáře nebo prodejem majetkové podstaty dlužníka. V prvním případě dlužník měsíčně splácí svým nezajištěným věřitelům splátku ze svých příjmů, kterou určí soud. Dlužníkovi zbude životní minimum. Při druhé variantě insolvenční správce prodá majetek dlužníka ke zpeněžení. Pokud dlužník 5 let řádně platí, tak se řízení o oddlužení ukončí. Poté může podat návrh soudu na osvobození od placení pohledávek, jež jsou zahrnuty do oddlužení. Dlužníkovi jsou tedy smazány všechny dluhy, kterých se dopustil do

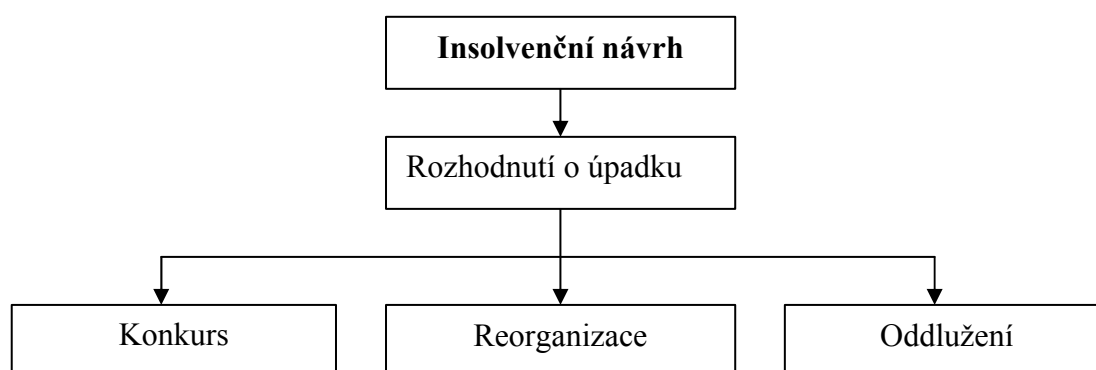
⁴⁹ Insolvenční zákon – zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení.

⁵⁰ Insolvenční rejstřík je systém obsahující informace o insolvenčních řízeních. Je veřejně přístupný.

⁵¹ Jak na insolvence? *Oddlužení* [online]. [Cit. 2011-04-15]. Dostupné na: <www.jak-na-insolvence.cz/2_100001-oddluzeni>.

okamžiku schválení oddlužení. Po následující 3 léta však nesmí jednat podvodně vůči věřitelům, jinak může soud svoje rozhodnutí zvrátit. Z insolvenčního rejstříku je po ukončení insolvenčního řízení dlužník smazán. Soud může také návrh na oddlužení zamítnout, jestliže je jím sledován nepoctivý záměr⁵². V tomto případě je úpadek automaticky řešen konkursem.(Člověk v tísní 2007: 54-55)

Schéma č. 3: Průběh insolvenčního řízení

Zdroj: Člověk v tísní. Praha: Dluhová problematika, 2007, s. 52.

Důvodem, proč lidé o oddlužení uvažují, je ztráta zaměstnání kvůli propouštění a velký počet závazků, na druhé straně zvyšují se nájmy a jiné platby související s bydlením a základními potřebami. Mnoho případů uvíznutí v dluhové pasti je však způsobeno neuvážlivým chováním dlužníků. Většina finančních prostředků, které žadatelé o oddlužení nezvládají splácet, pochází ze spotřebitelských úvěrů. (Lapisz 2009: 3) O oddlužení především žádají nízkopříjmové skupiny obyvatel, bohatých, kteří například vlastní dům, je minimum. Podle zkušeností občanských poraden se jedná o celé rodiny od vnuků po prarodiče, jelikož rodina je jediné místo, kde se lidé učí hospodařit s penězi. Lidí, kteří mají se splácením problém, je nejspíše mnohem více, než těch, kteří skutečně o oddlužení požádají. Většina z nich přichází do poraden s žádostí o pomoc při sepsání žádosti o oddlužení, ale mnoho z nich žádost poté ani neodešle.

⁵² Například dlužník těsně před oddlužením převede svůj majetek na jinou osobu.

Proces oddlužení je však pro sociálně vyloučené skupiny zcela nevyužitelný a nereálný. Překážkou se může stát nezaměstnanost. Nezaměstnaný může vstoupit do insolvenčního řízení, ale soudce nejspíše k této skutečnosti přihlédne a šance na zamítnutí žádosti se tak zvyšuje.⁵³ Navíc sociálně vyloučení lidé mnohdy nejsou schopni správně reagovat na požadavky soudu, tedy nejsou schopni dodržet splátkové kalendáře. Každá chyba dlužníka může znamenat zrušení oddlužení a dlužník se může dostat do ještě horší situace, než ve které se nacházel. Bude na něj prohlášen konkurs⁵⁴ bez odpuštění zbytků dluhů a v insolvenčním rejstříku bude mít záznam, že insolvenční řízení nedokončil.⁵⁵ Oddlužení je tedy spíše procesem pro střední třídy s určitým základem majetku. Cena za oddlužení je ale dosti vysoká. Pět let splácet, být viděn v insolvenčním rejstříku, který je veřejný. Mnohdy to však může být jedinou možností, jak vyřešit problém s velkým zadlužením. Jelikož se jedná o velmi složitý proces, dlužníkům mohou při sepsání žádosti pomoci odborníci. Poradenství zdarma nabízí například Asociace občanských poraden nebo Poradny při finanční tísni.

Jedna z otázek, které jsem položila při rozhovorech s klienty poraden, se zabývala také procesem oddlužení. Dva klienti již požádali o oddlužení, další dva o tomto institutu teprve přemýšlí. Nejsou zaměstnání, a to může být při oddlužení problémem. Klient, jež dluží 1,5 milionu korun, je jedním z těch, který o oddlužení požádal. Podal návrh na bankrot u Krajského soudu v Ostravě a nyní je povinen svým věřitelům, jež se ve lhůtě přihlásili do insolvenčního řízení se svými pohledávkami vůči jeho osobě, uhradit z celkového dluhu 30 % a splácet pravidelně po době 5 let. V případě, že by soudem schválené oddlužení neplnil, je mu jasné, že by na něj byl vyhlášen konkurs. Tato varianta je pro něj nepřijatelná a tak se snaží svůj dluh splácet.

⁵³ Exekutorská komora ČR. *Osobní bankrot – levné východisko z dluhů?* [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.ekcr.cz>>.

⁵⁴ Konkurs znamená tzv. rychlou exekuci.

⁵⁵ IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.

Tabulka č. 5: Osobní bankroty 2010

Měsíc	Návrhy na osobní bankroty 2010	Vyhlášené osobní bankroty 2010
Leden	380	312
Únor	553	326
Březen	756	507
Duben	727	470
Květen	777	481
Červen	803	544
Červenec	784	525
Srpen	733	547
Září	813	577
Říjen	931	637
Listopad	1136	617
Prosinec	1064	659

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočty. Praha: Český statistický úřad, 2011.

Z tabulky č. 5 je zřejmé, že počet osobních bankrotů má rostoucí tendenci. V průměru bylo v roce 2010 měsíčně vyhlášeno 517 bankrotů. V zahraničí je podle údajů společnosti Creditreform počet bankrotů na 10 tisíc obyvatel za rok 2006 nejmenší ve Švédsku (0,4), v Nizozemsku a Norsku (2), ve Švýcarsku (8), v Rakousku (9), v Německu (15) a ve Velké Británii je to dokonce 20 bankrotů.⁵⁶ ČR má nejblíže k Rakousku, které je nám blízké nejen kulturně, ale také i právní úpravou oddlužení. V roce 2008 dosáhl počet nových osobních bankrotů v Rakousku výše 8500 bankrotů ročně.⁵⁷ Pokud se podíváme na výše uvedenou tabulku (č. 5), tak při zachování tempa růstu počtu podávaných návrhů můžeme zanedlouho dosáhnout stejných hodnot jako naši jižní sousedé.

⁵⁶ ČNB. *Je osobní bankrot řešením?* [online]. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2007/cl_07_071206.html>.

⁵⁷ ČNB. *Předlužené domácnosti dostaly šanci* [online]. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2009/cl_09_090728.html>.

Odborníci udávají, že by možná stálo za to uvažovat o novele insolvenčního zákona. V rozhovoru s pracovníky poraden jsem nadnesla tuto otázku. Insolvenční zákon by většina pracovníků chtěla upravit zejména v otázce oddlužení, a to oddlužení manželů. „*Je třeba zákon sjednotit tak, aby nedocházelo k různým výkladům zákona jednotlivými soudci u jednoho soudu a také více specifikovat podnikatele, protože existují i podnikatelé, kteří jsou vlastně zaměstnanci na živnostenský list a podle zákona do oddlužení nepatří,*“ uvedla liberecká poradna.

7.2 Poradny pro předlužené domácnosti

V roce 2007 začaly charitativní organizace řešit nárůst zadluženosti obyvatel. Nejprve pod hlavičkou charit a posléze za pomoci dotací institucí veřejné správy vznikají občanské poradny, které se začínají věnovat nejprve ochraně spotřebitele a poté s narůstající předlužeností také dluhové problematice. Jejich hlavním cílem je poskytování poradenství, které by přispělo k rychlému vyřešení obtížné životní situace klienta. „*Poradenství je tedy jednou z cest, jak pomáhat lidem překonat jejich problémy, jak objasňovat jejich osobní cíle a jak jich dosahovat,*“ objasňuje pojem poradenství Oldřich Matoušek (Matoušek 2003: 85). **Poradny poskytují služby zejména v těchto oblastech:**⁵⁸

- ❖ **pracovněprávní vztahy a nezaměstnanost;**
- ❖ **sociální zabezpečení a systém sociálních dávek;**
- ❖ **rodina a mezilidské vztahy;**
- ❖ **problematika bydlení;**
- ❖ **školy a vzdělávání;**
- ❖ **dluhy a exekuce;**
- ❖ **právní systém a právní ochrana.**

Cílem všech poraden je především prevence a poté pomoc radou. Jedná se o právní rady, rady při občansko-soudním řízení, dluhové poradenství, rady při výkonu rozhodnutí a exekučním řízení, oddlužení atd. Pracovníci poraden pomáhají svým klientům, aby se orientovali v sociálních dávkách a státní sociální podpoře, tvořili si

⁵⁸ Veřejný ochránce práv. *Občanské poradny* [online]. [Cit. 2011-04-15]. Dostupné na: <www.ochrance.cz>.

své rodinné a osobní rozpočty, pomáhají při psaní dopisů věřitelům, exekutorům, sepisují návrhy na povolení oddlužení. Poradny nezastupují klienty při soudních sporech a nemohou nahrazovat práci právníků. Mohou však pomoci poskytnout odkazy na potřebné instituce, které se pokusí situaci řešit. Služby poskytují buď osobně nebo telefonicky, ale také písemně a elektronicky. Ve věci dluhové problematiky **přichází klienti do poradny pro radu z různých důvodů:** (Člověk v tísni 2007: 63-64)

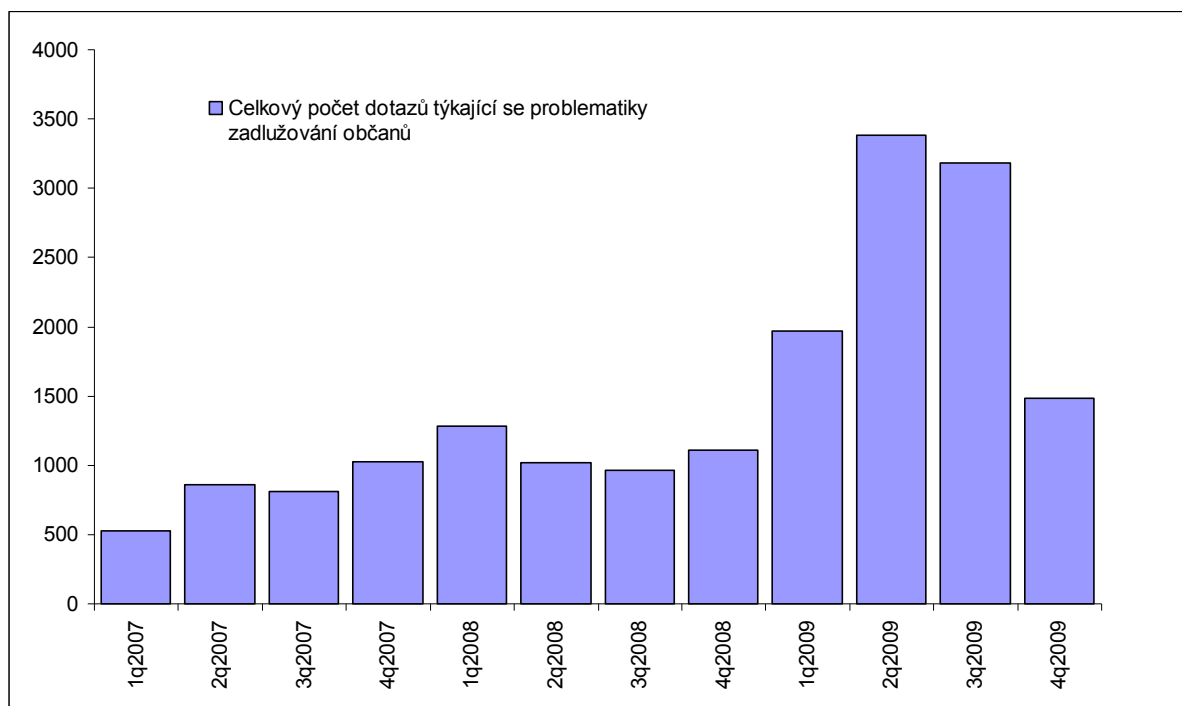
- ❖ **z preventivních důvodů**, kdy ještě není rozhodnut, zda si úvěr sjedná;
- ❖ **před tím, než podepíše smlouvu o úvěru** a chce pomoci s výběrem různých variant úvěrů;
- ❖ **poté, co se již zadlužil**, ale situace zatím není problematická;
- ❖ **poté, co není schopen platit závazky**, ale situace je řešitelná;
- ❖ **poté, co není schopen platit závazky** a situaci již delší dobu neřeší – existuje zde nebezpečí exekuce;
- ❖ **v době, kdy byl vydán příkaz k exekuci na jeho majetek.**

Počet klientů se rok od roku začíná zvyšovat. Růst zadluženosti je možné pozorovat také podle počtu dotazů v jednotlivých krajích v dluhovém poradenství díky statistice Asociace občanských poraden. Asociace udává, že v roce 2007 evidovala celkem 3634 dotazů o radu s dluhy včetně dotazů na problematiku exekucí, v roce 2009 to bylo 10 603 dotazů. Růst po jednotlivých čtvrtletích v letech 2007 – 2009 je zaznamenán v grafu č. 8. Podle počtu dotazů však nelze říci, kolik úvěrů bylo v daném kraji poskytnuto, neboť každý kraj je velikostně jiný, má různou strukturu a migraci obyvatelstva.⁵⁹ Na otázku, kolik dotazů řeší poradny v ČR za měsíc a které jsou nejčastější, některé poradny uvádějí, že si netvoří statistiky. V tomto případě odhadují, že asi 30 % klientů přichází ohledně dluhové problematiky. Poradna v Liberci uvádí 60-90 dotazů měsíčně, v Ostravě-Vítkovicích asi 20 dotazů, olomoucká poradna 20 telefonických konzultací týdně a 15 internetových dotazů, osobních kontaktů mají přibližně 20 za týden. Ostravská poradna Společně – Jekhetane řeší za měsíc 80 dotazů a uvádí, že z toho 75 % se týká oddlužení. Poradna v Rokycanech byla výjimkou, která uvedla 24 dotazů za

⁵⁹ Český statistický úřad. *České domácnosti dluží bilion* [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>>.

měsíc a z toho 23 bylo na ztrátu zaměstnání. Mezi nejčastější dotazy patří vše, co je spojeno s exekucí a oddlužením. Preventivní dotazy poradny řeší minimálně.

Graf č. 8: Počty dotazů občanů týkajících se problematiky zadlužování

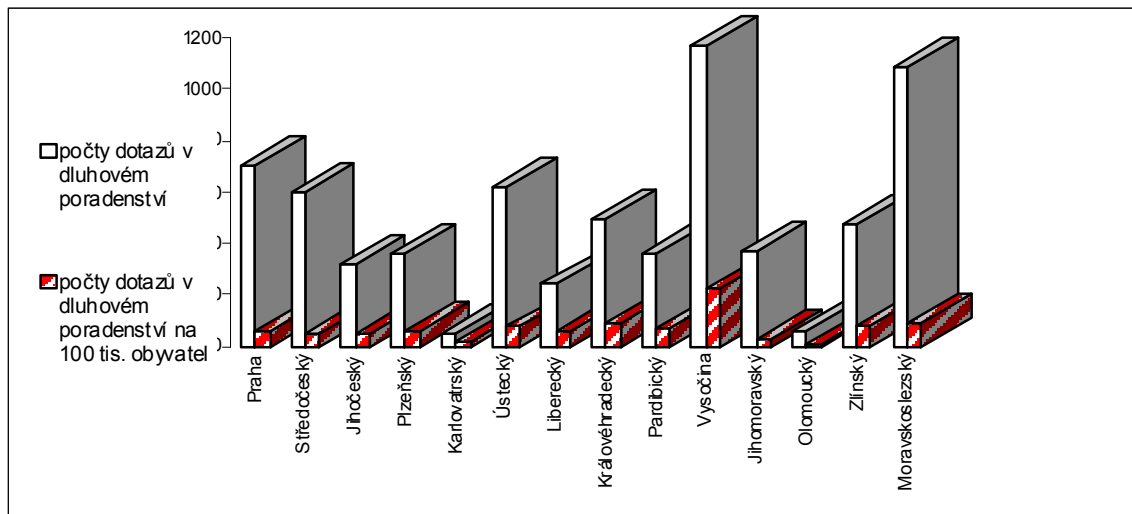

Zdroj: Asociace občanských poraden. Praha: Asociace občanských poraden, 2011.

Asociace občanských poraden ze sledování vývoje dotazů zjistila, že největší počet dotazů je v Moravskoslezském kraji. Kraj je postižen velkou nezaměstnaností a také vysokou migrací obyvatelstva. Druhým nejvíce postiženým je kraj Vysočina. Naopak Olomoucký kraj má minimum dotazů na dluhovou problematiku, stejně jako Karlovarský. Asociace vlastními výpočty zjistila počet dotazů v dluhovém poradenství na 100 tis. obyvatel kraje a také celkový počet dotazů v dluhovém poradenství v letech 2007 – 2009. Graf č. 9 již ukazuje, že Moravskoslezský kraj se posouvá až na třetí místo za kraj Královéhradecký a první příčku obsazuje kraj Vysočina. Který kraj je nejvíce zadlužen lze také zjistit podle výzkumu v registru SOLUS, který eviduje dlužníky nesplácející své závazky v posledních třech letech.⁶⁰

⁶⁰ Český statistický úřad. *České domácnosti dluží bilion* [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>.

Graf č. 9: Regionální srovnání absolutního počtu dotazů domácností v dluhovém poradenství a jejich počtů na 100 tis. obyvatel kraje (rok 2009)

Zdroj: Asociace občanských poraden, vlastní propočty. Praha: Asociace občanských poraden, 2011.

Poradny udávají, že lidé nejčastěji dluží proto, že přecení své síly. Chtějí mít stejný životný standard jako ostatní a nechají se zlákat půjčkami, které se dají uzavřít přes telefon či internet a hlavně bez ručení. Poté mohou splácet jednu půjčku druhou a sociální důsledky již na sebe nenechají dlouho čekat. Dlužníci ztratí zaměstnání, rozvedou se, mají dluhy z podnikání atd. Poradny radí, že nejlepší radou, jak předejít dluhům, je odolat reklamě a nenechat se zlákat snadným přístupem k penězům. Je třeba si pečlivě spočítat své příjmy a výdaje a nechtít mít všechno najednou. Pokud je nutné si úvěr pořídit, lidé by se měli zorientovat ve finančních produktech a případně se poradit s osobním bankéřem či finančním poradcem nebo navštívit poradnu. V neposlední řadě je důležité důkladně si přečíst smlouvu a pochopit smluvní podmínky úvěrů, sankcí a úroků. Pojistit se proti neschopnosti úvěr splatit je také nezbytností.⁶¹ Uvádím reakce některých pracovníků poraden: „Počítat, počítat, počítat s tím, na co skutečně mám.“ „Používat zdravý rozum a přečíst si, co podepisují.“ „Myslet, počítat, pečlivě číst, nebát se zeptat, zapomenout na to, že jsou poskytovatelé financí hodní a chtějí jim pomoci, nestrkat hlavu do písku před problémy a řešit je ihned, být si vědom důsledků.“ „Řeš své problémy se splátkami

⁶¹ iHNed.cz. *Nechtějte mít všechno* [online]. [Cit. 2011-04-16]. Dostupné na: <http://ihned.cz/1--25752450-000000_print-3b>.

ne tehdy, když Ti začíná kapat do bot, ale tehdy, když víš, že se začíná smrákat a blýskat na horší časy a Ty víš, že máš díravou obuv!“

Poradny a také některé nebankovní společnosti udávají tzv. Desatero bezpečných půjček. Jedná se o návod, jak postupovat před sjednáním úvěru (např. Cofidis) anebo po zjištění neschopnosti úvěr splácet (např. Desatero Asociace občanských poraden⁶²). Sdružení SPES ve své příručce Půjčujte si s rozumem! uvádí, jaké **nejdůležitější zásady by měli a neměli dlužníci dodržovat:**⁶³

Co by dlužník měl:

- ❖ **Být realistický** – je potřeba si přiznat, v jaké situaci se dlužník nachází a být odhodlán ji řešit s dostupnou nabízenou pomocí.
- ❖ **Okamžitě kontaktovat svého věřitele.** Je nutné svému věřiteli či věřitelům vysvětlit, v jaké situaci se dlužník nachází.
- ❖ **Jako prvotní řešit ty dluhy,** které mohou způsobit ztrátu bydlení, s tím spojené služby nebo své svobody.
- ❖ Pamatovat si, že jeho **věřitelé preferují spíše malé pravidelné splátky** než větší, nepravidelné.
- ❖ **Vždy odpovídat na dopisy věřitelů nebo soudní obsílky ve stanovených lhůtách.**
- ❖ **Uschovat si kopie** veškeré korespondence, výpisů z účtů, svých rodinných rozpočtů, atd.
- ❖ **Na všech soudních jednáních by měl být dlužník účasten nebo by se alespoň měl nechat zastupovat.** Nezbytné je nosit s sebou k soudu všechny dokumenty, které se týkají případu.

Co by dlužník neměl:

- ❖ **Neignorovat problémy.** Problémy je třeba urychleně řešit, protože samy nezmizí.

⁶² Asociace občanských poraden. *Dluhové desatero* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <http://dluhy.obcanskeporadny.cz/dluhove-desatero>.

⁶³ SPES, občanské sdružení. *Půjčujte si s rozumem* [online]. [Cit. 2010-11-02]. Dostupné na: <http://www.pomocsdluhy.cz/?go=publikace>.

- ❖ **Nevzdávat veškeré pokusy o dohodu s věřiteli.** Jednání s nimi mnohdy mohou být těžká, ale vždy je možné najít společné řešení.
- ❖ **Nenechat se donutit ke slibům, jež jsou nesplnitelné.**
- ❖ **V žádném případě si nepůjčovat finanční prostředky na splácení starších dluhů.** Například prostřednictvím kreditních karet.
- ❖ **Nebát se požádat o radu odborníka.**

V rozhovorech jsem se dotazovala klientů, v čem jim poradny pomohly. Kromě dvou klientů, kteří nebyli se službami odborníků spokojeni (jednalo se o klienty s nižším vzděláním a vyšší formou zadlužení), všichni shodně odpovídali, že jim poradna pomohla. Pracovníci jim poradili, jaké materiály musí shromáždit k tomu, aby jim mohli pomoci (například pracovní smlouvu, platový výměr, veškeré úvěrové smlouvy, upomínky od institucí, za mobilní telefon, list vlastnictví, eventuelně pořízení znaleckého posudku na auto, sepis samotného návrh na oddlužení atd.). O existenci těchto institucí někteří nevěděli, ale na radu přátel, v dotaze na infolinku, u advokáta a hlavně z internetu zjistili, kde se nachází. Někteří klienti z Moravskoslezského kraje byli přímo odkázáni na poradenské centrum u Ústředního autobusového nádraží v Ostravě, ve kterém odborníci pomáhají s podáním žádostí o oddlužení.

7.3 Legislativa a informovanost

7.3.1 Ochrana spotřebitele

Až 1. ledna 2011 vstoupil v platnost **nový zákon o spotřebitelském úvěru**,⁶⁴ který znamenal dlouhotrvající nedostatek v naší legislativě, neboť vláda nebyla schopna implementovat evropskou směrnici⁶⁵ o smlouvách o spotřebitelském úvěru. Původně měl být platný již v červenci 2010, ale byl odložen a smlouvy o spotřebitelském úvěru se podle nového zákona mohou uzavírat podle nových pravidel až letos. Spotřebitelé tak mají více možností na obranu proti finančním

⁶⁴ Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, který nahrazuje a zároveň ruší zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru.

⁶⁵ Návrh zákona je transpozicí směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. 4. 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS.

institucím. Zákon přináší mnoho nových **změn v uzavírání spotřebitelských smluv**. Ty nejpodstatnější jsou:⁶⁶

- ❖ **Spotřebitel může do 14 dnů od uzavření smlouvy o spotřebitelském úvěru od ní odstoupit bez udání důvodu.** Nemusí přitom zaplatit žádný sankční poplatek vyjma úroků sjednaných ve smlouvě za dobu od načerpání úvěru do jeho vrácení.
- ❖ **Vyšší informační povinnosti poskytovatelů úvěrů.** Jsou zpřesněny podmínky před i při uzavření smlouvy o spotřebitelském úvěru, tj. vyjmenováno vše, co musí být spotřebiteli sděleno, aby nedocházelo k zamlčování cokoliv podstatného, např. výše splátek, četnost splátek, doba splacení úvěru, konečná výše úvěru, RPSN, atd. Pokud poskytovatel nesplní tyto povinnosti, může být úvěr úročen zpětně od podpisu smlouvy diskontní sazbou vyhlášenou Českou národní bankou.
- ❖ **Vymezuje případné poplatky za předčasné splacení spotřebitelského úvěru,** které oproti minulé úpravě minimalizuje. Možné předčasné splacení je za sankční úrok 0,5 % nebo 1 % podle délky splatnosti úvěru.
- ❖ **Upravuje reklamu na poskytování spotřebitelských úvěrů.** Uvádět v reklamních materiálech povinné informace, které se budou týkat ceny a podmínek úvěru, např. RPSN, úroková sazba, poplatky spojené s úvěrem, výše jednotlivých splátek, celkovou výši úvěru atd.

Novinkou v zákoně je, že poskytovatel úvěru musí prověřit bonitu spotřebitele. Pokud tak neučiní, může ho postihnout sankce ve výši 2 milionů korun. Poskytovatel by měl vycházet z informací od spotřebitele, ale protože zákon nedefinuje, jaké informace lze od něj požadovat, je zcela nutné si ověřit, zda není zapsán v registru dlužníků⁶⁷. Hlavním důvodem je to, že pokud měl spotřebitel v minulosti problémy se splácením, tak je velká pravděpodobnost, že je bude mít opět. Podle statistik a metodiky bankovních registrů byl v září 2010 podíl ohrožených úvěrů⁶⁸ u

⁶⁶ Občanské poradny. *Co nového přináší zákon o spotřebitelském úvěru* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/>>.

⁶⁷ Ze zákona jsou zřízeny dva registry. Bohužel existují i neoficiální dlužnické databáze, kterých je na českém internetu velké množství.

⁶⁸ Jde o podíl objemu splátek 3 a více měsíců po splatnosti na celkovém objemu poskytnutých úvěrů včetně příslušenství.

bankovních institucí 1,03 % a u nebankovních 2,34 %.⁶⁹ Lze pochopit tvůrce zákona, že chtěli zamezit dalšímu předlužování obyvatelstva, ale naskytá se otázka, zda domysleli, že pokud bude klientovi uzavření úvěru odmítnuto, může se dostat do větších potíží, neboť se obrátí na lichvářské společnosti. Některé podmínky jsou stanoveny příliš přísně, například v registru se může objevit, byť na krátkou dobu do splacení dluhu, každý z nás, když opomene zaplatit jednu splátku či přečerpá limit na kontokorentu.

V současnosti existuje v ČR několik on-line rejstříků dlužníků. Může v nich být vedena pozitivní nebo jen negativní historie. V případě pozitivní historie se jedná o všechny úvěry včetně těch splácených, které jsou bez potíží, v případě negativní historie se jedná o nesplácené úvěry. Kromě insolvenčního rejstříku⁷⁰, který je zaveden dle insolvenčního zákona, se většina zabývá tou negativní. Ze zákona je zřízený Centrální registr úvěrů⁷¹ podnikatelských a právnických osob a podle zákona o bankách Bankovní registr klientských informací,⁷² registry SOLUS⁷³, a Centrální registr dlužníků⁷⁴. Ještě existuje Nebankovní registr klientských informací.⁷⁵ Tento registr je hojně využíván proto, že pracuje s oběma historiemi a je tedy možné u posuzování budoucího klienta zjistit, zda bude solventní a bude moci v návaznosti na své minulé závazky úvěr splatit. Dle mého názoru je určitě lepší posuzovat dlužníka nejen podle jeho negativní historie, ale také podle té pozitivní. Zároveň by bylo vhodné tu pozitivní vymazat, pokud dlužník svůj závazek splatí. Naopak tu negativní ponechat několik let. Na druhé straně, pokud se mohu dostat do registru jenom tím, že přečerpám limit na kontokorentu, tak v těchto případech by bylo vhodné záznam z rejstříku vymazat podstatně dříve. Je však otázkou, zda sledování historie půjček chrání soukromí lidí.

⁶⁹ Czech Credit Bureau. *Zákon o spotřebitelském úvěru přináší větší ochranu spotřebitelů* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.creditbureau.cz>>.

⁷⁰ Justice.cz. *Insolvenční rejstřík* [online]. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné na: <<http://www.justice.cz>>.

⁷¹ ČNB. *Centrální registr úvěrů* [online]. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné na: <<http://www.cnb.cz>>.

⁷² Bankovní registr klientských informací. *Registr* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://cbcb.cz>>.

⁷³ Registr spotřebitelů a registr IČ SOLUS. *Registr* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://www.solus.cz>>.

⁷⁴ www.registerofdebtors.com

⁷⁵ Nebankovní registr klientských informací. *Registr* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://lcb.cz>>.

I když odborníci a spotřebitelé nový zákon velmi uvítali, tak začínají nacházet i sporné body. Jedním z nich je například uvedení formule „v dostatečném předstihu“. Zákon totiž stanoví, že poskytovatel půjčky je povinen spotřebiteli v dostatečném předstihu poskytnout informace. Není už ovšem vysvětleno, co to tento pojem znamená. Další spornou záležitostí, o níž zákon mlčí, jsou tzv. rozhodčí doložky⁷⁶ a nebo nejvyšší možné stanovení RPSN, které se očekávalo. Legislativa ČR umožňuje, aby součástí spotřebitelských smluv bylo ustanovení o závazku v případě sporu, který bude následně podléhat rozhodnutí dozorce. Jeho rozhodnutí je stejné jako soudní, tedy může například dojít i k exekuci a spotřebitel tak nemá právo bránit se u soudu. Také se čekalo více od uchopení pojmu lichva, který je v zákoně stanoven jako pouhý nekalý postup půjčujících institucí a ne takřikajíc vydírání s vysokým úrokem a náklady.⁷⁷

Zákon také znemožnil lidem poskytování hypotečních produktů kombinujících hypotéku s neúčelovou částí, která tvořila až 20 %. Navíc mohla být využita na cokoliv se shodným úrokem jako hypoteční úvěr. Tento typ kombinačního úvěru byl hojně využíván zvláště těmi, kteří si uměli dobře spočítat RPSN. Nový zákon sice nezakazuje poskytování tohoto úvěru, ale kvůli zpřísnění podmínek pro poskytování spotřebitelského úvěru by mohly mít banky zvýšené náklady vzhledem k možnosti odstoupit od úvěru či ho předčasně splatit. Nový zákon udělal problém i prodejcům automobilů, jelikož poznamenal i leasing. Pokud bude moci zákazník do 14 dnů odstoupit od smlouvy, může se leasingová společnost stát pouhou půjčovnou vozů.⁷⁸

Pokud poskytovatel úvěru **nesplní zákonné povinnosti, tak mu hrozí tyto sankce:**⁷⁹

- ❖ **pokud neposkytne informace o úvěru v reklamě, může zaplatit až 500 tis. Kč;**

⁷⁶ Mnohdy docházelo k tomu, že si lidé při podpisu smlouvy nevšimli, že drobným písmem je pod smlouvou nebo v obchodních podmínkách uvedeno, že případný spor bude rozhodovat konkrétní rozhodce, nebo že ho vybere úvěrová společnost. V současné praxi je to tak, že často rozhodce je v kontaktu a placen věřitelem. A to je dle mého názoru nespravedlivé.

⁷⁷ Občanské poradny. *Co nového přináší zákon o spotřebitelském úvěru* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/>>.

⁷⁸ iDNES.cz/Finance. *Nový zákon zavřel lidem cestu k levnému zdroji peněz, vzal jim oblíbenou hypotéku* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://finance.idnes.cz/novy-zakon-zavrel-lidem-cestu-k-levnemu-zdroji-penez-vzal-jim-oblibenou-hypoteku.html>>.

⁷⁹ Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru.

- ❖ **pokud neposkytne informace před uzavřením úvěru**, může zaplatit až 5 milionů Kč;
- ❖ **pokud dostatečně neprověří bonitu spotřebitele před uzavřením úvěru**, může zaplatit až 2 miliony Kč;
- ❖ **pokud smlouva neobsahuje všechny informace stanovené zákonem**, může být úvěr úročen zpětně od podpisu smlouvy úrokem ve výši diskontní sazby vyhlášené ČNB. Spotřebitel může tuto skutečnost uplatnit u poskytovatele úvěru.

Od nového zákona se čekalo více, než přinesl. Zejména v oblasti omezení rozhodčích doložek jsou spotřebitelé zklamáni. Odborníci však tvrdí, že není nutné rozhodčí doložky zakázat, ale lepším řešením je změna zákona o rozhodčím řízení.⁸⁰ Navíc se zákon nevztahuje na:⁸¹

- ❖ **úvěry, jejichž spodní hranice je 5 tis. Kč nebo horní přes 1,88 milionu Kč;**
- ❖ **úvěry, které jsou jištěné nemovitostí a jsou poskytnuty k financování bydlení;**
- ❖ **financování prostřednictvím leasingu;**
- ❖ **půjčky, jež jsou poskytnuty bez úroku nebo jiné platby;**
- ❖ **půjčky, které jsou poskytnuty vlastním zaměstnancům s nižší RPSN;**
- ❖ **půjčky, jež jsou poskytnuty při obchodování s cennými papíry.**

Dotazovala jsem se pracovníků poraden pro předlužené domácnosti, zda se domnívají, že novela zákona o spotřebitelském úvěru může snížit míru dalšího zadlužování českých domácností. Sedm poraden se domnívá, že současná novela nemá sílu zvrátit zadlužení jako trend, neboť lichvářské firmy si vždy naleznou cestu, jak vyžrát nad klientem. Pokud budou lidé finančně negramotnými, budou i nadále podepisovat nevýhodné úvěry. Zavedení tohoto zákona sice znamená krok kupředu, avšak potřeboval by ještě dopracovat, což také zdůrazňují odborníci z těchto poraden.

⁸⁰ Epravo.cz. *Nový zákon o spotřebitelském úvěru a problematika lichvy* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/novy-zakon-o-spotrebitelskem-uveru-a-problematika-lichvy>>.

⁸¹ Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru.

7.3.2 Regulace reklamy

Půjčování peněz s cílem zisku úroku je tak staré jako lidstvo samo. Brát si půjčky a žít na dluh je normální, hlásají reklamy. Žijeme ve světě médií, která ovlivňují náš život, naše postoje a rozhodování výrazněji, než jsme si schopni připustit. Součástí tohoto ovlivňování je také stále agresivnější a rafinovanější působení reklamy. Reklama vlastně není nic jiného, než propaganda, na rozdíl od propagandy politické je však reklama propagandou ekonomickou, která má za cíl přesvědčit lidi, aby kupovali či prodávali určité zboží. Slovo „reklama“ pochází z francouzského „La réclame“ či spíše z latinského „reklamo“, tedy vyvolávat, přilákat pozornost. Jedná se vždy o placené sdělení, které se snaží vyvolat určité jednání či změnu postojů, vyvolat touhu, zájem, pozornost publika. Jedno osamocené reklamní sdělení je málokdy úspěšné, proto přicházejí ke slovu celé tzv. marketingové strategie, které volí stále vtíravější a stále hůře rozpoznatelné přesvědčovací techniky. Mnohonásobným opakováním nás přesvědčují o přednostech produktu, společně sdílených hodnotách, sázejí na tzv. „zdůvěrnění“ pomocí tváře známého herce či jiné celebrity apod. Reklama má své oficiální mantinely, které jsou vymezeny zákonem. Za těmito mantinely se nachází například tzv. podprahové působení, kdy je do filmu bez vědomí a přímého vnímání diváka zakomponováno krátkodobé a očima nevnímatelné obrazové sdělení o nabízeném výrobku. (Jirák – Köpplová 2003: 26-27) (Vltavská 2009: 22)

Podle kodexu reklamy nesmí reklama obsahovat nepravdivé informace, jinak se jedná o tzv. **reklamu klamavou**. Obchodní zákoník definuje klamavou reklamu takto: *„Klamavou reklamou je šíření údajů o vlastním nebo cizím podniku, jeho výrobcích či výkonech, které je způsobilé vyvolat klamnou představu a zjednat tím vlastnímu nebo cizímu podniku v hospodářské soutěži prospěch na úkor jiných soutěžitelů či spotřebitelů. Za šíření údajů se považuje sdělení mluveným nebo psaným slovem, tiskem, vyobrazením, fotografií, rozhlasem, televizí či jiným sdělovacím prostředkem. Klamavým je i údaj sám o sobě pravdivý, jestliže vzhledem*

k okolnostem a souvislostem, za nichž byl učiněn, může uvést v omyl.“⁸² Mnohdy se však setkáváme s tím, že tvůrci reklamy naleznou mezeru, jak tento kodex obejít.

Lidé se mohou dostat do dluhové pasti velmi snadno, a to tím, že uvěří zkresleným údajům, které jim vtíravá reklama neustále nabízí. Reklama je přesvědčí, že zboží nebo služba, které propaguje, jsou nezbytně nutné pro jejich život. Přitom existují druhy výrobků, které se nesmí propagovat⁸³ v reklamě, jako například tabákové výrobky. Taktéž u alkoholických nápojů, léčiv a dalších produktů stát zvažuje pravidla pro jejich omezení. Otázkou tedy zůstává, proč nejsou regulovány reklamy na úvěry, které jsou daleko nebezpečnější. Regulace reklamy je tedy zcela nezbytným krokem, neboť na nekalé praktiky poskytovatelů půjček doplácí celá společnost.^{84 85} Při rozhovorech pracovníci poraden odpovídali i na můj dotaz, zda by uvítali změnu zákona o reklamě. Liberecká poradna uvedla, že netuší, zvláště „*jak ošetřit lidskou hloupost a naivitu*“. Další poradny tvrdí, že změna zákona o reklamě je nutná hlavně z důvodu klamavé reklamy. Olomoucká poradna říká, že není nutné tento zákon měnit, jelikož reklamu upravuje nový zákon o spotřebitelském úvěru.

V současné době nebankovní instituce využívají reklamy více než banky. Ve svých reklamních spotech uvádějí nízkou RPSN. Banky mají zpravidla nejnižší úroveň RPSN, jelikož poskytují dlouhodobější úvěry, jejichž správa a administrace s sebou nese nejméně nákladů v porovnání s ostatními finančními produkty s kratší dobou splatnosti a menším objemem půjčovaných finančních prostředků. Řada nákladů je však skryta ve formě různých poplatků, které nemusí být do výpočtu RPSN zahrnuty (formy pojištění, nutnost pořídit si u banky i jiné produkty apod.). (Peterková – Jiránek 2007: 17) Například společnost Home Credit garantuje nejvýhodnější půjčku. Při úvěru na 50 tis. Kč měsíčně zaplatíme jen 899 Kč s RPSN ve výši 13,4 %. Stačí se však podívat na internetové stránky společnosti pro zjištění, že pokud si nesjednáme úvěr přesně na 50 tis. Kč s danou dobou splatnosti, tak RPSN je zcela jiné, a to až 18 %. Dle mého názoru by se měl zpřísnit dohled nad

⁸² Úplné znění zákona 513/1991 Sb. Obchodní zákoník. *Úplná podoba obchodního zákoníku* [online]. [Cit. 2009-01-13]. Dostupné na: <http://i.iinfo.cz/urs-att/p_513-91-114824931023955.htm>.

⁸³ Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy, ve znění k 15. 5. 2008.

⁸⁴ TOMAN L. *Analýza vývoje v oblasti zadlužení domácností v ČR* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <<http://ww2.cmkos.cz/dokumenty/040405analyzazadluzeni.doc>>.

⁸⁵ IQ Roma. *Together and Across – bulletin o sociálním vyloučení na evropské úrovni* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.iqrs.cz>>.

nebankovními poskytovateli úvěrů domácnostem, jelikož jenom takto se může předejít mnoha případům předlužení, exekuce a osobních bankrotů.

Nový spotřebitelský zákon, jež vešel v platnost 1. 1. 2011 a který taktéž upravuje reklamu na poskytování spotřebitelských úvěrů, stanoví, že je povinností uvádět v reklamách informace týkající se nejenom RPSN, ale i ceny a podmínek úvěru. A taktéž opatření stanovené v rámci Evropského roku proti chudobě a sociálnímu vyloučení 2010 stanoví nutnost regulace reklamy, a to konkrétně, že na konci každé reklamy by měl být umístěn odkaz na programy finančního vzdělávání nebo kontakt na poradny s dluhovým poradenstvím – viz kapitola 7.4. Regulace reklamy není sice spásonosným řešením, ale společně s legislativními změnami by mohla napomoci ke snížení předluženosti českých domácností.

7.3.3 Potírání lichvy

Nízkopříjmové domácnosti, které žádají o úvěr, na něj vždy nemusí dosáhnout. Banky pečlivě prověřují jejich příjmy a dle nového zákona o spotřebitelském úvěru také jejich bonitu. Proto se tyto domácnosti často uchylují ke sjednání úvěru s nebankovní společností, která jejich finanční situaci až tolik či vůbec neprověřuje a je jim ochotná za vysoký úrok půjčit. Lichvou⁸⁶ nazýváme půjčování na vysoký úrok. Extrémem už jsou přímo lichváři, tedy soukromé osoby, které půjčují na vysoký úrok a s vymáháním dluhů mají také své zkušenosti. Výhrůžky a vydírání jsou nejobvyklejší praktikou lichvářů, jak donutit dlužníka, který má strach o své zdraví a rodinu, aby zaplatil. „*Pilířem úžery je fyzické zastrašování obětí ze strany úžerníků, není proto divu, že se postižení bojí se svou situací komukoli svěřit. Úžernictví organizují velkorodiny mezi sebou navzájem spřízněné, které v konfliktních situacích drží při sobě, fyzicky napadají ostatní lidi a ničí jejich majetek. Před úžerou nelze utéci, úžerníci automaticky vymáhají dluhy na příbuzných dlužníků.*“ (Černý 2002: 7) Obvinění z trestného činu lichvy je však těžko prokazatelné. V novém trestním zákoníku najdeme, že trestný čin lichvy⁸⁷ je zneužití tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti nebo něčího rozrušení. Na policii se však

⁸⁶ Lichva může být také nazývána úžera.

⁸⁷ Trestní zákoník, § 225.

málokdy obrátí dlužník, aby obvinil svého věřitele z lichvy a prokázal úmysl využití jeho tísně. A pokud ještě chybí svědci, tak mají lichváři otevřenou cestu.

Většinou však pod pojmem lichva rozumíme společnosti, které rychle půjčí peníze bez zkoumání bonity domácnosti a na vysoký úrok. Na internetu je mnoho takových subjektů. Například stačí navštívit webové stránky www.ferratum.cz. Společnost napoprvé může půjčit pouze 500 nebo 1000 poštovní složenkou. Pokud klient vše splatí, příště společnost pošle i 5 tis. Kč na účet. Splatnost je 15 dní. Za půjčených 500 Kč jsou celkové náklady 625 Kč. Pokud dojde k prodloužení se splátkou, platí se penále 10 % týdně, minimálně 250 Kč. Komunikace probíhá pomocí internetu nebo SMS. Při „podpisu smlouvy“ se musí klient zavázat, že o případných sporech nebude nic sdělovat veřejnosti ani médiím. Stejně tak si každý může sjednat půjčku po telefonu. Inzeráty lze najít nejen v novinách, ale i na autobusových zastávkách či sloupech veřejného osvětlení.

Lidé s nízkým příjmem či bez stálého příjmu vědí, že by se pro sjednání půjčky měli obrátit spíše na banky. Ty půjčují na nižší úrok než nebankovní společnosti. Ale o to více své klienty prověřují a každému žadateli nepůjčí. Nebankovní společnosti nevyžadují doklad o příjmu a půjčí téměř komukoliv. Při malém výzkumu bankovních i nebankovních institucí jsem zjistila, u které společnosti není vhodné se zadlužit. V tabulce č. 6 jsem seřadila nebankovní instituce a v následující je porovнала s bankami. Příkladem je půjčka na 50 tis. Kč s dobou splatnosti 36 měsíců u bank, u nebankovních společností je více možností doby splatnosti.

Tabulka č. 6: Celková výše úvěru od nebankovních subjektů (50 tis. Kč s různou dobou splatnosti)

Nebankovní subjekt	Splátka	Splatnost	Celkové náklady*
Cetelem	1770 Kč	36 měsíců	64 220 Kč
Cetelem	1089 Kč	72 měsíců	79 556 Kč
Home Credit	1469 Kč	48 měsíců	72 864 Kč
Home Credit	899 Kč	84 měsíců	79 632 Kč

Provident	1550 Kč	60 týdnů	91 800 Kč
------------------	----------------	-----------------	------------------

* Celkové náklady včetně poplatků za vedení účtu a vyřízení úvěru.

Zdroj: nabídky a kalkulačky úvěrových společností, 2010

Tabulka č. 7: Celková výše úvěru od bankovních subjektů (50 tis. Kč s dobou splatnosti 36 měsíců)

Bankovní subjekt	Splátka	Celkové náklady
Česká spořitelna	1569	59 105
ČSOB	1635	61 160
GE Money Bank	1644 Kč na 40 měs.*	68 220
Komerční banka	1595	59 517
mBank	1780	64 080
Raiffeisenbank	1623	61 967
UniCredit Bank	1713	73 319
Volksbank	1645	59 220

* Banka nabízí minimální splatnost 40 měsíců.

Zdroj: banky, vlastní výpočty, 2010

Z tabulky č. 6 je zřejmé, že pojmu lichva se nejvíce blíží společnost Provident. Tato společnost se na svých internetových stránkách netají RPSN i přes 200 %. Peníze půjčí po osobní návštěvě obchodní zástupkyně, která si pro splátku chodí vždy týdně. Z osobních zkušeností mých známých vím, že novému klientovi půjčí maximálně 10 tis. Kč, po zaplacení úvěru a sjednání nového úvěru už půjčují větší částky. Pokud si spočtu, kolik je RPSN k dané půjčce, tak jeho výše je 224 %. A i přesto si lidé u této společnosti půjčují. Výhodou je, že společnost neprověřuje finanční situaci klienta a peníze je schopna doručit i do několika hodin. U bankovních institucí v tabulce č. 7 je nejlevnější úvěr u České spořitelny. Padesátitisícový úvěr mohu za tři roky přeplatit o necelých 10 tis. Kč.

Od nového spotřebitelského zákona očekávali spotřebitelé pomoc při boji s lichvou, ale to se nestalo. Na počátku byla zákonodárci zvažována možnost úrokových stropů. Ty jsou například stanoveny na Slovensku či v Polsku. Návrh však neprošel, jelikož oponenti se obávali, že úrokové stropy by omezily dostupnost

úvěrů u bank a lidé by si více půjčovali od nebankovních společností. Pokud by tento návrh totiž prošel, tak by úroková míra činila 12,25 %.⁸⁸ Otázkou je, zda je lepší stanovit úrokové stropy nebo by měly jednotlivé případy lichvy řešit u soudu. Nový zákon však přinesl mnoho nových opatření, které by mohly pomoci při boji s lichvou, například povinné informování o podmínkách úvěru. Domnívám se však, že pokud na trhu nebudou dostupné úvěry s rozumným úrokem pro osoby, které se náhle ocitly ve špatné finanční situaci, budou si lidé i nadále půjčovat u zprostředkovatelů levných půjček a v neposlední řadě u lichvářů.

7.3.4 Sociální ochrana dlužníka

Finanční prostředky lze získat jako odměnu za vykonanou práci. Někteří lidé však z různých důvodů pracovat nemohou, či jsou nezaměstnaní. Systém státní sociální ochrany slouží k reakci na tyto situace. Zahrnuje systém pojištění (zdravotní, důchodové, v nezaměstnanosti), státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi (sociální služby a dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením). Pro vznik nároku musí být splněny podmínky stanovené příslušnými zákony (například zákonem o sociálních službách⁸⁹). Nejvíce dochází k zadlužování ve spojitosti s nájmem bytu a úhradou služeb s tím spojených. Lidé mohou požádat o příspěvek na bydlení, který slouží ke krytí těchto nákladů. Dávky státní sociální podpory jsou obligatorní, tzn. nenárokové. Žadatelé jsou posuzováni, zda mají na tuto dávku nárok. (Peterková – Jiránek 2007: 27-29)

Jednou z možností sociální ochrany dlužníka je poskytnutí sociálního úvěru neboli bezúročného či nízkouročného půjčky, kterou by mohl poskytovat například stát, obec či nestátní neziskové organizace. Ve svém právním řádu má většina zemí EU zakotveno nějakou formu bezúročného úvěru. Například ve Francii a v Belgii půjčují banky tzv. sociální mikrokredit⁹⁰. V Rakousku existuje tzv. Zweite Sparkasse (Druhá spořitelna), která poskytuje úvěr s bankovní kartou bez možnosti přečerpání po dobu

⁸⁸ Epravo.cz. *Nový zákon o spotřebitelském úvěru a problematika lichvy* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/novy-zakon-o-spotrebitelskem-uveru-a-problematika-lichvy>>.

⁸⁹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

⁹⁰ Opinion of the European Economic and Social Committee on Credit and social exclusion in an affluent society (Own-initiative opinion). SOC/265-CESE 1459/2007 EN/o, p. 10.

3 let, jehož součástí jsou poradenské služby. Podmínkou uzavření úvěru je skutečnost, že klient navázal kontakt s organizacemi poskytujícími sociální a poradenské služby a následné doporučení těchto organizací. Sociální úvěr není žádným darem, ale prevencí, působí proti sociálně-patologickým jevům, jež vznikají z tíživé finanční situace dlužníka. Pokud jsou lidé předlužení, tak se každým dnem jejich dluh zvyšuje a lidé s nízkým příjmem nemají šanci růst dluhu zastavit. Je možné, že do konce života budou spíše platit úroky z prodlení, než dluh samotný. Sociální úvěr by jim mohl překonat úvodní fázi splácení úvěru. Mohl by být poskytován jako nenáročná sociální dávka a až poté, kdy se posoudí konkrétní situace dlužníka.⁹¹

V současnosti mohou bezúročné půjčky do 20 tis. Kč poskytnout obce s rozšířenou působností prostřednictvím svých odborů sociálních věcí. Půjčka je ale poskytnuta maximálně na 5 let, a to jen v případě, že jeden z rodiny je zaměstnán.⁹² Možnost poskytování sociálního úvěru obce využívají jen výjimečně, neboť nemají v rozpočtu dostatek finančních prostředků, ale hlavním důvodem je také obava z nesplácení. Města ale formou grantu nabízí dotace neziskovým organizacím, které se zabývají dluhovým poradenstvím, nebo přispívají na jejich provoz. Taktéž pomáhají sociálně vyloučeným prostřednictvím terénních pracovníků.

Nenahraditelnými prostředníky mezi institucemi a sociálně vyloučenými často bývají sociální pracovníci. Řeší problémy v terénu a pokud si získají důvěru jednotlivce či rodiny, mohou přispět k narovnání vztahů mezi dlužníky a věřiteli a pomoci například s nalezením motivace k tomu najít si zaměstnání, dále se vzdělávat atd.⁹³ Konkrétně **sociální pracovníci ze zákona pomáhají zadluženým tímto způsobem:** (Peterková – Jiránek 2007: 47-48)

- ❖ **Spolupracují se zadluženými na vypracování osobního (rodinného) rozpočtu** a pomáhají hledat nové pracovní příležitosti, rekvalifikační kurzy atd.

⁹¹ IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.

⁹² Tamtéž

⁹³ Tamtéž

- ❖ **Informují dlužníky o rizicích úvěrů**, nabádají je k tomu, aby na sebe nebrali přemrštěné závazky.
- ❖ **Pomáhají zprostředkovat reálný náhled na finanční situaci** a sdělují dlužníkům, že nejlepší prevence před větším zadlužením je, pokud přiznají, že již nejsou schopni splácet.
- ❖ **Pomáhají dlužníkům včas navštívit poradenské organizace**, aby jim pomohly dříve, než se dostanou do dluhové spirály.

Poskytování sociálního úvěru už má své první negativní zkušenosti. Jedná se o projekt Nouzový sociální fond z roku 2001, který byl financován Úřadem vysokého komisaře pro uprchlíky OSN v Praze a realizovaný v Ostravě a v Ústí nad Labem. Cílem bylo poskytnout půjčku nejchudším romským spoluobčanům a poskytnout půjčku lidem, jež ji potřebují a která vyřeší jejich náhlou nouzi. Půjčka byla pojata jako preventivní prvek pro ty občany, kteří si ještě nepůjčili, ale pokud by tak udělali, tak určitě prostřednictvím lichvářů. Tento druh pomoci však byl vyhodnocen jako ztrátový. Klienti byli sice posuzováni z hlediska schopnosti splácet a na splácení jejich půjčky dohlíželi i sociální pracovníci. Přesto projekt zanedlouho skončil. Neznamená to však, že poučením se z chyb, které z projektu vyplynuly, by nemohlo k využití tohoto institutu dojít znovu. (Peterková – Jiránek 2007: 45-46) Je však potřeba přísněji upravit podmínky, za kterým by došlo k poskytnutí úvěru tak, aby se nestal zneužitelným. Poskytování sociálních úvěrů je jedním z opatření navrhovaných odborníky v rámci Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

7.4 Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení^{94 95}

Evropská komise vyhláší již od roku 1983 Evropský rok zaměřený na aktuální téma, jehož cílem je informační a osvětová kampaň, která prostřednictvím vybraných projektů pomáhá řešit danou problematiku. Rok 2010 byl jmenován Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení (dále Evropský rok

⁹⁴ MPSV.CZ. *Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/7455>>.

⁹⁵ MPSV.CZ. *Češi a chudoba – představení aktivit Evropského roku 2010 v České republice* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz>>.

2010). ČR dne 22. ledna 2010 jako první z členských států EU oficiálně zahájila Evropský rok 2010, který má sledovat **čtyři základní cíle**:⁹⁶

- ❖ **Uznání práv** – jedná se o uznání práva lidí, kteří žijí v chudobě na důstojný život a účast na životě společnosti. Ke splnění tohoto cíle bude zorganizována velká mediální kampaň, která by měla zvýšit povědomí o chudobě ve společnosti.
- ❖ **Zdůraznění odpovědnosti** – a to každého jednotlivce za boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení.
- ❖ **Podporu soudržnější společnosti** – a to zvyšování povědomí o společnosti, v níž už není chudoba a ve které není nikdo sociálně vyloučen.
- ❖ **Potvrzení politického závazku EU** – tento závazek je bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Národní program Evropského roku 2010 je organizován MPSV a partnerem je EAPN, projekt Napsi spolu! a Poradna při finanční tísní společně s neziskovým sektorem. **Prioritami národního programu je**:⁹⁷

- ❖ *„prevence sociálního vyloučení v důsledku předluženosti;*
- ❖ *zlepšení přístupu na trh práce osobám vzdáleným tomuto trhu;*
- ❖ *aktivizace územní veřejné správy při tvorbě a hodnocení akčních plánů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení;*
- ❖ *zvýšení úrovně vzdělanosti a konkurenceschopnosti chudých a vyloučených lidí na trhu práce;*
- ❖ *podpora přiměřeného bydlení sociálně vyloučených skupin a řešení problému bezdomovectví.“*

Na základě těchto priorit bylo MPSV podpořeno dvanáct projektů (viz příloha č. 4) v celkové hodnotě 9,5 milionu korun formou dotačního programu. Prevenci předlužení a ekonomické gramotnosti se věnovala větší část projektů. Bylo na ně připraveno přes 5 milionů korun. Lepší přístup na trh podporovaly tři projekty za téměř 3 miliony korun. Dva projekty se soustředily na aktivizaci veřejné správy a na

⁹⁶ MPSV.CZ. *Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/7455>>.

⁹⁷ MPSV.CZ. *Češi a chudoba – představení aktivit Evropského roku 2010 v České republice* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz>>.

zvýšení vzdělanosti a konkurenceschopnosti sociálně vyloučených osob a byl na ně vyčleněn zbytek financí. EU pro financování projektů vyčlenila téměř 17 milionů eur a ČR využila asi 9 milionů korun.

Prioritou číslo 1 národního programu ČR v rámci Evropského roku 2010 se stala prevence sociálního vyloučení v důsledku předluženosti. Byly vymezeny cílové skupiny – osoby, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. Národní program navrhuje tato **opatření**, jež by mohla pomocí hlavních aktérů, kterými jsou MPSV ve spolupráci s MF, MŠMT, Ministerstvem vnitra ČR, krajských úřadů, nevládních organizací a sociálních partnerů, přispět k řešení problematiky předlužování.⁹⁸

- ❖ **Zvýšit informovanost občanů o negativních důsledcích zadluženosti začlenit tuto problematiku do vzdělávacích programů v rámci zvyšování finanční gramotnosti.** Jedná se jak o zavádění do školních osnov, tak vzdělávání dospělých či osob vracejících se z výkonu trestu, aby mohli odolat lákavým nabídkám rychlého získání peněz.
- ❖ **Poskytovat občanům informace o finančních produktech a vytvoření sítě finančních poradenství.** Opět se zde jedná o posílení finanční gramotnosti a zvláště ochranu spotřebitele.
- ❖ **Zvýšit počet sociálních pracovníků, kteří se zabývají dluhovým poradenstvím.**
- ❖ **Více využívat institut sociálních půjček.** To jsou půjčky ve státní sféře z fondu kulturních a sociálních potřeb a v soukromé sféře ze sociálních fondů.

V rámci aktivit Evropského roku 2010 byly organizovány semináře, informační kampaně, vzdělávání odborníků a realizovány projekty. EAPN v rámci projektu Problematika předlužení uspořádala od října 2008 do prosince 2010 **diskusní fóra k otázkám předlužení, tzv. kulaté stoly**, které se konaly v Praze, Plzni a Ostravě. Vedle zástupců neziskového sektoru se jich zúčastnili i pracovníci MPSV, Úřadu

⁹⁸ MPSV.CZ. *Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/7455>>.

veřejného ochránce práv a veřejné správy. **Výsledkem je balíček 16-ti opatření proti zadlužování občanů v ČR:**⁹⁹

- ❖ **Podpora neziskového dluhového poradenství.** Cílem tohoto opatření je snadná dostupnost těchto poraden pro jednotlivce, kteří se nalézají v dluhové pasti. Důležité je také vzdělávání sociálních pracovníků a kombinace terénní práce se sociálně-právní poradnou.
- ❖ **Zlepšení informací o finančních produktech.** Cílem jsou srozumitelné informace od poskytovatelů půjček před uzavřením úvěrů. Nutností je však vyvinout tlak na poskytovatele těchto půjček.
- ❖ **Regulace reklamy.** Cílem je informovat o rizicích zadluženosti a ne naopak podporovat poskytovatele půjček. Na konci každé reklamy by mohl být umístěn odkaz na poradny či na programy finančního vzdělávání, nebo kontakty na tyto programy.
- ❖ **Odpovědné úvěrování a soudní ochrana.** Je potřeba prověřit bonitu budoucího spotřebitele, zda je schopen půjčku splatit – toto by mělo být povinností. Dalším opatřením by mělo být zvýšení informovanosti o důsledcích, které mohou plynout z ručení za úvěr.
- ❖ **Dosáhnout finanční gramotnosti obyvatel.** Je nutné dopracovat vzdělávání pedagogů, zavést finanční vzdělávání i na vysokých školách a realizovat celoživotní vzdělávání v této oblasti.
- ❖ **Podporovat odpovědné půjčování ze strany poskytovatelů půjček.** Povinností by mělo být přiložení etického kodexu společnosti ke smlouvě či finanční podpora dluhového poradenství a programů finanční gramotnosti.
- ❖ **Přístup dozorového orgánu do rejstříku dlužníků.** Zde je myšlena nová povinnost a tím je posouzení, zda je spotřebitel schopný úvěr splácet a nenachází se již v rejstříku dlužníků ještě před uzavřením smlouvy.
- ❖ **Flexibilita insolvenčního zákona.** Cílem je novela tohoto zákona, která by mohla zjednodušit insolventní řízení, neboť neřeší problém rodin s nízkými příjmy, jednotlivců po výkonu trestu pro hospodářskou kriminalitu atp.
- ❖ **Zavést sociální úvěry.** Podmínkou pro získání úvěru by bylo mj. zapojení se do programu, který bude pomáhat při splácení úvěru. Důvodem je například

⁹⁹ EAPN ČR. *Zpráva z kulatých stolů – diskusních fór k otázkám předlužení – pořádaných EAPN ČR*, o.s. [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.eapn.org/view.php?cisloclanku=2010120001>>.

nezájem exekovaných najít si legální práci, jelikož nemá existenční motivaci.

- ❖ **Finanční zdroj pro dluhové poradenství.** Zabezpečení tohoto zdroje je možné ze zisku z kasin, loterií, automatů atd.
- ❖ **Povinné předexekuční podmínky.** V současné době nejsou lidé varováni před příchodem exekutorů. Včasné varování by riziko exekucí mohlo snížit.
- ❖ **Snížení objemu dluhové služby ve prospěch dlužníka.** Znamená to povinnost slučovat některé podobné pohledávky u téhož věřitele. Tím by došlo ke zbytečným exekucím, které jsou vícekrát prováděny ve prospěch jednoho věřitele.
- ❖ **Stanovení jednotného úroku z prodlení.** Jedná se o srovnání výše penále poplatků z prodlení u různých typů plateb.
- ❖ **Akseschnost soudu.** V současné době soudy nestíhají vymáhat pohledávky. Nutností je urychlit administrativu soudu.
- ❖ **Nevymáhat malé pohledávky prostřednictvím výkonu rozhodnutí.** Občas jsme svědky, že kvůli velmi malým částkám (např. 3 Kč) je nařízena exekuce na minimálně 11 tis. Kč. Je potřeba tyto pohledávky vymáhat v určené výši prováděcím předpisem.
- ❖ **Ochrana spotřebitele v oblasti spotřebitelských a hotovostních úvěrů.** Snižování dluhů a míry zadluženosti je velmi nutné definovat jako veřejný zájem a je třeba, aby se stát začal problematice ochrany spotřebitele intenzivně věnovat.

Počátkem dubna roku 2011 byl dokument **Opatření proti dluhům**, jež byly výstupem Evropského roku 2011, postoupen ministru práce a sociálních věcí J. Drábkovi a jeho náměstkům, Komisi pro sociální začleňování MPSV, Ministerstvu životního prostředí (odbor pro EU a politiku životního prostředí) a Radě vlády pro sociální začleňování. V dokumentu byly stanoveny priority, jež byly zvoleny s ohledem na v současnosti probíhající novely zákonů, u nichž by mohlo dojít k prosazení v Parlamentu ČR a mohly by dané problematice pomoci. **Byly dohodnuty tyto priority:**

- ❖ **Podpora neziskového finančně dluhového poradenství.**
- ❖ **Zlepšení informací o finančních produktech a jejich nebezpečí pro klienty** (s využitím příkladů z praxe).

- ❖ **Usměrnění reklamy.**
- ❖ **Umožnění tzv. sociálních úvěrů** (resp. podpora alternativních programů oddlužení).
- ❖ **Povinné předexekuční podmínky.**
- ❖ **Zamezení zbytečným násobným exekucím u jednoho věřitele.**
- ❖ **Zamezení vymáhání pohledávek malého rozsahu včetně příslušenství.**
- ❖ **Snižování dluhů a míru zadluženosti definovat jako veřejný zájem.**

8 Finanční vzdělávání jako jeden ze způsobů prevence

8. 1 Finanční vzdělávání v rámci procesu celoživotního vzdělávání

Orientovat se ve spleti různých finančních produktů a nabídek je v současné době velmi těžké. Pokud to však jedinec nezvládne, nemůže dobře spravovat rozpočet svůj či své domácnosti. Proto vyvstala potřeba zvýšení finanční gramotnosti obyvatel ČR. Vláda se problematikou začala intenzivně zabývat v roce 2005 a stanovila, že základním kamenem prevence proti zadlužování je školní vzdělávání a tudíž zavádění předmětu finanční gramotnosti do osnov škol. Začínat by se přitom mělo již od základního školství. Děti by si při hodině matematiky měly umět spočítat, jak vypočítat reálnou RPSN některé z půjček, v jiných předmětech, například ve společenské výchově či občanské výchově by mohly rozebrat danou problematiku.¹⁰⁰ Na středních školách je zařazení předmětu finanční gramotnosti do osnov zcela nepochybně důležité. Také vzhledem ke skutečnosti, že mladí lidé mohou být prostřednictvím reklam či bankovních ústavů nabízejících kreditní karty pro studenty vybízeni k zadlužení se. Finanční vzdělávání na vysokých školách, vyjma vysokých škol ekonomických, zcela chybí.

V roce 2005 uložila vláda MŠMT, MF a MPaO vypracovat **Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách**, který byl aktualizován v roce 2007 v souladu se Strategií finančního vzdělávání.¹⁰¹ Tento dokument obsahuje i **Standardy finanční gramotnosti**, které stanovují cílovou úroveň u žáků základních škol a studentů středních škol. Například žák vycházející základní školu by měl znát příklady použití kreditní a debetní karty, měl by si umět sestavit jednoduchý rozpočet své domácnosti a umět zvážit nezbytnost výdajů, či vysvětlit, jak se bránit v případě porušení práv spotřebitele.¹⁰² Student střední školy by měl umět rozpoznat cenové triky a klamavé nabídky, měl by umět hospodařit

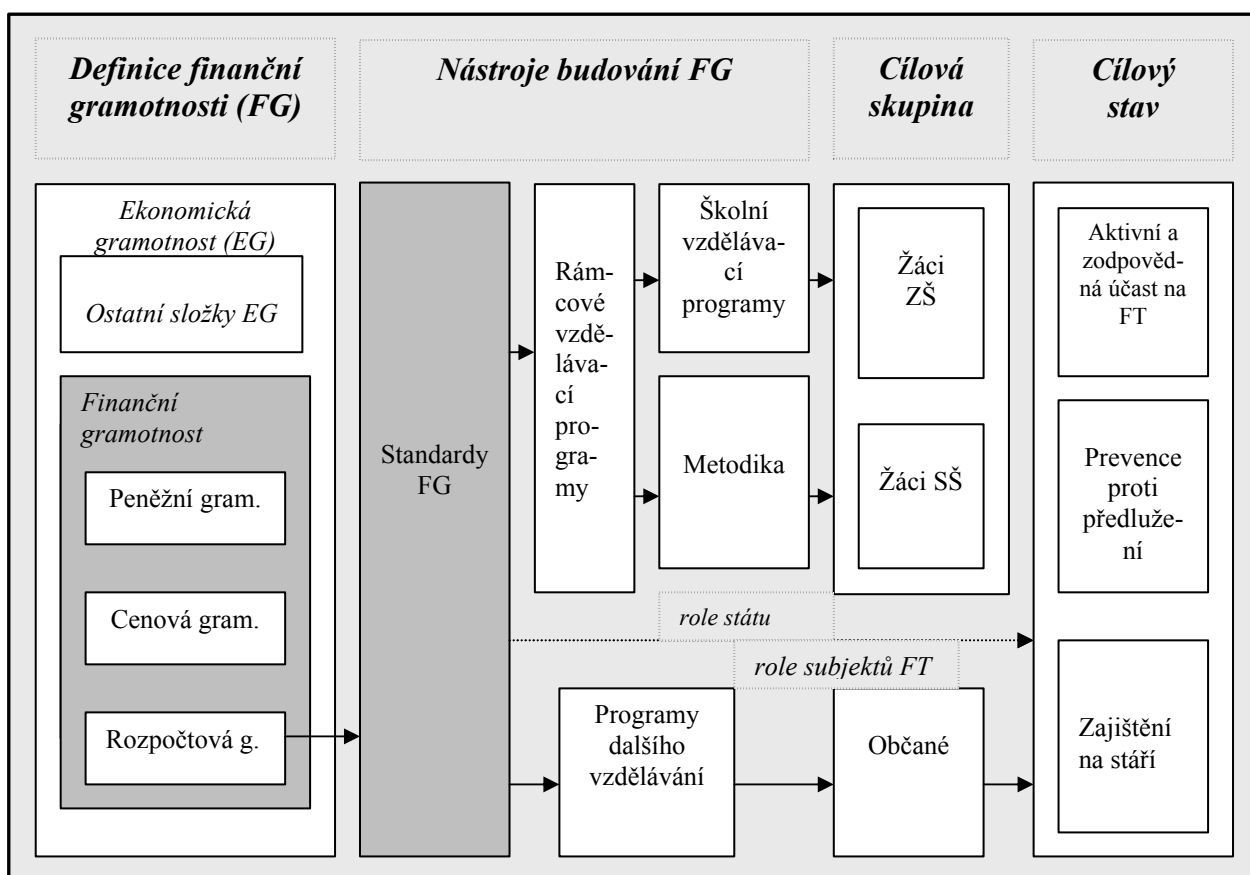
¹⁰⁰ IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhvapedluen.pdf>.

¹⁰¹ Národní ústav odborného vzdělávání. *Finanční gramotnost* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.nuov.cz/financi-gramotnost>>.

¹⁰² Bankovní poplatky. *Projekty finančního vzdělávání (Bankovníctví)* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <<http://www.bankovnipoplatky.com/projekty-financiho-vzdelavani-bankovnictvi-6874.html>>.

s rozpočtem domácnosti, v případě nedostatku finančních prostředků umět vybrat nejvhodnější úvěr a vysvětlit, jak se vyvarovat dluhové pasti atd.¹⁰³ Od roku 2008 jsou tyto standardy součástí vzdělávacích programů středních odborných škol a gymnázií a od školního roku 2009/2010 již podle nich některé školy vyučují.¹⁰⁴

Schéma č. 4: Role standardů finanční gramotnosti

Zdroj: Ministerstvo financí ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Praha: MF, MŠMT, MPaO, 2007.

Na Standardy finanční gramotnosti navázala fáze vytváření vzorových metodických materiálů pro pedagogy základních a středních škol, které jsou nezbytné pro pochopení problematiky jak ze strany pedagogů, tak následně žáků a studentů. V roce 2007 připravil Národní ústav odborného vzdělávání společně s Výzkumným ústavem pedagogickým ve spolupráci s dalšími autory publikaci

¹⁰³ Ministerstvo financí ČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2010-05-04]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

¹⁰⁴ Bankovní poplatky. *Projekty finančního vzdělávání (Bankovníctví)* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <<http://www.bankovnipoplatky.com/projekty-financniho-vzdelavani-bankovnictvi-6874.html>>.

s názvem **Finanční gramotnost – obsah a příklady z praxe škol**, na kterou v roce 2009 navázala další s názvem **Finanční gramotnost – Metodická příručka pro učitele**, která je určena učitelům středních škol jako názorný příklad jak pojmout finanční vzdělávání ve výuce svých žáků.¹⁰⁵ V roce 2008 vyšla další učebnice s názvem **Finanční a ekonomická gramotnost – manuál pro učitele**, kterou doplňují dva pracovní sešity pro žáky, jež je možné využít jak v rámci výuky předmětu občanská výchova, tak samostatného předmětu finanční gramotnost.¹⁰⁶ Nová příručka pro střední odborné školy s názvem **Finanční gramotnost – úlohy a metodika**, jež vyšla v roce 2009, byla v lednu 2010 distribuována na školy.¹⁰⁷

Vláda dne 10. května 2010 schválila **Národní strategii finančního vzdělávání**, která byla připravena ve spolupráci s MŠMT, MF a ČNB, jelikož ČNB se svými projekty často připojuje ke zvyšování finanční gramotnosti a chápe finanční vzdělávání jako prevenci proti předlužení.¹⁰⁸ Zároveň ustanovila Pracovní skupinu pro finanční vzdělávání, jejíž členové jsou zástupci MF, MŠMT, MPaO, ČNB, spotřebitelských sdružení, profesních asociací, subjektů poskytujících vzdělávací projekty a také odborníci. Skupina se schází dvakrát ročně a jejím cílem je nalézt společný postup při zvyšování úrovně finanční gramotnosti v ČR.¹⁰⁹ Národní strategie finančního vzdělávání má připraven **akční plán** (viz příloha č. 3), který však prozatím zahrnuje pouze aktivity veřejného sektoru.¹¹⁰ Některé z úkolů jsou již splněny, mnohé se postupně naplňují s termínem ukončení v roce 2013. Následné revize plnění standardů a strategie se uskuteční v letech 2014 – 2015.

V rozhovorech s pracovníky poraden jsem se dotazovala na zhodnocení současných programů v rámci zvýšení finanční gramotnosti obyvatelstva. Tři

¹⁰⁵ Národní ústav odborného vzdělávání. *Finanční gramotnost* [online]. [Cit. 2011-04-01]. Dostupné na: <<http://www.nuov.cz/financni-gramotnost>>.

¹⁰⁶ Bankovní poplatky. *Projekty finančního vzdělávání (Bankovníctví)* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <<http://www.bankovnipoplatky.com/projekty-financniho-vzdelavani-bankovnictvi-6874.html>>.

¹⁰⁷ Národní ústav odborného vzdělávání. *Finanční gramotnost* [online]. [Cit. 2011-04-01]. Dostupné na: <<http://www.nuov.cz/financni-gramotnost>>.

¹⁰⁸ MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>.

¹⁰⁹ Bankovní poplatky. *Projekty finančního vzdělávání (Bankovníctví)* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <<http://www.bankovnipoplatky.com/projekty-financniho-vzdelavani-bankovnictvi-6874.html>>.

¹¹⁰ MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>.

poradny se k těmto programům ani neměly chuť vyjadřovat, neboť s nimi nemají zkušenosti. Ostatní tvrdí, že je jich velmi málo a uvítaly by zařazení finanční gramotnosti do osnov škol, ale ihned. Pracovnice olomoucké poradny p. Běhálková je členkou skupiny MF k problematice finanční gramotnosti. I ona se domnívá, že programů je stále málo, i když je finanční podpora poměrně vysoká. Osobně lektoruje asi 14 projektů finanční gramotnosti. Dle vyjádření některých pracovníků je problém s nedostatečnou finanční gramotností u veřejnosti. Je to znát i na výsledcích některých průzkumů.

MF zadalo v roce 2007 u společnosti STEM/MARK **průzkum**,¹¹¹ jež byl zaměřen na **zmapování situace a na postoj občanů ČR k finančnímu vzdělávání**. Mimo jiné ukázal **tyto hlavní závěry**:¹¹²

- ❖ Největší část dotázaných – 35 % ohodnotila svou finanční gramotnost známkou 3 (1 byla nejlepší, 5 nejhorší).
- ❖ Přibližně 45 % občanů deklaruje, že je schopno se orientovat v nabídce různých služeb či produktů na finančním trhu.
- ❖ V poměru 9:10 vítají občané vzdělávání dospělých v oblasti hospodaření s penězi.
- ❖ Větší část dotázaných – 81 % sdělila, že neobdržela žádné informace o hospodaření s penězi během školní docházky. Téměř všichni vítají rozvoj finanční gramotnosti na středních školách, necelá polovina již v základním školství.
- ❖ Pouhá čtvrtina domácností si sestavuje svůj rodinný rozpočet, 2/5 pouze když plánují větší investice.
- ❖ Převážná většina dotázaných se shodla na tom, že finančně vzdělávat by se měla celá populace - od dětí po seniory, a to hlavně v oblasti hospodaření s penězi. Jako vhodnou formu dotázaní upřednostňují informace z letáků, internetu, odborných článků či TV programů.
- ❖ Většina respondentů se vyjádřila pro povinné zavedení finančního vzdělávání do školních osnov a projevila zájem o kurzy pro dospělé.

¹¹¹ Výsledky průzkumu jsou dostupné na stránkách České bankovní asociace (<http://www.czech-ba.cz/index.php?akce=kat&kat=51&lang=cz>).

¹¹² MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>.

Přesto v roce 2010 zadalo MF s ČNB další průzkum, který opět vykonávala společnost STEM/MARK od května do října roku 2010.¹¹³ Oba průzkumy zjistily nedostatečnou úroveň finanční gramotnosti a fakt, že je velmi nutné ihned začít s rozvojem finančního vzdělávání jak u veřejnosti, tak na středním, ale i na základním stupni škol. Jedna z mých otázek pro klienty poraden byla směřována na finanční gramotnost. Čtyři klienti vůbec neměli ponětí, o čem spolu hovoříme. Nikdy se s tímto pojmem nasetkali, ale po osvětlení by uvítali, kdyby bylo všeobecně zavedeno již předtím, než se zadlužili. Šest klientů ví, co je pojem finanční gramotnost a tři klienti z nich již slyšeli o zavádění do školních osnov. Všichni tento počin velmi doporučují, „*neboť by i děti měly být poučeny o důsledcích nerozvážného chování a o tom, kam tyto situace spějí, zvláště, když si člověk neumí ani spočítat pořádně úrok, o který úvěr přeplatí*“. Aktuálnost a naléhavost geneze českých vzdělávacích projektů je lapidárně vyjádřena i názvem článku člena České bankovní asociace Pavla Štěpánka již z roku 2006: „*Ve finančním vzdělávání není na co čekat*.“¹¹⁴

8.2 Finanční vzdělávání jako nástroj pro orientaci v tržním prostředí

Finanční gramotnost je pro život v současné společnosti zcela zásadní. A přitom je stále na nízké úrovni. V tomto případě hovoříme o znalostech, dovednostech a postojích člověka v oblasti rodinných financí. Je potřeba lépe informovat občany, aby rozuměli tomu, co je jim nabízeno, jaký finanční produkt si mají vybrat a také, jaké důsledky pro ně může znamenat podpis úvěrové smlouvy. Základem řízení rodinných financí je osobní nebo rodinný rozpočet. Každý člověk by si jej měl umět nastavit a sledovat jeho případné změny. Mnozí to však považují za zbytečnost. Plánovat bychom však měli, abychom se mohli připravit i na horší časy, kterými může být například ztráta zaměstnání. Osobní nebo rodinný rozpočet znamená přehled příjmů a výdajů buď člověka samotného, nebo jeho rodiny. Nejlépe je si stanovit rozpočet na několik měsíců dopředu, ale je mnoho lidí, kteří nedohlédnou

¹¹³ Výsledky průzkumu jsou dostupné na stránkách MF ČR (http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html).

¹¹⁴ ŠTĚPÁNEK, P. *Ve finančním vzdělávání není na co čekat* [online]. [Cit. 2010-09-03]. Dostupné na: <<http://www.finweb.ihned.cz/index.php>>.

ani k horizontu další výplaty. Pomoc se sestavením rozpočtu nabízí i poradny zabývající se dluhovým poradenstvím.

Ochrana spotřebitele jako nástroj pro orientaci v tržním prostředí je jedním ze základů finančního vzdělávání. Za ochranu spotřebitele na finančním trhu je zodpovědné MF. Banky a pojišťovny nabízí hodně finančních produktů, vkladových, úvěrových či pojistných, je však otázkou, zda jsou občané schopni se v této spleti orientovat. Mnozí neznají ani pojem RPSN, přitom stále více společností se odkazuje na nižší RPSN než konkurence, aby jejich nabídka vypadala lákavěji. Trvalý růst znalostí v této oblasti je tedy více než potřebou. Tento typ finančního vzdělávání je realizován nestátními neziskovými organizacemi (spotřebitelská sdružení, organizace působící v sociální oblasti), profesními sdruženími, bankami, pojišťovnami, asociacemi atd. Většina těchto institucí vydává příručky a publikace, ve kterých představuje své finanční produkty. Mnoho bank či pojišťoven na svých internetových stránkách pod hlavičkou finančního vzdělávání představuje nejen své produkty, ale osvětluje některé pojmy, jež jsou důležité v rámci ochrany spotřebitele na finančním trhu. Státní instituce, banky i další finanční ústavy se zapojují do různých projektů na zvyšování finanční gramotnosti svých klientů.

Finančně negramotní představují pro banky i nebankovní společnosti riziko, neboť mají největší problémy se splácením dluhů, protože se ve financích vůbec neorientují. Projekt Abeceda rodinných financí je příkladem tohoto typu finančního vzdělávání, které je z hlediska ochrany spotřebitele důležité. Je zaměřen na poskytovatele sociálních služeb, úřady práce, občanské poradny či kluby důchodců. Tedy pro studenty, rodiče, seniory či handicapované občany. Princip finančního vzdělávání je jednoduchý, organizace napíše žádost o grant, popíše cílovou skupinu, pro kterou je potřebné a oblasti vzdělávání. Poté následuje seminář pro veřejnost. Projekt začal na podzim roku 2010 a granty již získalo 8 organizací. Výše grantu (80 % cílové částky) je vždy na jeden rok a je stanovena podle počtu účastníků. Základem těchto seminářů je sestavit si vlastní rodinný rozpočet, poznat práva a povinnosti v pracovně právních vztazích, pravidla závazkových vztahů, finanční

produkty a služby (spoření, investice, úvěry, pojištění) a znát základní principy zodpovědného zadlužení.¹¹⁵

Finanční vzdělávání v této oblasti je více než nutné. Hlavní roli zde hrají finanční instituce, neboť se jedná o jejich klienty. Ti by měli mít jasnou představu o tom, co je jim nabízeno. Je potřeba, aby se dohnal znalostní deficit občanů a změnilo chování při nakládání s penězi. Na druhé straně by však mělo dojít i ke zvýšení odborné způsobilosti osob, které jsou zodpovědné za zprostředkování smluv o finančních službách. „*Odborná způsobilost distributorů představuje z pohledu Ministerstva financí důležitý obezřetnostní nástroj ochrany spotřebitele na finančním trhu,*“¹¹⁶ tvrdí první náměstkyně ministra financí pro finanční trhy Klára Król. Nejedná se pouze o zaměstnance bank a pojišťoven, ale ministerstvo přemýšlí o modelu povinných odborných zkoušek organizovaných soukromými osobami, které pro tuto činnost získají akreditaci od ČNB. Ministerstvo chce do podzimu roku 2011 připravit příslušný věcný záměr zákona o distribuci finančních služeb. Spolu s tím souvisí i novela zákona o pojišťovacích zprostředkovatelích a likvidátorech pojistných událostí, kterou souběžně toto ministerstvo připravuje.¹¹⁷

8.3 Finanční vzdělávání jako součást sociální práce

Tento typ finančního vzdělávání je určen pro sociálně slabé, etnické menšiny nepřizpůsobivé občany a cizince. Jde spíše o pomoc s předlužením konkrétních klientů, facilitací a mediací v krizových situacích, s prvky preventivního působení. Realizují je organizace, jež poskytují sociální služby, sociální odbory magistrátů a nebo terénní sociální pracovníci charity. Jedná se především o proškolené pracovníky, neboť terénní sociální práce klade vysoké nároky na terénní pracovníky ve všech rovinách jejich odbornosti. Pracovníci v rámci komunitního plánování

¹¹⁵ iDNES.cz/Finance. *Finanční vzdělávání má zelenou, šíří se i mezi romskou mládeží* [online]. [Cit. 2011-04-22]. Dostupné na: <<http://finance.idnes.cz/financni-vzdelavani-ma-zelenou-siri-se-i-mezi-romskou-mladezi...>>.

¹¹⁶ Ministerstvo financí České republiky. *Závěry pracovní skupiny ve kvalifikacích distributorů na finančním trhu* [online]. [Cit. 2011-04-22]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/tiskove_zpravy_ministerstva_61512.html>.

¹¹⁷ Ministerstvo financí České republiky. *Závěry pracovní skupiny ve kvalifikacích distributorů na finančním trhu* [online]. [Cit. 2011-04-22]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/tiskove_zpravy_ministerstva_61512.html>.

navštěvují sociálně vyloučené komunity. Cílem jejich práce je poskytnout jim informaci a podat pomocnou ruku v orientaci v jejich právech a povinnostech, právech a povinnostech bank, nebankovních subjektů, exekutorských úřadů atd. Dále je to snaha naučit tyto klienty hospodařit s penězi, tedy udělat si pořádek ve svých závazcích a realisticky plánovat budoucnost. Je potřeba klienty motivovat k systematickému řešení situace, usnadnit jim komunikaci s věřiteli a podpořit je. Důležitým nástrojem je také kontrola dlužníků do konce doby splácení.

Aby mohl být tento typ finančního vzdělávání realizován, je potřeba dostatek proškolených terénních pracovníků. Zároveň je nutné posílení terénních služeb v menších obcích. V tom je nutné působit na zastupitelstva obcí, neboť tato záležitost by měla být řešena a také finančně podporována na komunální úrovni. Zadluženost a s ní spojené problémy by měly být součástí komunitního plánu a tématem pracovních komisí a výborů ustanovených zastupitelstvy a radami obcí.¹¹⁸ Konkrétním příkladem tohoto typu finančního vzdělávání může být projekt Vesničky soužití realizované pod Diecézní charitou ostravsko-opavskou. Vesnička soužití byla slavnostně otevřena v září 2002 v Ostravě-Muglinově. Tento sociální projekt neřeší pouze bytovou problematiku, ale zaměřuje se i odborné sociální poradenství a to buď v poradně nebo terénní formou v domácnostech uživatelů. Sociální poradna je určena lidem v nepříznivé životní situaci a prostřednictvím rad i aktivní pomoci chce zmírnit či předcházet sociálnímu vyloučení. Nabízí pomoc v oblasti nezaměstnanosti, ztráty bydlení, neschopnosti splácet své závazky, potřebě zorientovat se ve své situaci atd. Konkrétně terénní pracovníci svou pomoc realizují buď rozhovorem, doprovodem na úřady či jiné instituce, pomáhají vyplňovat tiskopisy, zprostředkovávají telefonáty, pomáhají aktivně vyhledávat zaměstnání formou pomoci při sepisování žádostí a životopisů, pomáhají dojednat splátkové kalendáře, vyjednat s exekutory, podporují rodiny při zvládnání každodenních povinností či zprostředkovávají ošacení pro sociálně vyloučené. Terénní pracovníci navštěvují klienty především z městské části Slezská Ostrava, ale sociální poradna v Muglinově funguje i pro klienty ze vzdálenějších lokalit. Vesnička soužití mj. dále

¹¹⁸ IQ Roma. *Together and Across – bulletin o sociálním vyloučení na evropské úrovni* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.iqrs.cz>>.

nabízí sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, jehož součástí je poradenství v oblasti mezilidských vztahů apod.¹¹⁹

8.4 Finanční vzdělávání jako prevence zadlužení

Prevenčí zadlužení se zabývají zvláště občanské poradny. Ty se specializují na pomoc pro zadlužené jednotlivce či předlužené domácnosti a pomáhají jim s osobním rozpočtováním, osvojením základních finančních dovedností a návyků i finančním poradenstvím. O roli finančního vzdělávání při prevenci předlužení hovoří poradny shodně. I když je finanční gramotnost občanů na velmi špatné úrovni, má finanční vzdělávání v současné době velkou úlohu. „*Jinými slovy, je hezké, když nám dlužník dokáže odvyprávět, jak by si měl při sjednávání půjčky počínat, ale je to k ničemu, když pak podepíše smlouvu a ani si ji nepřečte, jelikož je ve stresu, okouzlen finančním poradcem atd.*“ uvádí pražská poradna.

Příkladem tohoto typu finančního vzdělávání může být sdružení SPES, které pomáhá lidem v obtížné majetkové situaci, do něhož se dostali díky svému nevyváženému rozpočtování ústícimu v předlužení se všemi jeho patologickými jevy. Poslání této organizace jde ruku v ruce s finančním vzděláváním vymezeným jako prevence předlužení. Mezi hlavní principy SPESu patří, že nepomáhá předluženým finančně, ale pouze odborným poradenstvím. Tato pomoc je koncipována tak, aby si předlužený klient bych schopen pomoci sám. Pomocí změny postojů a hodnot klienta se snaží, aby své záležitosti řešil s rozmyslem a odpovědněji.

V oblasti finančního vzdělávání provádí SPES tyto aktivity: terénní a poradenskou činnost společně s provozováním internetového poradenství s pomocí při konsolidaci dluhů, dále organizuje semináře s mezinárodní účastí na téma předlužení, na kterých si mohou sociální organizace vyměnit své zkušenosti. SPES se také stará o vzdělávání sociálních a terénních pracovníků v oblasti dluhového poradenství. Sdružení vydává mnoho příruček. Nejznámější je z roku 2007 Půjčujte

¹¹⁹ Vesnička soužití, Diecézní charita ostravsko-opavská. *Sociální poradenství* [online]. [Cit. 2011-04-25]. Dostupné na: <<http://vesnickasouziti.caritas.cz/nase-sluzby/poradna/>>.

si s rozumem! Příručka nabízí důležité rady pro již stávající klienty poraden, ale také pro občany, kteří se ještě nezadlužili a pouze o tom přemýšlí. Jednou ze zajímavostí příručky je **ukázka postupu při práci s klientem**, který se obrátil na sdružení o pomoc. Ukázka je řazena do kapitol. Dovolím si shrnout nejdůležitější postřehy:

- ❖ **Ještě než si půjčíte** (nejprve je nutné si přečíst smlouvu, pak zvážit, zda mám zájem uzavřít půjčku, poté smlouvu podepíši).
- ❖ **Řešte i související problémy vyhledáním odborné pomoci** (terapeutická pomoc, zdravotní péče...).
- ❖ **Vypracujte si přehled věřitelů** (aneb jak si sjednat přehled v dlužích a věřitelích).
- ❖ **Zjistěte stav vašeho dluhu** (je nutné oslovit věřitele a zjistit výši dluhů a rozdělit je na důležité a méně důležité).
- ❖ **Rozhodněte se, co je nejdůležitější** (důležitým dluhem je takový, kde nesplácení může vést ke ztrátě bydlení, uvěznění...).
- ❖ **Připravte si svůj rodinný rozpočet** (návrh jasně metodiky, jak si uspořádat vlastní výdaje a příjmy s vytvářením alespoň minimálních rezerv).
- ❖ **Zvyšte svůj příjem** (stimulace čtenáře ke zlepšení finanční situace využitím stávajících rezerv, jejich revizí).
- ❖ **Znovu zvažte své výdaje** (tento krok je důležitým odrazem zjištění SPESu, že převážná část dluhů vzniká na spotřební zboží, které není existenční nezbytností, novou dovedností je tedy rezistence k nákupním pobídkám jinak řečeno umění nekoupit určitou věc).
- ❖ **Vyjednávajte s důležitými věřiteli** (kapitola obsahuje apel na dlužníky, že je potřeba s věřitelem jednat z pozice toho, kdo porušuje závazky a uvědomění si, že věřitel není povinen přihlížet k jejich okolnostem, které jim nedovolily splácet).
- ❖ **Vyjednávání s ostatními věřiteli** (doporučený způsob umořování dalších dluhů).
- ❖ **Právní poradenství** (práva věřitelů, co smí a nesmí exekutor, jak jednat s vymahači).
- ❖ **Jak ušetřit peníze** (několik pravidel a zkušeností ze „zdravého“ hospodaření s penězi).

- ❖ **Kde hledat pomoc** (odkazy na specializované partnerské společnosti a zároveň seznam doporučených a vysoce nedoporučených činností pro osoby v dlužní spirále).¹²⁰

Závěrem lze konstatovat, že akční pole SPESu je v současnosti výrazným přínosem nejen pro intervenční práci s předluženými, ale i pro oblast rozvoje finančního vzdělávání.

8.5 Vzdělávací aktivity a projekty subjektů věnujících se zvyšování finanční gramotnosti

V současné době se finanční vzdělávání rozvíjí formou projektů soukromých iniciativ a také aktivit neziskového sektoru. Není možné postihnout všechny subjekty, které se věnují zvýšení úrovně finanční gramotnosti v ČR. Přesto jsem prostřednictvím svého šetření prošla několik internetových portálů dle mého názoru největších a nejznámějších společností, které se touto problematikou zabývají. Snažila jsem se najít aktivity v oblasti zvyšování úrovně finanční gramotnosti a dostupnost informací pro spotřebitele na jejich webových stránkách. Na některých projektech se podílí i několik subjektů zároveň. Smyslem tohoto průzkumu bylo poukázat nejen na kladné aktivity na poli finančního vzdělávání, ale také ty záporné, jež se „pyšní“ tím, že finanční gramotnost podporují a skutečnost je opačná. Podobným výzkumem vzhledem k dluhovému poradenství jsem se zabývala již ve své bakalářské práci (Vltavská 2009: 57-75), proto pokládám i za zajímavé srovnat, jak se za dva roky změnila úroveň dluhového poradenství a finančního vzdělávání na webových portálech institucí.

¹²⁰ SPES, občanské sdružení. *Půjčujte si s rozumem* [online]. [Cit. 2010-11-02]. Dostupné na: <<http://www.pomocsdluhy.cz/?go=publikace>>.

Tabulka č. 8: Subjekty a projekty věnující se zvyšování úrovně finanční gramotnosti v ČR

Subjekt rok vzniku	Cíl subjektu v rámci finančního vzdělávání	Projekt
<p>Arnošt, nadační fond na podporu finančního vzdělávání 2006</p>	<p>Zlepšení finanční gramotnosti veřejnosti, ale hlavně žáků základních a středních škol a dětí. Pomáhá jim získat znalosti ve finanční a ekonomické gramotnosti a naučit se hospodařit s penězi. Tento fond byl prvním, který se na tyto aktivity především k dětem specializoval.¹²¹</p>	<p>Balíček finančních dovedností - publikace, hry, metodické materiály a školení pedagogů. Knihovna Sysla Arnošta - knihy na podporu ekonomické gramotnosti. Soutěže ke hře Cash Flow Roberta Kiyosakiho. Kluby Arnošta Sysla – dobrovolná zájmová sdružení dětí a dospělých. Publikace (2006) - Tajný deník Barborky Syslové, Barborka Syslová a její peníze, Antonín Sysel a investice a další z této edice. Publikace Ekonomická gramotnost do škol (2006) vysvětluje, co znamená tento pojem a proč ekonomickou gramotnost potřebují nejen děti. Kalkulačka rodinné budoucnosti na CD pro spočítání finanční situace své rodiny na 1 rok či 12 let. Zlaté české hlavičky aneb Vymýšlíme nové produkty - celostátní soutěž pro žáky základních škol - hledání nových produktů, které chybí na trhu.¹²² Zavedení nové terminologie v ekonomické gramotnosti - pojmy penězonosiče a penězožrouťi. Penězonosiče je uspokojení materiálních potřeb neboli pořízení majetku, který nám přináší zisk, aniž bychom museli investovat peníze. Penězožrouťi jsou opakem, tudíž nám užíváním takového majetku vznikají náklady a výdaje vyšší než příjmy.¹²³</p>
<p>Aktivity tohoto fondu vzhledem ke zvyšování finanční gramotnosti zvláště u dětí považují za velmi přínosné, jelikož se snaží přizpůsobit mnohdy náročné pojmy tak, aby byly srozumitelné nejen dětem, ale i jejich rodičům. V současné době fond organizuje školní vzdělávání pro pedagogy a celoživotní vzdělávání veřejnosti. Do budoucna chce co nejvíce pomoci dětem postižených ekonomickou negramotností, např. z dětských domovů. Stránky fondu hodnotím velmi kladně, jsou přehledné a zajímavě řešené.</p>		
<p>Asociace českých stavebních spořitelů (dále AČSS) 2000</p>	<p>Ochrana a podpora zájmů stavebních spořitelů na finančním trhu. Informace o problematice bydlení a jeho financování.¹²⁴</p>	<p>Na webu AČSS je vysvětlena problematika stavebního spoření a zveřejněn slovník pojmů stavebního spoření (např. pravidelný vklad, ručitel, výše úvěru, měsíční splátka atd.).¹²⁵ Ke stažení je zde všeobecná informace o úvěrech na bydlení. Nechybí ani odkaz na banky, bankovní asociace a webový projekt Finanční vzdělávání.cz.</p>
<p>AČSS se řadí mezi subjekty (jako např. Asociace penzijních fondů ČR a Česká asociace</p>		

¹²¹ Arnošt, nadační fond na podporu finančního vzdělávání. *Úvodní stránka* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.sysel-arnost.cz/>>.

¹²² Arnošt, nadační fond na podporu finančního vzdělávání. *Projekty* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.sysel-arnost.cz/home/index.asp?w=pages&r=0&pid=2>>.

¹²³ VOJTKO, V. *Ekonomická gramotnost do škol!* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.sysel-arnost.cz/>>.

¹²⁴ Asociace českých stavebních spořitelů. *Historie AČSS* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.acss.cz/cz/acss/historie-acss/>>.

¹²⁵ Asociace českých stavebních spořitelů. *Slovník pojmů* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.acss.cz/cz/prakticke/slovni-pojmu/>>.

pojišťoven), které pokládají za vzdělávání již samotné publikování příruček či zveřejnění slovníku ve své webové sekci, čemuž se dá říci pasivní vzdělávání.

Asociace finančních zprostředkovatelů a finančních poradců ČR (dále AFIZ) 2002	Zprostředkovatelské a poradenské činnosti na finančním trhu. Členem mohou být všechny osoby, které tuto činnost vykonávají. AFIZ svým členům poskytuje odborné služby a hájí jejich zájmy. ¹²⁶	AFIZ uspořádal pro pracovníky Sdružení obrany spotřebitele cyklus přednášek – témata: specifika finančních produktů oproti jiným službám, jejich reklamace, řešení stížností atd. Na webových stránkách je vysvětlení pojmu zprostředkovatel finančního produktu, ale samostatné stránky o finančním vzdělávání chybí . Přitom AFIZ v roce 2009 organizoval projekt s názvem Podpora finanční gramotnosti , jehož náplní byly odborné přednášky a semináře pro studenty středních a vysokých škol. ¹²⁷
---	---	--

Je smutné, že informace o projektu nalezneme po důkladném hledání v archivních člancích. Kromě vysvětlujících textů k tématu zprostředkování nenabízí AFIZ žádné akce či dokumenty určené širší veřejnosti.

Asociace občanských poraden (dále AOP) 1998	AOP sdružuje 42 občanských poraden na 66 místech ČR. Poradny poskytují bezplatné informace v 18 právních oblastech a pomáhají občanům řešit nejen dluhovou problematiku, ale i jiné problémy spojené s radami pro spotřebitele. ¹²⁸	V roce 2008 AOP začala spolupracovat na projektu Finanční gramotnosti proti dluhové pastí . Výsledkem je nastavení komplexního dluhového poradenství v občanských poradnách, dále se projekt soustředil na prevenci proti zadlužování. ¹²⁹ Na webových stránkách můžeme nalézt informace o jednotlivých akcích, např. seminářích pro veřejnost , dále články k sociálnímu vyloučení, chudobě, dluhovému poradenství, exekucím či oddlužení. Nechybí slovníček pojmů a letáky ke stažení . Projekt Dluhové poradenství přinesl 14 poradnám značné navýšení dotazů na předluženost a hlavně na problematiku exekucí, např. v Moravskoslezském kraji se dotazy v roce 2007 zvýšily z 332 na 705 v roce 2008 a v kraji Vysočina dokonce z 291 na 765. ¹³⁰ Poslední aktivita Dluhové desatero ¹³¹ je návodem pro spotřebitele před sjednáním spotřebitelského úvěru.
--	--	--

Sekce letáků ke stažení v době mého průzkumu několik dní nefungovala. Oceňuji informace o práci poraden a zejména kontakty na všechny poradny sloučené do asociace. Vzdělávací aktivity poraden probíhají výlučně při kontaktu s klienty, kteří vyhledají pomoc nebo radu, popř. se jedná o terénní sociální práci. Asociace se soustředí spíše na zkvalitňování vzdělávání pracovníků pro jejich každodenní práci s klienty, tyto školící programy zajišťují neustálé zvyšování úrovně poradenských služeb.

¹²⁶ Asociace finančních zprostředkovatelů a finančních poradců ČR. *Afiz O sobě* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.afiz.cz/afiz-o-sobe/>>.

¹²⁷ Asociace finančních zprostředkovatelů a finančních poradců ČR. *Projekt Podpora finanční gramotnosti pod záštitou AFIZ* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <http://www.afiz.cz/page.php?reference_name=press&detail=482>.

¹²⁸ Asociace občanských poraden. *Úvod* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <<http://www.obcanskeporadny.cz>>.

¹²⁹ Asociace občanských poraden. *Občanské poradny vyhodnocují první rok existence projektu o dluhovém poradenství* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <<http://www.obcanskeporadny.cz>>.

¹³⁰ Asociace občanských poraden. *Dluhové poradenství se rozšiřuje do dalších poraden* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <<http://www.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/34-clanky/65-dluhove-poradenstvi-se-rozsiruje-do-dalsich-poraden.html>>.

¹³¹ Asociace občanských poraden. *Dluhové desatero* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://dluhy.obcanskeporadny.cz/dluhove-desatero>>.

Asociace penzijních fondů ČR (dále APF) 1996	Dobrovolné zájmové sdružení penzijních fondů - v rámci ČR má 10 členů, dále 3 přidružené členy. Poskytuje informace o penzijní problematice. ¹³²	APF je zahrnuta do seznamu subjektů, které se věnují zvýšení finanční gramotnosti, ale dle mého názoru se věnuje spíše stručnému osvětlení problematiky penzijního spoření. Na jejích stránkách je možné nalézt sekcí s touto tematikou a publikaci Penzijní připojištění , jež každoročně vydává.
Mám za to, že APF má velmi specifické a jednostranné zaměření. Pro spotřebitele, který stránky navštíví, jde o nezajímavé pasivní sebevzdělávání. Kladu si otázku, zda je opravdu možné považovat za efektivní vzdělávání elektronické prezentace dokumentů a slovníků?		
Česká asociace pojišťoven (dále ČAP) 1994	Hájí, zastupuje a prosazuje zájmy pojišťoven a klientů. Vytváří informační nástroje pro veřejnost, informuje o novinkách, pojistných produktech atd. ¹³³	Na webu v sekci Rady spotřebitelům jsou základní pojmy z pojišťovnictví, legislativní změny, vysvětlení pojmu zprostředkovatel a články o problematice pojištění . K dispozici je zde stručný přehled rad, spousta odborných výrazů a poučení spojených s likvidací pojistných událostí. Vzdělávací aktivity nejsou pro veřejnost , ale pouze pro zaměstnance pojišťoven. V sekci Finanční vzdělávání se dostaneme na společný projekt Finanční vzdělávání.cz, na kterém se podílí i další asociace.
Na příkladu APF a ČAP je možné ukázat, jak jsou stránky, které jsou jinak přehledné, koncipovány pouze na jednostranné, nezajímavé vysvětlení základních pojmů penzijního či jiných pojištění. Právě ČAP by mohla realizovat takový vzdělávací projekt, aniž by obsahoval jistý akviziční zájem konkrétní pojišťovny. Tento projekt by znamenal průlom ve vzdělávání poskytovaných asociacemi různých odvětví a byl by výzvou pro konkurenční sdružení.		
Česká bankovní asociace (dále ČBA) 1990	Dobrovolné sdružení právnických osob, jež podnikají v oblasti peněžnictví. Sdružuje v rámci plného členství 35 bank, které reprezentují více než 99 % bankovního sektoru v ČR. ¹³⁴	V roce 2006 připravila ČBA spolu s ČAP, AČSS, Asociací pro kapitálový trh a APF Výkladový slovníček základních finančních pojmů pro spotřebitele a vzdělávací brožuru Jak nakládat s penězi . ¹³⁵ Vytvořila spolu s AFIZ a dalšími finančními asociacemi za podpory ČNB a MF nezávislý internetový vzdělávací portál Finanční vzdělávání.cz , který vysvětluje formy finančních produktů a pojmů a podává základní informace o finančním plánování. Hlavními principy projektu jsou unikátnost, nekomerčnost, jednoduchá a snadná přístupnost a kontinuita. ¹³⁶ ČBA předpokládá vydání série osvětových brožurek v cyklu Osobní a rodinné finance , do budoucna chce ČBA spolupracovat na přípravě pilotního programu praktického finančního vzdělávání.

¹³² Asociace penzijních fondů ČR. *APF ČR* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <<http://www.apf.cz/>>.

¹³³ Česká asociace pojišťoven. *O nás* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.cap.cz/>>.

¹³⁴ Dle OECD jsou nejohroženější skupinou tzv. „unbanked“. Jedná se o sociální skupinu, která nepoužívá bankovní služby z důvodu své údajné nesolventnosti pro tyto služby nebo z vlastního nezájmu. Jejich příjmy jsou natolik blízko životnímu minimu, že pokud mohou, nepoužívají tento typ služeb. Dle zjištění OECD se tato skupina obyvatel pohybuje mezi 3 až 10 % z celkového počtu obyvatel daného členského státu. OECD. *Policy Brief, the importance of financial education* [online]. [Cit. 2008-05-12]. Dostupné na: <<http://www.oecd.org/document/>>.

¹³⁵ Česká bankovní asociace. *Spotřebitelský a výkladový slovník bankovních pojmů* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.czech-ba.cz/index.php?akce=kak&kat=29&lang=cz>>.

¹³⁶ Finanční vzdělávání.cz. *Finanční vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.financnivzdelavani.cz/>>.

V porovnání s ostatními subjekty je ČBA velmi progresivní a vcelku koncepční ve svých aktivitách ve sféře finančního vzdělávání. Tyto aktivity jsou úzce vázány na vzdělávání bankovních klientů. Příkladná je snaha ČBA pouze nepředkládat příručky a poskytovat dostatek odborných a ucelených informací z oblasti finančních trhů.

<p>Česká národní banka (dále ČNB) 1993</p>	<p>Je centrální bankou ČR, ze zákona byla pověřena ochranou spotřebitele na finančním trhu (2008), vznikl odbor ochrany spotřebitele. ČNB provádí výkon dohledu nad zákazem klamavých obchodních praktik a diskriminace spotřebitele, dohlíží na plnění povinností o poskytování informací o nabízených cenách produktů, smluv o poskytování finančních služeb na dálku, na plnění povinností platebních služeb a elektronických platebních prostředků, atd.¹³⁷</p>	<p>Spolupracuje s MF na aktualizaci Národní strategie finančního vzdělávání, s MŠMT při rozvoji finanční gramotnosti pro dospělé. Od roku 2008 spolupřádá semináře pro pedagogy k výuce finanční gramotnosti (50 seminářů pro 900 učitelů ze 750 škol). Podpořila vydání 2 pracovních sešitů M. Skořepy a E. Skořepové Finanční a ekonomická gramotnost a doprovodného manuálu pro učitele, odkoupila část nákladu a rozeslala jej bezplatně do základních škol a víceletých gymnázií.¹³⁸ V roce 2009 založila Projekční tým finančního vzdělávání, který má sloužit ke koordinaci aktivit odborníků ČNB (např. spolupráce s Vysokou školou ekonomickou na učebnici Finanční gramotnost pro studenty pedagogických fakult či s Metodickým portálem Výzkumného ústavu pedagogického na pomůckách pro školy). Kromě krátkých pořadů, které hodlá vysílat prostřednictvím televize, uspořádala několik přednášek na Univerzitách třetího věku. Na webu ČNB lze snadno najít odkaz na ochranu spotřebitele, jsou připravovány edukativní webové stránky, na kterých budou zveřejněny video spoty, hry a kvízy zaměřené na finanční gramotnost.¹³⁹ Vzdělávací projekt Rádce investora zahrnoval nejen televizní a rozhlasový seriál, DVD, ale i brožury, publikace (např. Průvodce kapitálovým trhem pro střední a vysoké školy), ale také samostatné webové stránky. Na něj navazoval úspěšný díl Rádce investora II – Osobní finance. Oba díly byly určeny jak široké veřejnosti, tak pro studenty středních a vysokých škol.¹⁴⁰</p>
---	--	--

Pokud mám zhodnotit aktivity České národní banky, tak je pokládám za velmi zdařilé a téměř ukázkové, včetně webových stránek.

<p>Česká obchodní inspekce (dále ČOI) 1986</p>	<p>Kontrola a dozor nad právníky a fyzickými osobami, které prodávají či dodávají na trh zboží či poskytují služby. Mimo jiné také provádí dozor, zda nedochází ke</p>	<p>ČOI od 1. 4. 2008 společně s Hospodářskou komorou ČR a spotřebitelskými organizacemi spustila Projekt mimosoudního řešení spotřebitelských sporů, kde cílem je řešit spory vznikající z neplnění smluv mezi podnikatelem a spotřebitelem (např. spory o uznání reklamace vad zboží koupeného v obchodě). Výsledkem těchto mimosoudních řešení je závazná</p>
---	--	--

¹³⁷ Česká národní banka. *Finanční gramotnost pohledem centrální banky* [online]. [Cit. 2011-04-06]. Dostupné na: <<http://www.cnb.cz/financnigramotnost>>.

¹³⁸ Česká národní banka. *Finanční gramotnost* [online]. [Cit. 2011-04-06]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/spotrebitel/financni_gramotnost/index.html>.

¹³⁹ Tamtéž

¹⁴⁰ Česká národní banka. *Rádce investora* [online]. [Cit. 2010-10-11]. Dostupné na: <<http://www.radce-investora.cz>>.

	klamání spotřebitele. ¹⁴¹	dohoda či vykonatelný rozhodčí nález. Výhodou je především rychlost řízení a nízké náklady na odměnu mediátora či rozhodce. ¹⁴²
<p>Z kompetencí, které vyplývají z činnosti ČOI, je jasné, že důležité informace pro spotřebitele nebudou hned na hlavním panelu webu. Přesto se domnívám, že webový portál ČOI je značně nepřehledný. Je potřeba nalézt sekci Spotřebitel, kde jsou již dostupné informace z této oblasti. Zde nalezneme vysvětlení, co dělat, než si vezmete spotřebitelský úvěr, objasnění pojmu RPSN, kalkulačku pro její výpočet nebo nejčastější otázky či odpovědi.¹⁴³ ČOI by mohla podobným způsobem zpracovat i jiná témata, neboť zpracování ojedinelého tématu spotřebitelského úvěru by pak nepůsobilo dojmem „samotného stromu v poli“. Tato nedostatečnost je však vyrovnána pravomocemi ČOI a možností řešit konkrétní případy nespokojených spotřebitelů, přičemž jejich rozhodnutí jsou pro poskytovatele služeb a produktů závazná a vymahatelná.</p>		
Česká společnost ekonomická (dále ČSE) 1993	Občanské sdružení – členové odborníci a příznivci ekonomie. Hlavním cílem je pomáhat při rozvoji ekonomie, proto organizuje přednášky a semináře, soutěže, vydává publikace na ekonomické témata. ¹⁴⁴	Mezi významné aktivity ČSE patří podpora vzdělávání na základních a středních školách . Prezident ČSE je M. Skořepa, který se svou ženou vydal pracovní sešity Finanční a ekonomická gramotnost . M. Skořepa je také lektorem seminářů pro učitele , kde jsou prezentována i obtížnější témata z finanční i ekonomické gramotnosti. Semináře spolupořádá ČNB. ČSE se také podílí na výuce ekonomických témat na středních školách , a to v rámci bienálních konferencí. ¹⁴⁵
<p>Oceňuji pořádání přednášek a seminářů na školách a taktéž publikací, které podporují vzdělávání mladých lidí. Webové stránky jsou velice přehledné, je možné ihned nalézt akce a aktivity ČSE včetně každoročně vydávaných zpráv o činnosti.</p>		
Česká spořitelna (dále ČS) 1825	Patří mezi největší finanční domy, které u nás působí. Na konci roku 2008 měla více než 5,2 milionu klientů a stala se jedničkou na finančním trhu. ¹⁴⁶	Na webu v sekci Vzdělávání najdeme podporované projekty . ČS podporuje několik ekonomických vysokých škol formou příspěvku na vzdělávací činnost, např. na publikační činnost, podporu studentských prací, konferencí atd. Založila Dámský investiční klub (2008) určený výhradně ženám k jejich dalšímu vzdělávání v oblasti investic a financí. Se Sdružením českých spotřebitelů založila Poradnu při finanční tísní (2008) pro pomoc předluženým spotřebitelům. ČS spustila nový vzdělávací portál pro mládež Moneymanie (2010), jehož cílem je interaktivní formou výšit vzdělanost mládeže ve světě financí. Součástí je i on-line hra. ¹⁴⁷ Mimo to ČS pořádá semináře na téma bankovníctví

¹⁴¹ Česká obchodní inspekce. *Kdo jsme – kompetence* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.coi.cz/cs/ocoi/kdo-jsme-kompetence.html>>.

¹⁴² Česká obchodní inspekce. *Mimosoudní řešení spotřebitelských sporů* [online]. [Cit. 2011-04-06]. Dostupné na: <<http://www.coi.cz/cs/spotrebitel/mimosoudni-reseni-spotrebitelskych-sporu.html>>.

¹⁴³ Česká obchodní inspekce. *Spotřebitelský úvěr* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <[http://www.coi.cz/internet/\(w4n5sf45hq5prij041iwjymk\)/default.aspx](http://www.coi.cz/internet/(w4n5sf45hq5prij041iwjymk)/default.aspx)>.

¹⁴⁴ Česká společnost ekonomická. *Hlavní stránka* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.cse.cz/cs/hlavni-stranka>>.

¹⁴⁵ Česká společnost ekonomická. *Akce a aktivity. Podpora vzdělávání na ZŠ a SŠ* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <http://www.cse.cz/cs/akce_a_aktivity/podpora-vzdelavani>.

¹⁴⁶ Česká spořitelna. *Profil České spořitelny* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.csas.cz/banka/menu/cs/banka/nav10002_profil>.

¹⁴⁷ Česká spořitelna. *Vzdělávání – Podporované projekty* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.csas.cz/banka/banka/content/inet/internet/cs/sc_2770.xml>.

		<p>či investice pro studenty středních a vysokých škol. V rámci dluhového poradenství vydala brožuru Jak si chytře půjčit (2008). Úvod obsahuje základní informace o zadluženosti. Druhá část je však přehledem produktů ČS, jako jsou spotřebitelské a hypoteční úvěry a chytrá karta ČS. Brožura tvrdí, že půjčka ČS je ta ze všech nejvýhodnější a navrhuje, jak je možné si sjednat úvěr. Poslední část je věnována tomu, co nastane, nemohu-li splácet, ovšem pokud nemohu splácet pouze produkty ČS. Nechybí slovníček pojmů a kontakt na Poradnu při finanční tísni.¹⁴⁸</p>
<p>Všechny aktivity ČS lze hodnotit velmi kladně, ale nelze opomenout, že na stránkách ČS také nalezneme webovou sekci, jak si sjednat půjčku. Z brožury mám rozporuplné pocity - na jedné straně nabádá, že nejlepší je se nezadlužit, na druhé straně zde ČS propaguje své produkty. Domnívám se, že takový materiál není dobrým příkladem dluhového poradenství.</p>		
<p>Člověk v tísni 1992</p>	<p>Humanitární organizace, která se zabývá pomocí lidem v krizových oblastech a podporou lidských práv na celém světě. Mimo tyto aktivity uskutečňuje i projekty v ČR podporující lidskou integraci a usiluje o zvyšování povědomí o problematice chudoby.¹⁴⁹</p>	<p>Společnost zahájila v roce 2008 protidluhovou kampaň upozorňující na problém předluženosti českých domácností. Projekt Spotřebitelský úděl proběhl formou billboardů, veřejných debat o předlužení a seminářů pro odborníky. Na konci roku 2010 přišla společnost s třetí aktualizací Indexu predátorského úvěrování (viz příloha č. 6), jde o porovnání rizik z porušení smluvních podmínek u spotřebitelských úvěrů nebankovních společností (5 nejnebezpečnějších faktorů: srozumitelnost; výše nákladů, která vyplývá z nezaplacení jedné splátky; nadměrné úroky z prodlení; cena zboží či služeb v případě řádného splacení úvěru; využívání rozhodčí doložky). Cílem zkoumání nebylo osočit nebankovní subjekty z lichvářských praktik, ale přimět je k zamyšlení nad sankcemi, které používají. Projekt vedl k omezení¹⁵⁰ sankcí některých společností. Hlavním problémem zůstaly rozhodčí doložky, které sice banky přestaly používat, ale nebankovní subjekty je dále hojně využívají.¹⁵¹</p>
<p>Člověk v tísni je spíše humanitární organizací, nicméně aktivity v protidluhové kampani hodnotím velmi kladně. Rovněž na webu najdeme mnoho rad, jak si poradit s dluhy či exekutory. Výborné jsou i kazuistiky zadlužených. Nejvíce snad může pomoci brožura s názvem Dluhová problematika (Člověk v tísni 2007), která vyšla v roce 2008. Je určena jak odborníkům, tak široké veřejnosti. Brožuru (ke stáhnutí na webových stránkách) velmi doporučuji jako prevenci. Lze v ní najít popis situace na trhu spotřebitelských úvěrů, informace o této problematice v zahraničí, o exekucích či insolvenčním zákonu. V závěru publikace nalezneme i možné příčiny vzniku dluhů a taktéž možnosti řešení dluhové situace.</p>		
<p>Generation</p>	<p>Nestátní nezisková</p>	<p>V roce 2011 GE připravila diář pro žáky a učitele</p>

¹⁴⁸ Česká spořitelna. *Jak se chytře zadlužit* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.csas.cz/banka/content/net/internet/cs/2003336_prirucka_Jak_se_chytře_zadlužit.pdf>.

¹⁴⁹ Člověk v tísni. *O nás* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=115>>.

¹⁵⁰ Například Profi credit omezil sankce a Cetelem počet zpoplatněných upomínek Společnost Home credit i přes osobní intervence pracovníků společnosti Člověk v tísni tento problém neřeší.

¹⁵¹ Člověk v tísni. *Index predátorského úvěrování 3* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=113&idArt=1633>>.

<p>Europe, o. s. (dále GE) 1995</p>	<p>organizace, jejíž cílem je vzdělávání, a to jak občanské, finanční, environmentální, tak i další. Organizuje řadu vzdělávacích aktivit nejen u nás, ale i v zahraničí. Spolupracuje se základními a středními školami, dodává jim interaktivní výukové pomůcky.¹⁵²</p>	<p>základních škol, který navazuje na úspěšný diář Něco za to stojí! (2007), během let 2008-2010 jej GE distribuovala na školy. V Žákovském diáři je pro žáky mnoho informací o spotřebitelských otázkách, osobních financích, atd. Příručka pro učitele navazuje na texty v diáři a obsahuje diskuse, výzkumy, kvízy, analýzy.¹⁵³ Webové stránky jsou přehledně rozděleny na další portály, které nabízí finanční vzdělávání. Prvním z nich je DOLCETA, což je informační portál s podnázvem Spotřebitelské vzdělávání online. Nabízí informace a rady pro veřejnost ohledně spotřebitelských práv, osobních financí, pro učitele a žáky problematiku spotřebitelského vzdělávání a finanční gramotnosti.¹⁵⁴ Dvorek.eu je interaktivní portál pro mládež, na kterém mohou mladí vyjádřit svůj názor na aktuální problémy.¹⁵⁵ Další webové portály nabízí výukovou hru Evropa 2045 jako pomůcku pro výuku politických a ekonomických témat, která souvisí s EU a Robotomie.cz, což je projekt určený pražským školám na výuku biologie a přírodních věd. Internetový časopis Budulínek.eu informuje rodiče o nebezpečných výrobcích a službách. V sekci Projekty nalezneme dva, z nichž jeden je výzkumem ve spotřebitelských organizacích v různých evropských zemích. V rámci tohoto projektu vznikne metodická příručka. Na portálu Téma nalezneme několik odkazů na finanční gramotnost, osobní odpovědnost, práva a povinnost spotřebitele atd.¹⁵⁶</p>
<p>Diáře jsou velice atraktivní vzdělávací pomůckou a jsou novinkou v českém finančním vzdělávání zaměřeném na spotřebitelské rozhodování a chování. Portály Dolceta a Dvorek bych zhodnotila jako velice zdařilé a přehledné, jelikož nabízí dostatek znalostí dané problematiky. Vzdělávací aktivity této společnosti jsou zajímavé a ojedinělá je i snaha o přizpůsobení jazykových prostředků k vyšší srozumitelnosti a atraktivnosti pro zúčastněné studenty.</p>		
<p>Junior Achievement (dále JA) 1919 v USA, 1992 v ČR</p>	<p>Činnost je rozšířena ve 115 zemích světa. Kurzy společnosti probíhají jako součást výuky přímo ve školách. Od roku 1992 jimi prošlo více než 230 tisíc žáků a studentů.¹⁵⁷</p>	<p>Společnost organizuje programy pro děti předškolního věku (Bumble Bee, JA Ourselves či JA Our Families), díky nimž děti lépe porozumí funkci rodiny, druhům zaměstnání, jež je zdrojem peněz a jejich použití. Pro žáky základních škol jsou ve spolupráci s ČNB připraveny kurzy s průvodcem pro pedagogy a cvičebnicí s názvy Základy národního hospodářství, Abeceda podnikání a Profesní</p>

¹⁵² Generation Europe. *O nás* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/o-nas>>.

¹⁵³ Generation Europe. *Letos jsme poprvé připravili diář pro žáky a učitele ZŠ* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/projekty/coolenda>>.

¹⁵⁴ Generation Europe. *Dolceta* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/projekty/dolceta>>.

¹⁵⁵ Generation Europe. *Dvorek.eu* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/projekty/dvorek>>.

¹⁵⁶ Generation Europe. *Zajímavé odkazy* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/zajimave-odkazy>>.

¹⁵⁷ Junior Achievement. *Kdo jsme* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.jacr.cz/o-nas/kdo-jsme>>.

		<p>orientace. Pro studenty středních a vyšších odborných škol jsou organizovány předměty Studentská společnost JA, v rámci kterých zakládají obchodní firmy, učí se hospodařit s penězi a zkouší reálnou činnost v podnikání. Zároveň je ve spolupráci s Citibank organizován výukový interaktivní předmět Poznej svoje peníze, Management and Economic Simulation Exercise a Banky v akci, který má podobu interaktivní počítačové hry a je i v anglickém jazyce.¹⁵⁸</p>
<p>Internetový portál je velmi přehledný a lze snadno nalézt aktivity této obecně prospěšné společnosti v oblasti finančního vzdělávání, které hodnotím velmi kladně. Jde vidět, že společnost si do českého prostředí přináší zkušenosti ze zahraničí.</p>		
<p>Národní ústav odborného vzdělávání (dále NÚOV) 1951</p>	<p>Je řízenou organizací MŠMT. Informuje o všech oborech vzdělání, připravuje analýzy úrovně odborných škol a nové vzdělávací projekty k modernizaci školství.¹⁵⁹</p>	<p>V roce 2007 připravil NÚOV společně s Výzkumným ústavem pedagogickým publikaci Finanční gramotnost – obsah a příklady z praxe škol, na kterou v roce 2009 navázala další s názvem Finanční gramotnost – Metodická příručka pro učitele, která je určena učitelům středních škol jako názorný příklad, jak pojmout finanční vzdělávání ve výuce svých žáků. Její součástí jsou příklady z praxe škol, které jsou umístěné na příloženém CD.¹⁶⁰</p>
<p>Během krátkého úseku dvou let připravila organizace hned dvě publikace pro učitele a žáky škol, což považuji za velmi přínosné. Na webových stránkách v sekci Finanční gramotnost jsou přehledně zpracovány aktivity ústavu včetně zveřejněných Standardů finanční gramotnosti, které jsem našla pouze u dvou subjektů z výše uvedeného přehledu.</p>		

Zvyšování finanční gramotnosti se věnuje nespočet organizací a v jejich výčtu bych mohla dlouze pokračovat. Chtěla bych ještě pouze krátce zmínit některé z nich. Jedná se o Asociaci fondů a asset managementu České republiky, jež vydala brožuru k individuálnímu a kolektivnímu investování, rizikům a ochraně investora s názvem Umění investovat. Dále je to Život 90, občanské sdružení, jež zřídilo internet pro seniory, což je putovní mobilní karavan s počítači a přístupem na internet, kde si mohou senioři vyzkoušet simulace e-bankingu a funkcí bankomatu. Unie společností finančního zprostředkování a poradenství vytvořila Manuál nespokojeného klienta, což je průvodce finančním zprostředkováním a poradenstvím s důrazem na řešení problémových situací. Aktivitou Multikulturního centra Praha je průvodce pro cizince o českém bankovníctví a finančním trhu v několika jazycích s názvem Finanční vzdělávání cizinců.

¹⁵⁸ Junior Achievement. *Vzdělávací kurzy* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://poznej.jacr.cz/menu.asp>>.

¹⁵⁹ Národní ústav odborného vzdělávání. *O nás* [online]. [Cit. 2011-04-01]. Dostupné na: <<http://www.nuov.cz/o-nas>>.

¹⁶⁰ Národní ústav odborného vzdělávání. *Finanční gramotnost* [online]. [Cit. 2011-04-01]. Dostupné na: <<http://www.nuov.cz/financni-gramotnost>>.

Finanční vzdělávání je spojeno s dluhovým poradenstvím a tak nechci opomenout čtyři významné sdružení, které se zapsaly do povědomí české veřejnosti svými projekty. Jedná se o Sdružení obrany spotřebitelů ČR, jež vydalo brožuru Průvodce světem platebních karet pro spotřebitele a Trvejte na svých právech – informační letáky o spotřebitelském úvěru a pojištění. Sdružení českých spotřebitelů se vrylo do paměti české veřejnosti svou osvětovou kampaní v televizi a brožurou Podepsat můžeš, přečíst musíš. Sdružení SPES vytvořilo brožuru Půjčujte si s rozumem, kterou vřele doporučuji k prevenci proti zadlužení. Stejně tak občanské sdružení Společnou cestou rozjelo projekt Vzděláváním proti předlužování, který zahrnuje v elektronické verzi ke stažení publikaci Spotřebitelské úvěry a neschopnost je splácet a také vytvořilo informační letáky ke spotřebitelskému úvěru, exekucím a úvěrovým registrům.

9 Závěr

Mít nově vybavenou domácnost, odjet na luxusní dovolenou nebo si pořídit vlastní bydlení, je snem každého z nás. Ne každý však má takový příjem, aby si mohl na vše co nejdříve našetřit. Mnozí si pokládají tuto otázku: Proč bychom měli čekat, než si naspoříme, když v současné době žije na dluh většina obyvatel států EU. Půjčky jsou ale rizikem. Většinou si jejich pomocí lidé zvýší životní standard domácnosti, ale protože musí měsíčně splácet určitou částku, tak se jejich výdaje zvýší. Může přijít dlouhodobá nemoc či ztráta zaměstnání a dluhová spirála se začíná rozvíjet. V polovině roku 2000 došlo ke zlomu ve vývoji zadlužení domácností. Od této doby dynamicky narůstá. Většina vypůjčených prostředků směřuje na pořízení nového bydlení. Prozatím je platební disciplína domácností dobrá, problematičtější je pouze u spotřebitelských úvěrů. Závěrem své diplomové práce bych tedy chtěla odpovědět na výzkumné otázky, které jsem si stanovila.

Lidé se nejčastěji zadlužují prostřednictvím spotřebitelských úvěrů a úvěrů na bydlení. Důvodem počáteční zadluženosti je potřeba nového bydlení, demografické změny, změny preferencí, nízké a stabilní úroky, rostoucí mzdy a vstřícný postoj bank. V počátku svého zadlužení se lidé domnívají, že svůj dluh budou moci splácet a využívají nabídek levných úvěrů na delší období. Zdaleka si neuvědomují, že mohou onemocnět či přijít o práci, což jsou dvě nejčastější příčiny zadlužení. Ve chvíli, kdy má člověk nízké příjmy a vysoké výdaje vzniká předlužení. Příčinou zadlužení jsou tedy nízké příjmy, které mohou být způsobeny ztrátou zaměstnání, nízkou kvalitací či změnou ve struktuře domácností například úmrtím člena rodiny, dlouhodobou nemocí, rozvodem či rozpadem rodiny atp. Občanské poradny vidí nejčastější příčinu předlužení v neuvážlivém chování lidí spojeném s finanční negramotností a souhrou životních situací. Vysoké výdaje jsou způsobeny jednorázovými či statusovými výdaji a špatným hospodařením s příjmy. Tyto výdaje však vznikají převážně z nedostatečné ochrany spotřebitele a nízké finanční gramotnosti obyvatelstva. Důsledky předluženosti mohou vést k neschopnosti uspokojit základní životní potřeby své i své rodiny. Jsou spojeny s psychickými problémy, jako je hromadění agrese, bezmocnost, frustrace či deprese a často dlužníci volí únikové strategie od řešení svého problému. Vznikají tak závislosti na alkoholu, drogách či patologické hráčkosti. Dopad v podobě exekuce je nejčastějším důsledkem předluženosti českých domácností.

Existuje několik možností řešení snížení zadluženosti českých domácností, a tím je například osobní bankrot. O oddlužení může požádat fyzická osoba, která splňuje podmínky úpadku. Je však nutné během 5 let splatit minimálně 30 % svých dluhů. Další možností je poskytnutí sociálního úvěru neboli bezúročné či nízkouročné půjčky, kterou by poskytoval stát či neziskové organizace. Podmínkou pro jeho získání by bylo například zapojení se do programu, který bude pomáhat při splácení úvěru. Pomoci s řešením tíživé životní situace dlužníka mohou poradny, které se zabývají dluhovým poradenstvím. V současné době se jejich síť v ČR úspěšně rozvíjí. Poradny poskytují nejen dluhové poradenství, ale i rady při občansko-soudním řízení, při výkonu rozhodnutí a exekucím řízení, pomáhají podávat návrhy na oddlužení, orientovat se v sociálních dávkách a státní sociálně podpoře, psát dopisy věřitelům či exekutorům nebo tvořit osobní či rodinné rozpočty. Působí také preventivně, v době, kdy ještě člověk není rozhodnut, zda si úvěr sjedná. Poskytují také rady v oblasti ochrany spotřebitele. Dlužníci často, mnohdy na poslední chvíli, tyto poradny navštěvují a žádají o radu a pomoc převážně s problematikou exekucí či oddlužení, což potvrzují i pracovníci poraden. Měsíčně řeší průměrem 50 dotazů na tuto problematiku.

Mezi možnosti prevence patří také legislativní oblast. V lednu roku 2011 nabylo účinnosti nový zákon o ochraně spotřebitele, který zlepšil postavení spotřebitele na finančním trhu. Zákon například stanoví, že spotřebitel může do 14 dnů bez udání důvodu odstoupit od smlouvy, minimalizuje případné poplatky za předčasné splacení úvěru, upravuje reklamu a pro poskytovatele úvěru stanovuje vyšší informační povinnosti či nutnost prověřit bonitu spotřebitele. Tato novela však podle pracovníků poraden neřeší to, co se od ní očekávalo. Lichvářské společnosti vždy naleznou způsob, jak legálně vyzrát nad finančně negramotným klientem. Je potřeba také znovelizovat insolvenční zákon, jehož změnu by pracovníci poraden uvítali zejména v otázce oddlužení manželů. Další možností je novela zákona o reklamě, která by mohla více potírat klamavou reklamu. Zákon o regulaci reklamy by mohl být například doplněn o některé okruhy - reklama na půjčky by neměla být zaměřena na občany mladší 18 let a ekonomické slabé vrstvy obyvatelstva (tzn. důchodci, vyloučené komunity). Zároveň by se neměla vztahovat na potraviny a služby, které

jsou běžně využívány. Rozhodně by neměla v lidech vzbuzovat dojem, že půjčit si peníze je bez nákladů a rizik s tím spojených.

Důležitý krok, jak informovat širokou veřejnost o problematice předlužování, je finanční vzdělávání. Rychlý finanční vývoj v posledních 15 letech výrazně předběhl finanční vzdělání české populace. Její finanční gramotnost není velká a odráží se v neefektivním finančním rozhodování domácností i jednotlivců. Vláda se problematikou začala intenzivně zabývat v roce 2005 a stanovila, že základním kamenem prevence proti zadlužování je školní vzdělávání a tudíž zavádění předmětu finanční gramotnosti do osnov škol. Národní strategie finančního vzdělávání z roku 2010 má rozpracován akční plán do roku 2015. Státní i neziskové organizace a bankovní instituce vydávají příručky pro učitele a žáky, organizují semináře, kurzy pro veřejnost a nejrůznější projekty. Do osnov škol je postupně zaváděn předmět na zvyšování finanční gramotnosti. Na zvyšování její úrovně dávají velký důraz také poradny pro předlužené domácnosti. Přesto je programů pro veřejnost stále nedostatek. Nutností je tedy vytvoření a rozšíření sítě finančního poradenství. Zlepšení české finanční vzdělanosti je sice společensky významný, ale také dlouhodobý proces.

Stát podle pracovníků poraden dostatečně nereaguje na problematiku předlužování, neboť sám se potýká s otázkou zadlužení. Měl by dbát na prevenci a více podporovat nestátní neziskové organizace zabývající se touto problematikou. Je nutné zlepšit informovanost v oblasti produktů na finančním trhu a pokusit se o změnu přístupu v oblasti ochrany spotřebitele. Mnoho lidí totiž uvažuje o finančních prostředcích pouze v krátkodobém horizontu. Evropský rok 2010 stanovil návrh opatření proti zadlužování obyvatel ČR. V současné době jsou některá opatření projednávána MPSV. I když byla z balíčku šestnácti opatření zvolena za prioritu pouze polovina, neznamená to, že by ostatní opatření měly být vyřazeny. Některé z nich se již uskutečňují, například finanční vzdělávání, jiné jsou komplikované kvůli daným kompetencím. Pokusy o jejich prosazení však nekončí. Aby se občané nedostali do finanční tísně, měli by mít na mysli, že je nutné pečlivé prostudování finančních produktů, případně zvážit poradu s odborníkem. To vše jde ruku v ruce s nutností zvyšování finanční gramotnosti českých obyvatel.

10 Resumé

Diplomová práce „Finanční vzdělávání jako prevence proti předlužení českých domácností“ se zabývá problematikou předlužování a následně jednou z možností prevence proti nezdravému zadlužování, a to je finanční vzdělávání. Jejimi základními teoretickými přístupy jsou teorie sociálního vyloučení a teorie finančního vzdělávání. Práce analyzuje vývoj fenoménu spotřebitelských úvěrů v letech 1997 až 2010 a porovnává zadluženost českých domácností se zeměmi Eurozóny. Zkoumá příčiny stále rostoucího předlužování domácností a také důsledky, které mohou plynout z tzv. dluhové pasti. Pomocí metody stromu problémů znázorňuje tyto nejvýznamnější faktory. Formuluje jak možná řešení problému, tak i možnosti prevence zadlužení, kterých je několik. Finanční vzdělávání, jež je považováno za jeden ze způsobů prevence, analyzuje ze čtyř hledisek, a to jako proces celoživotního vzdělávání, jako nástroj orientace v tržním prostředí, jako část sociální práce či jako prevenci zadlužení. Zabývá se také aktivitami a projekty subjektů věnujících se zvyšování finanční gramotnosti. Práce je doplněna o důležité poznatky z rozhovorů se dvěma klíčovými druhy aktérů, což jsou dlužníci a poradny pro předlužené domácnosti.

11 Summary

The diploma work 'Financial education as prevention against over-indebtedness of Czech households' deals with the issue of over-indebtedness followed by one possibility how to prevent unhealthy indebtedness, i.e. financial education. Its essential theoretical approaches are the theory of social exclusion and the theory of financial education. The work analyses the development of phenomenon of consumer loans between 1997 and 2010, and compares indebtedness of Czech households with the Eurozone countries. It investigates the reasons for constantly rising over-indebtedness of households and also consequences which might result from 'debt trap'. The most significant factors are depicted with the help of 'the tree of problems'. Possible solutions as well as several ways of the prevention of over-indebtedness are defined here. The financial prevention, which is considered as one of the several ways of the prevention, is analysed from four points of view, i.e. the process of wholelife education, the orientation in market environment, the social work as well as the prevention of over-indebtedness. The work also deals with the activities and projects of the institutions which work on raising financial literacy. The work is supplemented with findings from the dialogues with two key participants who are the debtors and the workers of overindebted household guidance.

12 Použitá literatura

Arnošt, nadační fond na podporu finančního vzdělávání. *Projekty* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.sysel-arnost.cz/home/index.asp?w=pages&r=0&pid=2>.

Arnošt, nadační fond na podporu finančního vzdělávání. *Úvodní stránka* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.sysel-arnost.cz>.

Asociace českých stavebních spořitelů. *Historie AČSS* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.acss.cz/cz/acss/historie-acss/>.

Asociace českých stavebních spořitelů. *Slovník pojmů* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.acss.cz/cz/prakticke/slovni-pojmu/>.

Asociace finančních zprostředkovatelů a finančních poradců ČR. *Afíz O sobě* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <http://www.afiz.cz/afiz-o-sobe/>.

Asociace finančních zprostředkovatelů a finančních poradců ČR. *Projekt Podpora finanční gramotnosti pod záštitou AFIZ* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: http://www.afiz.cz/page.php?reference_name=press&detail=482.

Asociace občanských poraden. *Dluhové desatero* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <http://dluhy.obcanskeporadny.cz/dluhove-desatero>.

Asociace občanských poraden. *Dluhové poradenství se rozšiřuje do dalších poraden* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <http://www.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/34-clanky/65-dluhove-poradenstvi-se-rozsiruje-do-dalsich-poraden.html>.

Asociace občanských poraden. *Občanské poradny vyhodnocují první rok existence projektu o dluhovém poradenství* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <http://www.obcanskeporadny.cz>.

Asociace občanských poraden. *Úvod* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <http://www.obcanskeporadny.cz>.

Asociace penzijních fondů ČR. *APF ČR* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <http://www.apf.cz/>.

Bankovní poplatky. *Projekty finančního vzdělávání (Bankovníctví)* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.bankovnipoplatky.com/projekty-financniho-vzdelavani-bankovnictvi-6874.html>.

Bankovní registr clientských informací. *Registr* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <http://cbb.cz>.

BOHUTÍNSKÁ, M. *Novela exekučního řádu nahrává dlužníkům na úkor věřitele* [online]. [Cit. 2011-04-15]. Dostupné na: <www.podnikatel.cz/clanky/novela-exekucniho-radu-nahrava-dluznikum/>.

BRAUN, M. *Modelling of consumer behaviour and wealth distribution*. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2008. 223 s. ISBN 978-80-7378-039-5.

BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, 140 s. ISBN 80-86429-16-4.

Czech Credit Burelu. *Zákon o spotřebitelském úvěru přináší větší ochranu spotřebitelů* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.creditbureau.cz>>.

Česká asociace pojišťoven. *O nás* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.cap.cz>>.

ČBA. *Spotřebitelský a výkladový slovník bankovních pojmů* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.czech-ba.cz/index.php?akce=kak&kat=29&lang=cz>>.

Česká bankovní asociace. *Projekt finančního vzdělávání bankovních klientů* [online]. [Cit. 2010-11-03]. Dostupné na: <<http://www.czech-ba.cz>>.

Česká bankovní asociace. *Průzkum finanční gramotnosti* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.czech-ba.cz/index.php?akce=kak&kat=51&lang=cz>>.

Česká národní banka. *ČNB podporuje rozvoj finanční gramotnosti* [online]. [2008-08-21, cit. 2010-11-03]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2008/080821_financni_gramotnost.html>.

Česká národní banka. *O ČNB* [online]. [Cit. 2011-04-06]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/>.

Česká národní banka. *Finanční gramotnost* [online]. [Cit. 2011-04-06]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/spotrebitel/financni_gramotnost/index.html>.

Česká národní banka. *Finanční gramotnost pohledem centrální banky* [online]. [Cit. 2011-04-06]. Dostupné na: <<http://www.cnb.cz/financnigramotnost/>>.

Česká národní banka. *Rádce investora* [online]. [Cit. 2010-10-11]. Dostupné na: <<http://www.radce-investora.cz>>.

Česká národní banka. *Zpráva o finanční stabilitě 2007* [online]. [Cit. 2010-03-29]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2007/FS_2007_2_realna_ekonomika.pdf>.

Česká národní banka. *Zpráva o finanční stabilitě 2009/2010* [online]. [Cit. 2010-11-03]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/FS_2009-2010/index.html#1>.

Česká obchodní inspekce. *Kdo jsme – kompetence* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.coi.cz/cs/ocoi/kdo-jsme-kompetence.html>>.

Česká obchodní inspekce. *Mimosoudní řešení spotřebitelských sporů* [online]. [Cit. 2011-04-06]. Dostupné na: <<http://www.coi.cz/cs/spotrebitel/mimosoudni-reseni-spotrebitelskych-sporu.html>>.

Česká obchodní inspekce. *Spotřebitelský úvěr* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <[http://www.coi.cz/internet/\(w4n5sf45hq5prij041iwjymk\)/default.aspx](http://www.coi.cz/internet/(w4n5sf45hq5prij041iwjymk)/default.aspx)>.

Česká společnost ekonomická. *Akce a aktivity. Podpora vzdělávání na ZŠ a SŠ* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <http://www.cse.cz/cs/akce_a_aktivity/podpora-vzdelavani>.

Česká společnost ekonomická. *Hlavní stránka* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.cse.cz/cs/hlavni-stranka>>.

Česká spořitelna. *Jak se chytře zadlužit* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.csas.cz/banka/content/net/internet/cs/2003336_prirucka_Jak_se_chytre_zadluzit.pdf>.

Česká spořitelna. *Profil České spořitelny* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.csas.cz/banka/menu/cs/banka/nav10002_profil>.

Česká spořitelna. *Vysvětlení vybraných pojmů* [online]. [Cit. 2011-04-19]. Dostupné na: <<http://www.csas.cz/banka/nav/vysvetleni-vybranych-pojmu-d00007592>>.

Česká spořitelna. *Vzdělávání – Podporované projekty* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <http://www.csas.cz/banka/banka/content/inet/internet/cs/sc_2770.xml>.

Český statistický úřad. *České domácnosti dluží bilion* [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>>.

Český statistický úřad. *Vývoj zadluženosti českých domácností* [online]. [Cit. 2011-01-10]. Dostupné na: <<http://www.czso.cz>>.

Český statistický úřad. *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?* [online]. [Cit. 2010-03-29]. Dostupné na: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/95003FC025/\\$File/115108k01.doc](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/95003FC025/$File/115108k01.doc)>.

Člověk v tísní – společnost při ČT. *Dluhová problematika*. 1. vyd. Praha: Člověk v tísní – společnost při ČT, 2007. 69 s. ISBN 978-80-86961-28-6.

Člověk v tísní. *O nás* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=115>>.

Člověk v tísní. *Index predátorského úvěrování 3* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=113&idArt=1633>>.

ČNB. *Centrální registr úvěrů* [online]. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné na: <<http://www.cnb.cz>>.

ČNB. *Je osobní bankrot řešením?* [online]. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2007/cl_07_071206.html>.

ČNB. *Předlužené domácnosti dostaly šanci* [online]. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2009/cl_09_090728.html>.

DISNEY, R. – BRIDGES, S. – GATHERGOOD, J. *Housing wealth and household indebtedness: is there a household financial accelerator?* 1. vyd. Praha: Czech National Bank, Economic Research Department, 2006. 32 s. ISBN 80-254-1585-1.

DEUTSCH, E. Osobní bankroty, úvěrová zadluženost – jejich řešení v návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). *Daně a finance*. 2006, roč. 14, č. 9, s. 16-19.

Development of on line education tools for adults. *Spotřebitelská práva, Finanční služby* [online]. [Cit. 2010-11-02]. Dostupné na: <<http://www.dolceta.eu/ceska-republika/index.php>>.

DUBSKÁ, D. *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?* 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2008. 26 s. ISBN 978-80-250-1743-2.

DUBSKÁ, D. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 – úspory a zadluženost*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2005. 33 s. ISBN 80-250-1134-8.

DUPAL, L. - NOVÁK, K. - SCHLOSSBERGER, O. *Umíme si půjčovat?: podepsat můžeš, přečíst musíš*. 2. vyd. Praha: Sdružení českých spotřebitelů, 2006. 32 s. ISBN 80-239-8484-5.

DUPAL, L. - NOVÁK, K. - SCHLOSSBERGER, O. *Rádce spotřebitele : uzavíráme spotřebitelské smlouvy*. 1. vyd. Brno: CP Books, 2005. 93 s. ISBN 80-251-0497-4.

EAPN ČR. *Sociální inkluze a boj s chudobou* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://eapncr.org/view.php?cisloclanku=2010090011>>.

EAPN ČR. *Zpráva z kulatých stolů – diskusních fór k otázkám předlužení – pořádaných EAPN ČR, o. s.* [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.eapncr.org/view.php?cisloclanku=2010120001>>.

Epravo.cz. *Nový zákon o spotřebitelském úvěru a problematika lichvy* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/novy-zakon-o-spotrebitelskem-uveru-a-problematika-lichvy>>.

Exekutorská komora ČR. *Alarmující statistika exekucí* [online]. [Cit. 2010-03-29]. Dostupné na: <<http://www.ekcr.cz/aktuality-pro-verejnost/251-alarmujici-statistika-exekuci?w=>>>.

Exekutorská komora ČR. *Osobní bankrot – levné východisko z dluhů?* [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.ekcr.cz>>.

Exekutorská komora ČR. *Předpisy upravující exekuční řízení* [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <http://www.exekutorskakomora.cz/predpisy_exekucni.php>.

Exekutorská komora ČR. *Statistiky exekucí* [online]. [Cit. 2011-03-24]. Dostupné na: <<http://www.ekcr.cz/1/statistiky/87-statistiky?w=>>>.

Factum Invenio. *Finanční vzdělanost*. Prezentace výsledků výzkumu z 13. 3. 2006 [online]. [Cit. 2010-11-04]. Dostupné na: <<http://www.czech-ba.cz/file.php?id=70>>.

FILIPOVÁ, H. Dvojitá past na dlužníky. *Ekonom*. 2009, roč. 53, č. 21, s. 20-25.

Finanční vzdělávání.cz. *Finanční vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.financnivzdelavani.cz>>.

FISCHER, P. Český život s dluhy. *Respekt*. 2006, roč. 17, č. 26, s. 8.

FORET, M. Nákupní chování domácností v České republice. *Agricultural Economics*. 2007, roč. 53, č. 7, s. 318-324.

Generation Europe. *Dolceta* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/projekty/dolceta>>.

Generation Europe. *Dvorek.eu* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/projekty/dvorek>>.

Generation Europe. *Letos jsme poprvé připravili diář pro žáky a učitele ZŠ* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/projekty/coolenda>>.

Generation Europe. *O nás* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/o-nas>>.

Generation Europe. *Zajímavé odkazy* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.generationeurope.cz/cs/zajimave-odkazy>>.

GE Money Bank. *Rozdílná situace na trzích spotřebitelských úvěrů ve střední Evropě* [online]. [Cit. 2011-04-07]. Dostupné na: <<http://www.skvara.cz/skvara-financni-poradenstvi/uvery/GErozdilnostuveru1~.html>>.

HOFBAUER, K. Aby zaměstnanec splatil dluh. *Ekonom*. 1998, roč. 42, č. 36, s. 28.

iDNES.cz/Finance. *Finanční vzdělávání má zelenou, šíří se i mezi romskou mládeží* [online]. [Cit. 2011-04-22]. Dostupné na: <<http://finance.idnes.cz/financni-vzdelavani-ma-zelenou-siri-se-i-mezi-romskou-mladezi...>>.

iDNES.cz/Finance. *Nový zákon zavřel lidem cestu k levnému zdroji peněz, vzal jim oblíbenou hypotéku* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://finance.idnes.cz/novy-zakon-zavrel-lidem-cestu-k-levnemu-zdroji-penez-vzal-jim-oblibenou-hypoteku.html>>.

iHNed.cz. *Nechtějte mít všechno* [online]. [Cit. 2011-04-16]. Dostupné na: <http://ihned.cz/1--25752450-000000_print-3b>.

IQ Roma. *Together and Across – bulletin o sociálním vyloučení na evropské úrovni* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.iqrs.cz>>.

IQ Roma servis, o.s. *Dluhy a předlužení* [online]. [Cit. 2011-03-31]. Dostupné na: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.

Jak na insolvence? *Oddlužení* [online]. [Cit. 2011-04-15]. Dostupné na: <www.jak-na-insolvence.cz/2_100001-oddluzeni>.

JIRÁK, J. - KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7.

Junior Achievement. *Kdo jsme* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.jacr.cz/o-nas/kdo-jsme>>.

Junior Achievement. *Profil organizace* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://www.jacr.cz/media/profil-organizace/>>.

Junior Achievement. *Vzdělávací kurzy* [online]. [Cit. 2011-04-04]. Dostupné na: <<http://poznej.jacr.cz/menu.asp>>.

Justice.cz. *Insolvenční rejstřík* [online]. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné na: <<http://www.justice.cz>>.

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 2. vyd. Praha: Slon, 1994. ISBN 80-901059-7-1.

KLÍNSKÝ, P. et al. *Finanční gramotnost : obsah a příklady z praxe škol*. 1. vyd. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2008. 96 s. ISBN 978-80-87063-13-2.

KOVANDA, L. Další hrozba? Kreditní karty. *Týden*. 2008, roč. 15, č. 46, s. 66-67.

KOVAŘÍKOVÁ, H. a kol. *Úspěšné řešení pohledávek v praxi: jak spolehlivě zabezpečit pohledávku a jak přimět dlužníka k zaplacení*. 1. vyd. Praha: Dashofer, 2002. ISBN 80-86229-47-5.

KREBS, V. *Sociální politika*. Praha : ASPI a.s., 2005. s. 107. ISBN

KROUPOVÁ, A. ed. *Tolerance a mediální gramotnost v multikulturním prostředí : sylaby a anotace vybraných příspěvků*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008. 100 s. ISBN 978-80-7290-359-7.

KUČERA, P. Čekání na nové bankroty. *Profit*. 2008, roč. 19, č. 14, s. 12-17.

KUČERA, P. Nepozornost přijde draho. *Profit*. 2008, roč. 19, č. 1, s. 17.

LANDA, M. *Ekonomika insolvenčního řízení*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2009. 426 s. ISBN 978-80-7418-031-6.

LAPISZ, B. Lidí, kteří nezvládají splácet dluhy, rok od roku přibývá. *Moravskoslezský deník*. 2009, roč. IX, č. 30, s. 3.

LEDVINA, P. ed. *Nekup to!: o environmentálně šetrném nakupování*. 2. vyd. Brno: Veronica, 2008. 72 s. ISBN 978-80-904109-4-7.

LINDSTROM, M. *Nakupologie: pravda a lži o tom, proč nakupujeme*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2009. 232 s. ISBN 978-80-251-2396-6.

LISSE, L. *Insolvenční právo*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. 89 s. ISBN 978-80-86754-91-8.

MAREŠ P. *Faktory sociálního vyloučení*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. 41 s. ISBN 80-87007-15-8.

MAREŠ P. Chudba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. 2000, roč. 36, č. 3, s. 285-297.

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 2. rozš. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1998. 172 s. ISBN 80-901424-9-4.

MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.

MAŠEK, J. – VLKOVÁ, J. Pro kousek štěstí aneb Aby vám dluhy nepřinesly smrt. *Týden*. 2006, roč. 13, č. 46, s. 16-19.

Matoušek, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003, 384 s. ISBN 80-7178-548-2.

Měsíc.cz. *Analýza zadluženosti českých domácností* [online]. [Cit. 2011-04-11]. Dostupné na: <<http://www.mesec.cz>>.

Měšec.cz. *Co vám nesmí při exekuci zabavit?* [online]. [Cit. 2011-04-15]. Dostupné na: <www.mesec.cz/clanky/co-vam-nesmi-pri-exekuci-zabavit/>.

MF ČR. *Finanční gramotnost* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

MF ČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online] Praha: 2007. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

Ministerstvo financí ČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2010-05-04]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html>.

Ministerstvo financí České republiky. *Závěry pracovní skupiny ve kvalifikacích distributorů na finančním trhu* [online]. [Cit. 2011-04-22]. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/tiskove_zpravy_ministerstva_61512.html>.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 978-80-7367-310-9.

MPaO ČR. *Zákon 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb.* [online]. [Cit. 2010-03-29]. Dostupné na: <<http://www.mpo.cz/dokument23234.html>>.

MPSV.CZ. *Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. [Cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/7455>>.

MŠMT ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani>>.

Multikulturní centrum Praha. *Finanční služby, průvodce pro cizince* [online]. [Cit. 2010-08-12]. Dostupné na: <<http://www.mkc.cz/cz/aktuality-8/financni-sluzby-v-cr-pruvodce.html>>.

Národní ústav odborného vzdělávání. *Finanční gramotnost* [online]. [Cit. 2011-03-30]. Dostupné na: <<http://www.nuov.cz/financni-gramotnost>>.

Národní ústav odborného vzdělávání. *O nás* [online]. [Cit. 2011-04-01]. Dostupné na: <<http://www.nuov.cz/o-nas>>.

Nebankovní registr clientských informací. *Registr* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://llcb.cz>>.

NESNÍDAL, J. Ochrana spotřebitele. *Ekonom*. 1993, roč. 37, č. 10, s. 55-56.

Občanská poradna Jižní Město, o. s. Společnou cestou. *Spotřebitelské úvěry a neschopnost splácet dluhy – vybrané otázky*. Praha: 2006, 97 s. ISBN neuvedeno.

Občanské poradny. *Co nového přináší zákon o spotřebitelském úvěru* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/>>.

Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

OECD. *Policy Brief, the importance of financial education* [online]. [Cit. 2008-05-12]. Dostupné na: <<http://www.oecd.org/document/>>.

Obchodní zákoník. *Úplná podoba obchodního zákoníku* [online]. [Cit. 2010-11-03]. Dostupné na: <http://i.iinfo.cz/urs-att/p_513-91-114824931023955.htm>.

Opinion of the European Economic and Social Committee on Credit and social exclusion in an affluent society (Own-initiative opinion). SOC/265-CESE 1459/2007 EN/o, p. 10.

PECH, V. Insolvenční zákon. *Obchodní právo*. 2005, roč. 14, č. 2, s. 23-25.

PETERKOVÁ, J.–JIRÁNEK, R. *Prevence zadlužování českých domácností s důrazem na sociálně slabé a vyloučené skupiny obyvatel*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor prevence kriminality, 2007, 51 s. ISBN neuvedeno.

PODPIERA, J. *Consumers, consumer prices and the Czech business cycle identification*. 1. vyd. Praha: Czech National Bank, 2004. 19 s. ISBN 80-239-3457-0.

POMAHAČ, R. Ochrana spotřebitele. *Veřejná správa*. 1999, roč. 10, č. 41, s. 7.

POTŮČEK M. a kol. *Veřejná politika*. Upr., dopl. a aktualiz. vyd. v českém jazyce. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 399 s. ISBN 80-86429-50-4.

Registr spotřebitelů a registr IČ SOLUS. *Registr* [online]. [Cit. 2011-04-08]. Dostupné na: <<http://www.solus.cz>>.

RICHTER, T. *Insolvenční právo*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2008. 471 s. ISBN 978-80-7357-329-4.

ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. 1.vyd. Brno: Paido, 1998. 153 s. ISBN 80-85931-48-6.

SCHELLEOVÁ, I a kol. *Exekuce*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2008. 216 s. ISBN: 978-80-87071-91-5.

SCHELLEOVÁ, I. *Insolvenční zákon: poznámky, prováděcí předpisy, související předpisy*. 1. vyd. Praha: Eurounion, 2006. 399 s. ISBN 80-7317-054-X.

SCHELLEOVÁ, I. *Jak vymáhat dluhy právní cestou*. 1. vyd. Praha: Computer Press, 2002. 100 s. ISBN 80-7226-607-1.

SCHELLEOVÁ, I. *Úvod do insolvenčního práva*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2007. 94 s. ISBN 978-80-87071-54-0.

SCHELLEOVÁ, I. *Základy insolvenčního práva*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2008. 322 s. ISBN 978-80-87071-88-5.

SCHMOLLING, P. *Armut in Deutschland: Sozialräumliche Analyse und Entwicklung seit 1945*. Shaker Verlag. ISBN 3826523814.

SIROVÁTKA, T. - MAREŠ, P. Dochází na českém trhu práce k marginalizaci?, In *Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika*, Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 118-127. ISBN 80-210-3048-8.

SKOŘEPA, M. – SKOŘEPOVÁ, E. *Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia: výchova k občanství: stát a hospodářství*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2008. 75 s. ISBN 978-80-86960-41-8.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady: 2002/65/ES, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

SMRČKA, L. a kol. *Bankrot a insolvence*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2007. 49 s. ISBN 978-80-245-1220-4.

SPES, občanské sdružení. *Půjčujte si s rozumem* [online]. [Cit. 2010-11-02]. Dostupné na: <<http://www.pomocsdluhy.cz/?go=publikace>>.

ŠTĚPÁNEK, P. *Ve finančním vzdělávání není na co čekat* [online]. [Cit. 2010-09-03]. Dostupné na: <<http://www.finweb.ihned.cz/index.php>>.

TOMAN L. *Analýza vývoje v oblasti zadlužení domácností v ČR* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <<http://ww2.cmkos.cz/dokumenty/040405analyzazzadluzeni.doc>>.

TOMEŠ I. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vyd. Praha: Socioklub, 2001. 262 s. ISBN 80-86484-00-9.

Trestní zákon č. 160/1941, ve znění pozdějších předpisů.

TRIPES, A. *Exekuce v soudní praxi*. 3. vyd. Praha: C.H.Beck, 2006. 852 s. ISBN 80-7179-489-9.

TUČEK, J. Dlužníci končí na psychiatrii. *Lidové noviny*. 2006, roč. XVIII, č. 96, s. 4.

TURČÍKOVÁ, J. – STEJSKAL, L. – STÁVKOVÁ, J. *Chování a rozhodování spotřebitele*. 1. vyd. Brno: MSD, 2007. 102 s. ISBN 978-80-7392-013-5.

Úplné znění zákona 513/1991 Sb. *Obchodní zákoník. Úplná podoba obchodního zákoníku* [online]. [Cit. 2011-04-10]. Dostupné na: <http://i.iinfo.cz/urs-att/p_513-91-114824931023955.htm>.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Rozš. a přeprac. Vydání*. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

VESELÝ, A. *Metody a metodologie vymezení problému: Strukturace, definice, modelování a formulace problému v policy analysis*. 1. vyd. Praha: UK FSV CESES, 2005, 48 s. ISSN 1801-1640.

VESELÝ, A. *Veřejná politika*. In: VESELÝ, A. -NEKOLA, M. (eds). *Analýza a tvorba veřejných politik*. 1. vyd. Praha: SLON, 2007, 407 s. ISBN 978-80-86429-75-5.

VESELÝ, A. *Tvorba cílů a evaluačních kritérií*. Pracovní materiál pro kurz MATP II z 10. 10. 2010.

Vesnička soužití, Diecézní charita ostravsko-opavská. *Sociální poradenství* [online]. [Cit. 2011-04-25]. Dostupné na: <<http://vesnickasouziti.caritas.cz/nase-sluzby/poradna/>>.

VLTAVSKÁ S. *Zvyšující se předluženost nízkopříjmových domácností v České republice prostřednictvím spotřebitelských úvěrů: Závěrečná práce pro předmět Metody analýzy a tvorby politik II*. Opava: 2011. 29 s.

VLTAVSKÁ S. *Život na dluh – fenomén současné doby: Závěrečná bakalářská práce*. Opava: 2009. 83 s.

VOJTKO, V. *Ekonomická gramotnost do škol!* [online]. [Cit. 2011-04-12]. Dostupné na: <<http://www.sysel-arnost.cz/>>.

Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.

Zákon o ochraně spotřebitele č. 634/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o pomoci hmotné nouzi č. 111/2006 Sb.

Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání č. 468/1991 Sb.

Zákon o regulaci reklamy č. 40/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

Zákon o spotřebitelském úvěru č. 64/1986 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) č. 182/2006.

Zákon o životním a existenčním minimu č. 110/2006 Sb.

ZBOJEK, J. *Šlabikár finančnej gramotnosti*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Ján Zbojek, 2007. 135 s. ISBN 80-9697-590-7.

ZELENKA, J. a kol. *Insolvenční zákon: zákon č. 182/2006 Sb., ve znění zákona č. 312/2006 Sb., č. 108/2007 Sb., č. 296/2007 Sb. a č. 362/2007 Sb. : poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy*. 2. vyd. Praha: Linde, 2008. 796 s. ISBN 978-80-7201-702-2.

Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Opava za rok 2008, 2009.

13 Seznam zkratek

AČSS	- Asociace českých stavebních spořitelén
AFIZ	- Asociace finančních zprostředkovatelů a finančních poradců
AOP	- Asociace občanských poraden
APF	- Asociace penzijních fondů
ČAP	- Česká asociace pojišťoven
ČBA	- Česká bankovní asociace
ČNB	- Česká národní banka
ČOI	- Česká obchodní inspekce
ČR	- Česká republika
ČS	- Česká spořitelna
ČSE	- Česká společnost ekonomická
EAPN	- European Antipoverty Network neboli Evropská síť proti chudobě a sociálnímu vyloučení v České republice
EU	- Evropská unie
Evropský rok 2010	- Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení
GE	- Generation Europe, o. s.
HDP	- hrubý domácí produkt
JA	- Junior Achievement
MF	- Ministerstvo financí České republiky
MPaO	- Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky
MŠMT	- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
MV	- Ministerstvo vnitra ČR
NÚOV	- Národní ústav odborného vzdělávání
RPSN	- roční procentní sazba nákladů

14 Seznam použitých tabulek, schémat a grafů

GRAF Č. 1: CELKOVÉ DLUHY DOMÁCNOSTÍ (V MILIARDÁCH KORUN).....	6
GRAF Č. 2: VÝVOJ SOUDNÍCH EXEKUCÍ V ČR.....	7
GRAF Č. 3: STROM PROBLÉMŮ	8
TABULKA Č. 1: HARMONOGRAM ROZHOVORŮ S KLIENTY OBČANSKÉ PORADNY OPAVA	12
TABULKA Č. 2: OKRUHY OTÁZEK PRO ROZHOVORY S KLIENTY OBČANSKÉ PORADNY OPAVA	13
TABULKA Č. 3: HARMONOGRAM ROZHOVORŮ S PRACOVNÍKY PORADEN PRO PŘEDLUŽENÉ DOMÁCNOSTI	14
TABULKA Č. 4: OKRUHY OTÁZEK PRO ROZHOVORY S PRACOVNÍKY PORADEN PRO PŘEDLUŽENÉ DOMÁCNOSTI.....	15
SCHÉMA Č. 1: SLOŽKY FINANČNÍ GRAMOTNOSTI.....	17
SCHÉMA Č. 2: CHUDOBA V ČR VE SPOLEČENSKÝCH SOUVISLOSTECH.....	21
GRAF Č. 4: VÝVOJ ZADLUŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ V ČR	29
GRAF Č. 5: TRH BANKOVNÍCH ÚVĚRŮ DOMÁCNOSTEM V ČR.....	30
GRAF Č. 6: PODÍL ÚVĚRŮ POSKYTNUTÝCH DOMÁCNOSTEM NA HDP V ČR A EUROZÓNĚ	32
GRAF Č. 7: SROVNÁNÍ ZADLUŽENÍ DOMÁCNOSTÍ V EU	33
SCHÉMA Č. 3: PRŮBĚH INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ.....	47
TABULKA Č. 5: OSOBNÍ BANKROTY 2010	49
GRAF Č. 8: POČTY DOTAZŮ OBČANŮ TÝKAJÍCÍCH SE PROBLEMATIKY ZADLUŽOVÁNÍ	52
GRAF Č. 9: REGIONÁLNÍ SROVNÁNÍ ABSOLUTNÍHO POČTU DOTAZŮ DOMÁCNOSTÍ V DLUHOVÉM PORADENSTVÍ A JEJICH POČTŮ NA 100 TIS. OBYVATEL KRAJE (ROK 2009).....	53
TABULKA Č. 6: CELKOVÁ VÝŠE ÚVĚRU OD NEBANKOVNÍCH SUBJEKTŮ (50 TIS. KČ S RŮZNOU DOBOU SPLATNOSTI).....	63
TABULKA Č. 7: CELKOVÁ VÝŠE ÚVĚRU OD BANKOVNÍCH SUBJEKTŮ (50 TIS. KČ S DOBOU SPLATNOSTI 36 MĚSÍCŮ)	64
SCHÉMA Č. 4: ROLE STANDARDŮ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	74
TABULKA Č. 8: SUBJEKTY A PROJEKTY VĚNUJÍCÍ SE ZVYŠOVÁNÍ ÚROVNĚ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI V ČR	84

15 Seznam příloh

Příloha č. 1: Kazuistiky (text)

Příloha č. 2: Ukázka rozhovoru s pracovnící Občanské poradny Opava (text)

Příloha č. 3: Míra chudoby podle metodiky EU v % (podíl osob s příjmem pod hranicí 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu na spotřební jednotku) (tabulka)

Příloha č. 4: Projekty realizované v rámci Evropského roku 2010 v České republice (tabulka)

Příloha č. 5: Akční plán finančního vzdělávání v ČR (tabulka)

Příloha č. 6: Index predátorského úvěrování (graf)

16 Přílohy

Příloha č. 1: Kazuistiky (text)

Uvádím dvě kazuistiky klientů z Občanské porady Charity Opava a dvě kazuistiky z mého okolí. Jsou příkladem toho, jak snadné je se dostat do dluhové pasti a jak těžké může být nalézt cestu z této životní situace.

Případ pana Petra

Rodinná, osobní anamnéza

P. R., muž, 27 let, svobodný, pocházející ze tříčlenné rodiny. Jeho matka má základní vzdělání, otec středoškolské s maturitou. Otec před sedmi lety zemřel. Matka pracovala v potravinářském průmyslu, ale poslední dva roky je doma, jelikož byla propuštěna pro nadbytečnost a pobírá částečný invalidní důchod. P. R. má středoškolské vzdělání s výučním listem, ale nepracuje, také pobírá částečný invalidní důchod. Prozatím nepobírají žádné jiné dávky státní sociální podpory. Nikdy nebyl trestán. Žije s matkou ve vlastním bytě.

Anamnéza zadlužení

P. R. přichází do poradny s maminkou a stěžuje si, že je zadlužen a nezvládá splácet dvě půjčky. Jednu půjčku si sjednal u České spořitelny a druhou u nebankovní společnosti Cofidis. V případě půjčky u České spořitelny již byla k vymožení dluhu pověřena vymahačská firma, která požaduje, aby dluh byl zaplacen celý najednou. P. R. dluží za obě půjčky cca 300 000 Kč. Původ zadlužení je v jednom hotovostním úvěru a druhém spotřebitelském úvěru. P. R. si půjčil na věci, které vůbec nepotřeboval a na dovolenou. Již se obrátil i na firmu Partners, ale tam mu odmítla pomoci vzhledem k příjmům rodiny a také tomu, že P. R. je veden v registru dlužníků. P. R. sděluje, že druhý den mají sjednanou schůzku s firmou, která jim je ochotná půjčit 300 000 Kč na čtyři měsíce, během nichž jim sežene tzv. americkou hypotéku. Za čtyři měsíce je však úrok cca 70 000 Kč a poplatek za zřízení půjčky 30 000 Kč – celkově tedy zaplatí 400 000 Kč. Smlouva by byla zajištěna zástavou na byt, který má P. R. v osobním vlastnictví.

Současný stav

P. R. přichází do poradny pro radu, zda má využít nabídnutou půjčku. Další dotaz má, zda jde nějakým způsobem zlepšit finanční situaci rodiny. Poslední dotaz má na vymahačskou firmu, jak se s ní má domluvit. Pracovníci poradny mu radí, aby věřitele, kterým ještě zvládá splácet, požádal o snížení splátek či jejich odklad, dokud se jeho finanční situace nezlepší. U věřitelů, kde už nesplácí, je možné se zkusit domluvit s věřitelem na obnovení splátkového kalendáře a domluvit se na doplacení dlužné částky. U dluhu spořitelny je nutné se domluvit s vymahačskou firmou. Pokud se ale s věřiteli nedomluví, je nutné dodržovat smluvené podmínky. Jestli však nemá na celou splátku, je důležité i přes nesouhlas věřitele splácet alespoň nějaké částky. Nevyhne se tak soudnímu řízení, ale takto alespoň bude snižovat dlužnou částku. U nabídky nové půjčky mu bylo vysvětleno, co může následovat, pokud by půjčku nesplatil, či pokud firma tzv. americkou půjčku nezařídí a také rizika zástavy bytu. Bylo mu doporučeno smlouvu ihned nepodepisovat, vzít si ji domů a prokonzultovat s občanskou poradnou či právníkem. Na dotaz, jak zlepšit svou finanční situaci, byl P. R. vytištěn vzor rodinného rozpočtu, aby si tak mohl s matkou zjistit, jak lze ještě rodinný rozpočet zkorigovat a kde by se dalo ušetřit. Byla s ním a jeho matkou probрана možnost zvýšit si příjem brigádami, nabídnuta možnost poptat se po práci ve chráněných dílnách atd. P. R. byly vytištěny vzory snížení, odkladu splátek a návrhu splátkového kalendáře.

Závěr – hodnocení, prognóza

P. R. přišel do poradny se závažným problémem. Nestačí splácet dvě půjčky na vysokou částku, již ho oslovila vymahačská firma a nemá možnost stálého zaměstnání. On a jeho matka pobírají pouze částečný invalidní důchod. Pracovníci poradny se mu snažili pomoci radou, jak postupovat při jednáních se zprostředkovateli úvěrů, s vymahačskou firmou a doporučili možnost brigád pro zvýšení výdělku rodiny. Navíc upozornili P. R. na podezřelé praktiky společnosti, která mu byla ochotna půjčit peníze za nehorázný úrok a poplatky za zprostředkování. P. R. určitě využije informací, které mu pracovníci poradny poskytlí a bude se jejich řídit radami při jednání se společností o nové půjčce. Obávám se však, že se P. R. a jeho matka nedostanou z dluhové pasti, neboť odmítli

rady a pomoc poradny při hledání brigád, které by jim pomohly ke zlepšení jejich finanční situace. Osobně bych navrhla P. R. projít si svůj rodinný rozpočet a zjistit, kde by se daly najít úspory. P. R. má také možnost využít oddlužení, a to zpeněžením majetkové podstaty – prodejem bytu v odhadní hodnotě 1 milion Kč. Ale vzhledem k výši dluhů by však uhradil 100 % výše svých závazků a přitom by se byt v rámci insolvenčního řízení zřejmě prodal pod cenou. Oddlužení tedy není v tomto případě není nejvhodnějším řešením. Vhodnější možností by bylo prodat svůj byt mimo insolvenční řízení, splatit tak dluhy a ze zbylé částky si pořídit menší byt. Jiné řešení v jeho situaci nenacházím.

Případ pana Kamila

Rodinná, osobní anamnéza

K. V., muž, 47 let, pocházející ze tříčlenné rodiny. Jeho matka i otec mají středoškolské vzdělání s výučním listem. Oba pracovali v potravinářském průmyslu, nyní již nepracují, jsou v důchodovém věku. K. V. má středoškolské vzdělání s maturitou. Nikdy nebyl trestán. Je bezdětný a již 8 let rozvedený. V současné době sice pracuje, ale dostal výpověď s 2 měsíční výpovědní lhůtou s tříměsíčním odstupným z důvodů nadbytečnosti, jelikož zaměstnavatel pro něj na jeho stávající pozici již neměl práci a K. V. odmítl nabídku zaměstnavatele na jiné, o něco hůře placené pracovní místo. Bydlí v pronajatém bytě na základě nájemní smlouvy na dobu neurčitou.

Anamnéza zadlužení

K. V. přichází do poradny mimo otevírací dobu a sděluje, že je ve velmi tíživé situaci, neboť mu hrozí vystěhování z bytu. Za loňský rok má dluh na nájemném za více než tři měsíce. S pronajímatelkou se ústně dohodl na splácení, ale nedodržel to. Nyní má obavy, že jej pronajímatelka vystěhuje a že už mu nedůvěřuje. Zatím to jsou však obavy, neboť od ní žádnou výpověď neobdržel. Není to však jediný dluh, který K. V. má, neboť jich má více. Zadlužení vzniklo již dříve, a to hraním na automatech. Poté si půjčoval u kamarádů a dluhy nesplácel. Jelikož za 2 měsíce již nebude zaměstnaný, hodlá dluh na nájemném zaplatit právě z odstupného. Je toho názoru, že si poté práci určitě najde. Kde však vezme peníze na zaplacení dluhů kamarádům, neví.

Současný stav

K. V. navštívil poradnu, aby mu někdo pomohl zaručit se za něj u pronajímatelky bytu. Má velký strach, že jej vystěhuje a on nebude mít domov. Ptá se, zda je možné požádat o osobní bankrot, aby mohl splatit všechny dluhy. Pracovníci poradny mu sdělili, že není možné se za něj zaručit. Pronajímatelka má právo jej vystěhovat bez přivolení soudu, musí však nejprve obdržet písemnou výpověď. Tu zatím nedostal. Pokud by se nevystěhoval, tak by ho čekalo soudní řízení. K. V. byl podpořen v tom, aby s pronajímatelkou dále jednal, vysvětlil jí celou situaci a dohodl se s ní prozatím na splátkovém kalendáři, neboť zbytek dluhu zaplatí z odstupného. Bylo mu navrženo, aby sepsal návrh dopisu pro pronajímatelku a donesl ho další den ukázat pracovníkům poradny. Co se týče osobního bankrotu, byla mu nabídnut kontakt na Občanskou poradnu v Ostravě, která se na osobní bankroty specializuje. K. V. si telefonicky sjednal schůzku v Ostravě, byla mu dána adresa, vytištěna mapa a pro případ také kontakt na bezplatného psychologa. Druhý den přichází K. V. s tím, že nebyl schopen napsat návrh dopisu. Pracovníci poradny mu tedy pomáhají dopis sepsat. Při další návštěvě sděluje, že navštívil poradnu v Ostravě a nyní vzhledem k tomu, že je ve výpovědní lhůtě a bez perspektivy dalšího zaměstnání, nemusí být jeho návrh na oddlužení v insolvenčním řízení vyhověno a není tedy vhodné se do oddlužení pouštět. Pokud by si však práci našel či udržel stávající, nic nebrání ve využití institutu oddlužení. Na radu pracovníků poradny žádá zaměstnavatele o přehodnocení výpovědi, s tím, že by souhlasil s jím nabídnutou prací, aby nemusel ztratit zaměstnání. Zaměstnavatel mu v jeho žádosti vyhovuje a je přeřazen na platově nižší pozici. Má ale problém s bydlením, jelikož pronajímatelka jeho návrh na splátky nepodepsala a on dostal výpověď z bytu. Pracovníci poradny mu opět pomáhají s nalezením vhodných podnájmů na internetu a předávají kontakt na magistrát, odbor majetku města, který je vlastníkem státních bytů. K. V. zjistil, že mu chybí peníze na kauci, kterou musí při převzetí bytu zaplatit. Má již něco našetřeno, ale stále mu část peněz chybí. Je mu doporučeno Středisko vzájemné péče, které mu může poskytnout finanční pomoc. Ne sice všechny finanční prostředky na kauci, ale pokud by mu část peněz na kauci chyběla, je možné ji dofinancovat. Vše záleží na rozhodnutí sociálních pracovníků, neboť tato dávka není nároková.

Závěr – hodnocení, prognóza

Pan K. V. přišel do poradny s tím, že je v tíživé situaci a potřebuje pomoci. Jeho problémy se po několika návštěvách stupňovaly, ale stále se mu pracovníci poradny snažili pomoci. Kromě informací a rad mu pomohli sepsat dopis pro pronajímatelku, oslovit poradnu v Ostravě, vyhledat kontakty a předat formuláře na Středisko vzájemné péče, které mu může pomoci s dofinancováním kauce. K. V. využil všech rad a požádal o oddlužení, zaměstnavatele o stažení výpovědi a o dofinancování kauce. Jelikož od té doby poradnu nenavštívil, mám za to, že svou tíživou situaci zvládl. Bohužel, obávám se, že ne nadlouho. Prvotním problémem zadlužení totiž byla jeho hra na automatech, jíž propadl. Pokud se nebude léčit ze závislosti, může opět sklouznout do dluhové pasti.

Případ pana Honzy

Rodinná, osobní anamnéza

J. V., muž, 48 let, pocházející z pětičlenné rodiny. Jeho matka i otec mají středoškolské vzdělání. Matka i otec jsou již v důchodu. Jeho dva bratři jsou starší. Jeden žije v USA a druhý v Praze. J. V. má střední vzdělání s výučním listem v oboru zedník. Nikdy nebyl trestán. Žije se svou ženou, která pracuje jako prodavačka a šesti dětmi ve věku od 9 do 21 let v nájemném bytě velikosti 3+1 na okraji Opavy. V soukromém domě nebydlí sami, je tam dalších 9 rodin. Dům je v tristním stavu, hrozí mu demolice. I když je tato problematika veřejně známa, magistrát ani jeho majitel s domem nic nedělá. J. V. sděluje, že je nezaměstnaný, občas pracuje načerno. Říká, že si rodina myslí, že moc pije. On sám si to však vůbec neuvědomuje. To, že se občas napije, z něj, dle J. V., přece nedělá alkoholika. J. V. připouští, že je radši doma, než by měl pracovat za minimální mzdu. Příjmy domácnosti tedy zabezpečuje pouze jeho žena, která pracuje v supermarketu. V současné době začal pracovat i jejich nejstarší syn, kterému je 21 let a pracuje jako zedník. Práci shání i devatenáctiletá dcera a možná bude pracovat v pohostinství.

Anamnéza zadlužení

Problém J. V. začal, když jeho rodině na konci roku 2004 byl doručen dodatek k nájemní smlouvě, ve které se od 1. 1. 2005 zvyšuje nájemné na částku 10 000 Kč.

Pronajímatel pohrozil výpovědí z bytu, pokud nebudou se zvýšením souhlasit a J.V. dodatek podepsal. J. V. sděluje, že jeho žena obcházela magistrát a realitní kanceláře, aby našla jiné bydlení. On se do této aktivity vůbec nezapojoval. Bohužel sociální byty se již nedávají, pořadníky neexistují a na pronájem obecního bytu nemají. U pronájmu obecního bytu totiž platí pravidla, že se musí formou výběrového řízení vybrat ten, který nabídl nejvyšší možné nájemné za první měsíc. Poté dostane na dobu určitou jednoho roku byt do pronájmu. Po roce může dojít k prodloužení nájemní smlouvy. Manželka náhradní byt nesehnala, za nižší nájemné jenom byty velikosti 2+1 a menší, které by této velké rodině nestačily. Proto byla rodina J. V. odkázána na to zůstat ve stávajícím bytě. Situace se zhoršovala. Z jednoho platu a sociálních dávek se s tolika dětmi nedalo vyžít. A řešení se našlo. V televizi jeho žena uviděla reklamu na výhodnou půjčku a uvěřila...

Současný stav

Rodina J. V. si půjčila od společnosti Provident Financial 8 000 Kč. Jelikož dluh nesplácela, vyšplhal se na 24 000 Kč. Protože to byla její první půjčka, tak se podařilo u společnosti dojednat splátkový kalendář. Dvě splátky rodina nezaplatila a měla zaděláno na problém. Bohužel se vyskytl další dluh u společnosti Home Credit. J. V. uvěřil svému kamarádovi, že takto se dostane z dluhů a podepsal úvěrovou smlouvu na půjčku ve výši 14 000 Kč, ve skutečnosti ale dostal jen 2 000 Kč. Měsíčně teď musí splácet 800 Kč po dobu 30 měsíců. V minulém měsíci přišel J. V. rozsudek, že má zaplatit více než 62 000 Kč za starou půjčku, kterou si před lety vzal od GE Money Bank. Zpočátku ji několik měsíců splácel a pak řadu let tuto situaci nijak neřešil. Jenže každý dluh se musí splatit.

Závěr – hodnocení, prognóza

Problémem je to, že rodina J. V. má řadu dluhů, které není schopna splácet. J. V. se dostal do situace, kdy způsobil dluhy nejen sobě, ale celé své rodině. Pokud by pracoval, mohli by se společně s manželkou pokusit část dluhů splatit. J. V. prozatím splácí jen půjčku, kterou uzavřel se společností Home Credit, kde zatím vlastně nedošlo ke vzniku dluhu a splátky jsou pro jeho rodinu reálné. Pravděpodobně nebude nadále splácet své velké dluhy u úvěrových společností. I kdyby je však začal splácet, nebylo by pro něj reálné platit více než 500 Kč měsíčně. Tímto způsobem však dluhy nemůže nikdy splatit, protože při jejich výši by tak uhradil sotva úroky.

Vidina toho, že bude stále splácet, ale dluh se přesto nebude viditelně snižovat, je pro něj nemotivující. Měl by si najít vhodnou práci a začít řešit své problémy s alkoholem. Pan J. V. by se měl obrátit na pomoc odborníků. Sám není schopen svůj problém vyřešit a radši se uchyluje k tomu, že jej neřeší vůbec.

Případ paní Jany (Vltavská 2009: 31-34)

Rodinná, osobní anamnéza

Šedesátiletá paní Jana je na samém počátku léčby závislosti. Pravidelně, především o víkendu, opakovaně konzumuje velké množství alkoholu v kombinaci s tlumícími prášky. Tuto svou nebezpečnou neřest začala provozovat relativně nedávno, ani ne před rokem. Pomáhá jí alespoň na chvíli utéci z reálného světa, v němž ji několik let pronásledují velké problémy s nashromážděnými dluhy, které není schopna splácet. Paní Jana bydlí po rozvodu sama, dospělé děti žijí se svými rodinami na vzdálených místech.

Anamnéza zadlužení

Jana sama patří k mnoha lidem, kteří si vzali na základě televizní reklamy spotřebitelský úvěr, protože uvěřili proklamacím o tom, že jeho splácení pro ně nebude žádný problém. V omyl se nechala uvést také proklamovanou úrokovou sazbou, jejíž skutečná výše byla po připočtení dalších nákladů výrazně vyšší. Tak jako drtivá většina konzumentů spotřebitelských půjček si za získané peníze nakoupila samé spotřební zbytečnosti - větší televizi, přestože ta stará mohla ještě dlouho sloužit, větší ledničku, ačkoli žije sama a má ji stále poloprázdnou. Část peněz také utratila za běžný provoz domácnosti, protože vlastnictví větší finanční částky ji nenutilo k hospodárnosti, která nikdy nebyla její silnou stránkou. Po čase však byla velmi nemile překvapena, že musí splácet více, než si původně myslela. A protože nepočítala při výpočtu splátek s žádnou rezervou, neočekávaný doplatek za plyn ve výši pěti tisíc korun ji ze dne na den dostal do neřešitelné finanční situace. Neváhala a zašla si peníze půjčit k tzv. „neautorizovaným poskytovatelům půjček“, kteří půjčují peníze za obrovský úrok a často balancují na hraně zákona o lichvě. Svůj problém vyřešila pouze na měsíc, pak začal pochopitelně dále narůstat do obludných rozměrů. K půjčeným penězům se nabalovaly částky za úroky, které po čase přerostly výši samotného úvěru. Hlásila se exekuce. Paní Jana si nejprve začala

brát více prášků na uklidnění, nakonec k nim přidala tvrdý alkohol, na který nebyla vůbec zvyklá. Z původně jednorázového úniku před realitou se v neuvěřitelně krátké době stal rituál a vzápětí nutnost.

Současný stav

Paní Jana je přesvědčena, že za vše může nespravedlivý svět kolem ní, což ji jen utvrzuje v legitimitě úniku z něj. Byla přece při propočtu výše úroků oklamána, tedy by měl být potrestán viník, který ji obelhal, ne ona. Zodpovědnost za své jednání v tomto případě naprosto odmítá akceptovat. Pocit ublíženosti a ukřivděnosti také převládá ve všech jejích hodnoceních celé situace, zabydlela se v něm a sveřepě odmítá ustoupit. Její závislost na práscích a alkoholu přitom začíná dostávat velmi rychle nebezpečné rozměry: několikrát o víkendu ve svém bytě pod vlivem prášků upadla a ošklivě se potloukla, v práci pak lhala, že uklouzla na schodech. Její příbuzní již také chtěli opakovaně nechat její byt otevřít policisty, když se několik hodin přes usilovné zvonění nikdo neozýval, přestože byl zevnitř ve dveřích klíč. Začala se všem kolem sebe vyhýbat, v krátké době zcela změnila své chování k rodině i lidem kolem sebe.

Závěr – hodnocení, prognóza

Přestože finanční problémy paní Jany se díky peněžní pomoci členů rodiny ustálily na únosné míře, varianta zaplacení dluhu jako nejlepší terapie zde zcela nefunguje vzhledem k závislosti na lécích a alkoholu, která u ní vybuchla neuvěřitelně rychle a silně jako zástupné řešení původního problému. Paní Janu se proto podařilo jejím rodinným příslušníkům po delší době přemluvit k návštěvě psychologa. Setkání mohlo proběhnout i díky tomu, že se odehrálo na „neutrální půdě“ střediska ELIM v Opavě-Kateřinkách, tedy ne ve zdravotnickém zařízení, kam by nejspíše paní Jana odmítla přijít, protože přece „není žádný blázen“.

Podle psychologa, specialisty na závislosti, se jedná o komplikovaný případ, jehož řešení nelze najít pouze v jednom zařízení. Vhodná by podle něj byla kombinace návštěv psychiatrické ambulance a pravidelných konzultací u psychologa. Tedy že terapii, která by pojmenovala příčiny zbytečného upadnutí do dluhů a následných psychických problémů, je zapotřebí kombinovat s programem na odvykání závislosti. Výrazněji by se do problému měla zapojit celá rodina, která by

paní Janu mohla více vtáhnout do svého středu, nedovolit jí propadat pocitu, že je na vše sama, byť si ho podvědomě přivolává ráda, neboť ji opravňuje opět sáhnout po práscích a alkoholu. Toto zapojení by podle psychologa nemělo v žádném případě připomínat „kontroly“, ale její angažování v denním chodu rodiny, například hlídání vnoučat.

Paní Jana je teprve na počátku léčby, ke které se zatím staví velmi negativně. Již popsany pocit ukřivděnosti zcela zastiňuje vše ostatní – finanční intervenci rodiny i okolí, které ji nabídlo pomocnou ruku. Má pocit, že z ní „chtějí všichni udělat blázna“, vůči čemuž se často hlasitě vymezuje. I přes tyto své pocity a výhrady však přesto slíbila přistoupit k začátku léčebné terapie. Její úspěšnost bude záležet mj. i na tom, zda vytrvá a zda bude ochotna respektovat a dodržovat doporučení, zákazy a medikamentózní náhražkovou léčbu za vysazené prášky. Zda se tedy zbaví i následků svého původního, dnes již vyřešeného problému, tedy depresí z nezaplacených dluhů. Všechny nabídnuté cesty nemají nejmenší šanci na úspěch, pokud budou pacientkou odmítány, pokud je neakceptuje a nevydá se po nich.

Příloha č. 2: Ukázka rozhovoru s pracovnící Občanské poradny Opava Bc. Lucíí Vehovskou (text)

1) Za co lidé nejvíce dluží? Jedná se spíše o spotřebitelské úvěry či jiné závazky?

Ačkoli rozsah druhů závazků u našich klientů je široký (nájemné, služby, dlužné výživné sociální a zdravotní pojištění apod.), jsou nejčastějším druhem dluhů, se kterými se naši klientů potýkají, spotřebitelské úvěry u nebankovních institucí.

2) Které skupiny obyvatel se podle Vás nejvíce zadlužují? Jsou mezi nimi i výjimky?

Zde by asi nešlo přesně říci, které skupiny se nejvíce zadlužují. Osobně se sice setkáváme s osobami sociálně slabšími, případně lidmi s průměrnými příjmy (do 15 000 Kč), ale máme za to, že je to z důvodu, že tyto lidé se do problémů dostávají rychleji a problém pro tyto skupiny lidí je i dlužná částka nižšího rozsahu.

3) Jaké jsou podle Vás nejčastější příčiny toho, že se lidé dostávají do platební neschopnosti?

Často se jedná o nedostatečnou znalost, jak správně zacházet s penězi, neznalost samotného právního prostředí (i výhodná půjčka může být ve své podstatě velice záludná – smluvní pokuty apod.). Dále je to špatný odhad svých vlastních možností (kolik si ve skutečnosti můžu dovolit max. půjčit), ve vytváření si rezerv pro různé situace, které by v budoucnu mohly nastat (nemoc, úraz samotného dlužníka či člena rodiny), nevyužívání např. dostupných prostředků např. pojištění proti neschopnosti splácet (i když ty také nejsou všemocné).

4) Jakým způsobem může vaše poradna pomoci dlužníkovi?

Občanská poradna Opava řeší s dlužníkem situaci způsobem, který odpovídá výši zadlužení a dlouhodobosti nesplácení. Obecně však lze říci, že můžeme dlužníkovi pomoci v těchto oblastech:

- Prevence zadlužení a předlužení
- Informace o dluhové pasti
- Informace, jak vyjednávat s věřiteli – vzory písemností
- Úprava a případná stabilizace domácího rozpočtu – hledání rezerv
- Informování o dalším možném postupu věřitele, soudu a exekutora v případě nesplácení
- Pomoc při vyjednávání s exekutorem
- Pomoc se sepsáním odvolání a dalších písemností týkajících se soudního procesu a exekučního řízení, pokud bude mít klient zájem
- Informace o oddlužení podle insolvenčního zákona a sdělení kontaktů na následné služby, které mohou pomoc sepsat insolvenční návrh a návrh na oddlužení.

5) Kolik dotazů v rámci dluhového poradenství řešíte za měsíc? A jaké jsou nejčastější dotazy?

Statistika naší občanské poradny uvádí, že 25 % klientů přichází ve věci dluhové problematiky. Nejčastější dotazy dostáváme ohledně výzev k úhradě dluhů, platebních rozkazů, exekučních příkazů, výkonů exekutora – samotná exekuce, možnosti využívání oddlužení. Dotazy preventivního charakteru řešíme minimálně.

6) Obrací se na vaši poradnu dlužníci s dotazy na soudní a exekuční řízení. Jak mu jste schopni pomoci?

Ano obracejí, většina našich klientů v době, kdy přichází do poradny, má své dluhy již ve stádiu soudního či exekučního řízení. Naše pomoc spočívá v tom samém, o čem jsme již spolu hovořily v předchozím dotazu, jakou pomoc naše poradna pomoci. Takže v:

- Informování o dalším možném postupu věřitele, soudu a exekutora v případě nesplácení
- Pomoci při vyjednávání s exekutorem
- Pomoci se sepsáním odvolání a dalších písemností týkajících se soudního procesu a exekučního řízení, pokud bude mít klient zájem
- Informací o oddlužení podle insolvenčního zákona a sdělení kontaktů na následné služby, které mohou pomoc sepsat insolvenční návrh a návrh na oddlužení

7) V poslední době se často hovoří o nutnosti novely insolvenčního zákona a zákona o reklamě. Uvítali by jste tento počín a proč?

Uvítali bychom jakoukoli kvalitní novelu, která by sice ponechala zodpovědnost dlužníkovi za své chování, ale zároveň by omezila příležitosti tzv. loansharkingu... Zatím nemáme informace o tom, co by případné novely těchto zákonů změnilo, ale pokud by těmito novelami byly více a lépe sankcionovány klamavé reklamy, dravé obchodní praktiky některých poskytovatelů půjček, či by došlo k vytvoření nového institutu jakéhosi oddlužení i pro nízkopříjmové skupiny obyvatel, přivítali bychom to.

8) Domníváte se, že novela zákona o spotřebitelském úvěru sníží míru zadluženosti domácností v příštích letech?

Novela jako taková sice přinesla mnoho výraznějších změn (další povinné údaje, které musí věřitel uvádět, možnost odstoupení), avšak očekávání, která do této novely mnoho organizací vkládalo, dle mého názoru bohužel nenaplnila. Chybí mnoho daleko zásadnějších změn, které by mohly mít větší vliv na snížení míry zadluženosti. Osobně se domnívám, že novela zákona výrazné snížení míry zadluženosti nepřinese, a to i z důvodu, že pokud věřitel uvede povinné údaje, ale

lidé je nebudou chápat jejich samotný význam, budou i nadále finančně negramotnými klienty podepisovány finančně naprosto nevýhodné půjčky.

9) Jaká je podle Vás role finanční gramotnosti při prevenci předlužení?

Naše občanská poradna pořádá přednášky finanční gramotnosti pro nízkopříjmové skupiny a poslední dobou také pro sociální pracovníky, kteří se s těmito lidmi ve své praxi setkávají. V současné době je plánován projekt finanční gramotnosti pro osoby ve výkonu trestu.

10) Jak by jste celkově zhodnotila programy, které jsou státem a neziskovými organizacemi organizovány v rámci zvýšení finanční gramotnosti obyvatel?

Dle mého názoru v ČR víceméně není vydefinovaný celostátní program s jasně daným cílem. Navíc chybí komplexně pojatá výuka finanční gramotnosti na školách.

11) Jak by měl podle Vás stát reagovat na problematiku předlužování českých domácností?

Určitě prevencí a pak následnou péčí ve chvíli, kdy již člověk v dohledné době svou situaci nevyřeší.

12) Měli by jste nějakou univerzální radu pro občany, aby se nedostali do finanční tísně?

(smích) Používat zdravý rozum a přečíst si, co podepisují.

Příloha č. 3: Míra chudoby podle metodiky EU v % (podíl osob s příjmem pod hranici 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu na spotřební jednotku) (tabulka)

Stát	Rok 2007	Rok 2008
EU 27	17	---
EU 25	16	---
Belgie	15	---
Dánsko	12	---
Finsko	13	14
Francie	13	---
Irsko	18	---
Itálie	20	---
Lucembursko	14	13

Německo	15	15
Nizozemí	10	---
Portugalsko	18	18
Rakousko	12	12
Řecko	20	20
Španělsko	20	20
Švédsko	11	12
Velká Británie	19	---
Česká republika	10	9
Estonsko	19	19
Kypr	16	16
Litva	19	20
Lotyšsko	21	26
Maďarsko	12	12
Malta	14	15
Polsko	17	17
Slovenská republika	11	11
Slovinsko	12	12
Rumunsko	25	23
Bulharsko	22	22

Vysvětlivky: --- údaje nejsou dostupné

Zdroj: Eurostat, *Statistic on Income and Living Conditions*. Praha: MPSV ČR, 2010.

Příloha č. 4: Projekty realizované v rámci Evropského roku 2010 v České republice (tabulka)

Název projektu	Realizátor	Stručná charakteristika
Aktivity v rámci Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení	Centrum sociálních služeb Brno	Široké spektrum aktivit: regionální konference a semináře, specializované publikace pro odborníky i veřejnost. Cíl: nastolit téma chudoby a sociálního vyloučení k diskuzi, pomoci veřejnosti porozumět tématu a aktivizovat alespoň její část.
Prevence předlužení	Asociace občanských poraden	Komplexní program zaměřený na prevenci proti předlužení lidem ohroženým chudobou ve 13 městech ČR. Jeho součástí je dluhové poradenství, mediální kampaň v těchto městech, analýza předlužení ve městě, působení občanské poradny, pořádání seminářů zaměřených na analýzu příčin předlužení obyvatel konkrétních měst.
Dluhy – snadno	Sdružení pro	Zaměřen na vzdělávání v oblasti finanční

tam, těžko zpátky	probaci a mediaci v justici	gramotnosti pro osoby ve výkonu trestu a po něm, se kterými má dlouhodobé zkušenosti. Část projektu je věnována také na osvětu v hospodaření s penězi dětí z dětských domovů a pobytových zařízení.
Rozvoj ekonomické gramotnosti, prevence proti zadluženosti	Petr Otáhal s.r.o.	Zaměřen na zvyšování ekonomické gramotnosti dlouhodobě nezaměstnaných v Moravskoslezském kraji.
Pro sociální integraci na Šluknovsku	Kostka Krásná Lípa	Cílem je prostřednictvím různorodých aktivit zajistit informace a aktivizaci veřejné správy v oblasti sociálního začleňování v silně znevýhodněném regionu.
Vítej	Dobrovolnické centrum Ústí nad Labem	Zaměřený na aktivizaci dlouhodobě nezaměstnaných prostřednictvím dobrovolnické služby. V rámci projektu budou zpracovány metodiky pro pracovníky sociálních služeb a úřadů práce, které budou současně pilotně ověřeny v praxi.
Vzdělání odborníků k podpoře aktivizace veřejné správy	Finanční gramotnost	Zaměřený na pracovníky státní správy a samosprávy, pro které uspořádá celostátní konferenci a seminář na téma finanční gramotnosti. V neposlední řadě projekt počítá s distribucí metodických materiálů s uvedenou problematikou všem krajským, městským a obecním úřadům.
Sólo rodiče a práce	Aperio	Víkendové vzdělávací semináře pro osamělé rodiče, které by jim umožnily získat kompetence nutné k aktivnímu zapojení na trh práce. Sdružení v projektu počítá i s e-learningovou formou těchto seminářů a se zajištěním péče o děti, vždy se zohledněním potřeb cílové skupiny.
Problematika předlužení	EAPN ČR	Zaměřený na osvětu v oblasti chudoby a sociálního vyloučení, v rámci kterého budou organizovány workshopy, kulaté stoly a setkání lidí žijících v chudobě a téma bude také vhodnou formou medializováno.
Zvyšování funkční gramotnosti ohrožených osob	Romodrom	Zvyšování funkční gramotnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody nebo těsně po něm a obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit. Mezi oblastí vzdělávání budou patřit oblasti, jako např. bydlení, rodina, práce, státní správa, služby apod.
Aktivní začleňování osob s duševní poruchou	ESET Help	Propracovaný systém péče o duševně nemocné v oblasti začleňování na trh práce. Profesionálně zohledňuje specifické potřeby této skupiny.
Chudoba, týká se	Oblastní	Prostřednictvím různorodých aktivit

nás všech	charita Hradec Králové	(konference, publikace, sportovní turnaje, kulaté stoly, přednášky, poradenství...) chce upozornit na teoretické i praktické problémy spojené s chudobou a sociálním vyloučením.
-----------	------------------------	--

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Praha: MPSV ČR, 2010.

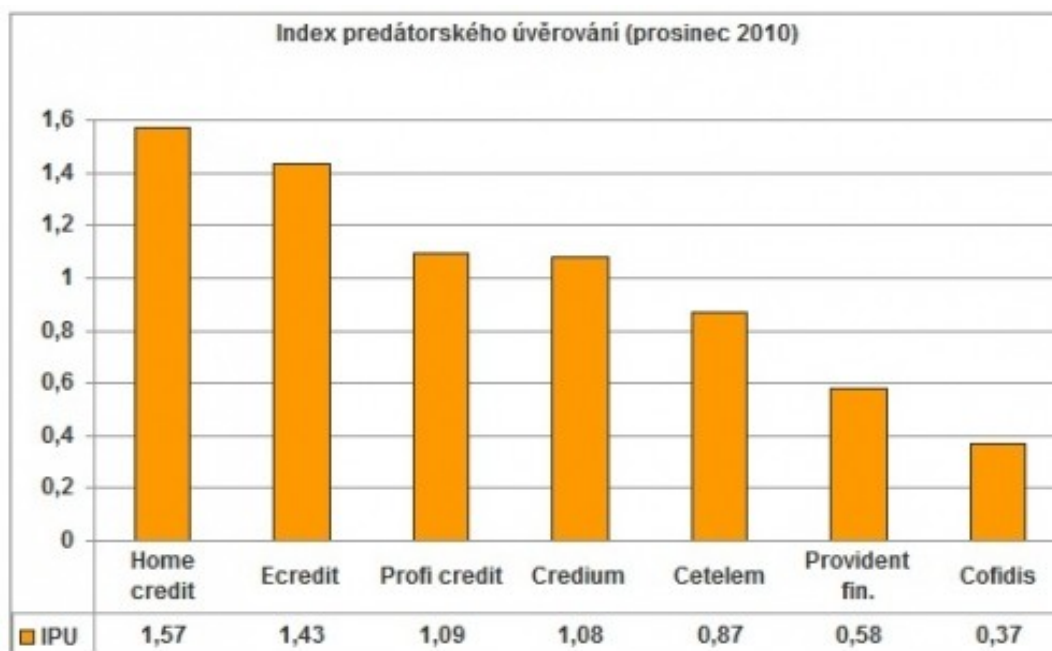
Příloha č. 5: Akční plán finančního vzdělávání v ČR (tabulka)

Úkol/aktivita	Počáteční vzdělávání		Další vzdělávání	
	Termín	Odpovědný subjekt	Termín	Odpovědný subjekt
1. Vytvoření Standardů finanční gramotnosti	Splněno		Splněno	
2. Vstupní ověření úrovně finanční gramotnosti populace	-		2010	MF a ČNB
3. Vstupní přehled projektů finančního vzdělávání	Splněno		Splněno	
4. Implementace standardů finanční gramotnosti do rámcových vzdělávacích programů	2007–2013	MŠMT		
5. Metodická doporučení školám a zařazení témat finančního vzdělávání do vzdělávacích programů v systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků	2008–2013	MŠMT		
6. Výběr projektů a posouzení možností jejich případné dotační podpory	-			MPaO
7. Monitorování úrovně finanční gramotnosti populace	-		Průběžně	MF, ČNB
8. Mapování projektů finančního vzdělávání, včetně identifikace problémových oblastí a nepokrytých cílových skupin	Průběžně		Průběžně	
9. Realizace vzdělávání zaměstnanců úřadů práce	-		2011	MPSV
10. Revize Standardů finanční gramotnosti	2014 (v souladu s harmon. revizí RVP) ¹⁶¹	MŠMT v součinn. s MF a ČNB	2014 (v souladu s harmon. revizí RVP)	MŠMT v součinn. s MF a ČNB
11. Revize Systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách	2014	MŠMT v součinn. s MF a ČNB		
12. Revize finančního vzdělávání spotřebitelů (včetně standardů a opatření)	-		Dle potřeby	MF v součinn. s ČNB
13. Revize Národní strategie finančního vzdělávání	2015	MF v součinn. s MŠMT a ČNB	2015	MF v součinn. s MŠMT a ČNB
14. Zajištění činnosti Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání a řízení jejího Výboru	Průběžně	MF v součinn. s MŠMT a ČNB	Průběžně	MF v součinn. s MŠMT a ČNB

Zdroj: Ministerstvo financí ČR. Praha: MF ČR, 2010.

¹⁶¹ RVP = rámcové vzdělávací programy.

Příloha č. 6: Index predátorského úvěrování (graf)

Zdroj: *Člověk v tísni*. Praha: Člověk v tísni, 2010.